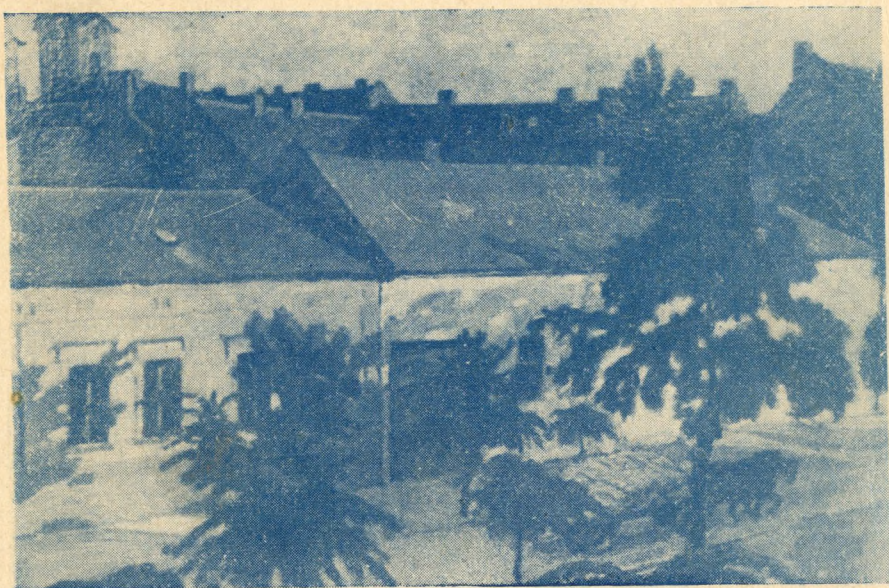

Ára 40 dinár

Poštárina plácena u gotovu

HID

IRODALOM ★ MŰVÉSZET ★ KRITIKA

XV. ÉVF. ★

DECEMBER

★ 1951

Előfizetési felhívás

Felkérjük a HID előfizetőit, hogy 1952 évre szóló előfizetésüket rendezzék minél előbb, nehogy a lap szétküldésében akadály álljon be. A jövő évre, tehát 1952-re szóló előfizetést új csekkszámhámlákon kell eszközölni, miután a lap kiadását 1952. évi január hó 1-től a noviszádi „Bratszvo-Jedinsztvo“ könyvkiadóvállalat vette át. Új csekkszámhámlánk a Narodna Banka noviszádi fiókjánál

300-904.870

tehát az új befizetéseket erre a számra kell beküldeni.

Az 1951. évi hátralék rendezésére a régi csekklapot kell felhasználni; az új befizetések azonban csak a 300-904.870 csekklapon érvényesek.

Előfizetési ár az 1952. évre

egész évre . . . . . 420 dinár
fél évre . . . . . 210 dinár
negyed évre . . . . 105 dinár

A **HID**
kiadóhivatala

Szerkesztőbizottsági tagok:
Acs Károly, Herceg János,
Majtényi Mihály, Oszajos Mihály, B.
Szabó György

Felelős szerkesztő: Majtényi Mihály

DEBRECZENI JÓZSEF:

József Attila

Nem tudom mért, a kávéházat látom,
Ha József Attilára száll szóm.
Aki legény volt a költői gáton
S mozdony tépte izekre, Szárszón.

A kávéház: afféle pesti pajta,
Mint »művésznek« mondtak hajdanán
Sivár, nagy utca fanyalgott rajta
S »pallermo« állott ajtaján.

Faburkolat és karikatúrák
Veseasztalok, epés jelesek;
Itt ült délelőtt József Attila.
Verseket írt és állást keresett.

Itt üldögélt és éhes volt gyakorta,
Szájában keserű az íz is
Amint a tízpengős esélyt latolta.
Harminckettő volt. Gazdasági krízis.

Az ablakon túl sóhajtott a járda,
Loholt az ember hasztalan;
Benn költő kotlott kézirat felett,
Kis-reggeli az asztalon.

Kisreggeli, kisélet, kisszakasz
Meg ég-gérő inség — Himalája:
Ez volt a kor, így kallott benne József,
Ady gyermeke, Vajda unokája.

Verseket írt. Egy elesett
Bús nemzedéket állított ő lábra
Míg megszinezte olykor vízióit
A kétszáz pengős állás délibábja.

B. SZABÓ GYORGY:

József Attila életműve

Tizennégy év múlt el tragikus halála óta.

Utolsó perceiről így emlékezik meg a krónikás:

»Victor Hugo verseket olvasott, nagy kedvvel és hozzáértő bámulattal. Estefelé sétálni akart, már sötétedett, fél hét volt. »Mindjárt visszajövök«, mondta a nővéreknek, »ne zárjátok be az ajtót. Sétálok, kiszellőztetem egy kissé magam.« Ekkor ment ki a sáros utcán át az állomásra, ahol egy Pest felé induló tehervonat rostokolt. Hogy itt mi minden fogta el, mire gondolt, mi világosodott meg előtte mint pokoli láng, vagy mennyei fény, az örök titok, mert erről már sem írásban, sem szóban be nem számolhatott. Mire az állomástól egy rövid kőhajításnyira ért, lassan gyorsuló indulásba kezdett a szerelvény. Szemtanúk állítása szerint, — három diákgyerek volt a szemtanú, — ekkor futásnak eredt, a sorompó alatt átbújt és két kocsi kerekei közé feküdt óvatosan, de döbbenetes elhatározással. Előbb csak két kezét fektette a sinekre, behajolva mélyen a kerek alá, hogy utána visszavonhatatlanul, a lendületben lévő vaggón kiálló vaskampója, lépcsője, vagy összekötőlánca szétroncsolja okos fejét. Rettenetes halálát a visszatérésére várakozó nővéreknek tisztességtudóan a falu bolondja jelentette.«

A balatonszárszói föld csak a sovány, véres és összeroncsolt testét ölelhette magához — életművét azonban nem tudta kikezdeni az enyészet: költészete konokul és szüntelenül továbbmunkál új nemzedékek tudatában.

Tizennégy esztendő múlt el azóta.

Európa felett már végigvonult a második világháború vérzivatar, de az emberiség ma ismét nyugtalanul és ébren figyel ki az éjszakába, új viharok születését sejtve.

S hazájában, ahol idegen az úr, azóta »problematicus« költőnek minősítették; életműve és költői magatartása a »szocialista« ország írói előtt nem lehet eszmény és példakép, hisz költészetében a harcos és forradalmi hang gyakran váltakozik a pesszimizmus, a kiábrándultság, a csüggedés és az egyéni fájdalom szubjektív kifejezésével. A »mellőzött« költőt azonban nem lehet egykönnyen felejteni s József Attila művei a magyar népet »nem középiskolás fokon« úgy tanítják ma emberségre, magyarságra és a való világ dolgainak józan megismerésére, mint életében a költő, a fasizmus európai térhódításakor, a nagy vérzivatar előestéjén.

József Attila életműve kiállta a viharok próbáját, túléli a »mellőzés« és »száműzetés« minden keservét és elpusztíthatatlanul hirdetni fogja, hogy a huszadik század első évtizedeiben közöttünk élt és érzett, gondol-

Az Egység Testvériség kiadványát a közeljövőben jelenteti meg József Attila összes verseit és műfordításait. A kötet előszavából közlünk részleteket, József Attila halálának évfordulója alkalmából.

codott és alkotott egy költő, aki tegnap még kortársunk volt és akinek a neve ma ott ragyog a legnagyobb magyar értékek, Petőfi és Ady mellett.

Sorsszerűséget, a magyar lángelmék közös végzetét vélik sokan felismerni tragikus pusztulásában és mintha félbehagyott életműve is a magyar költő társtalanságának, számkivetettségének tetszetős tételét látszana igazolni. Ne áltassuk magunkat. József Attila tragédiája nem a magyar költő végzetes sorsát, nem a magyar művész tragikus kiúttalanságát bizonyítja és távolról sem tartalmazza a magyar költő társadalmi szerepének a tagadását. Tragédiájában, — az egyéni lelki diszpozíciók, az érzelmi élet telítettsége mellett — természetesen a társadalmi erők kihatását kell elsősorban szemügyre vennünk, melyek együttesen — az osztályharc egy meghatározott stádiumában — sietteték a költő szánalmas pusztulását. Halála nem a balatonszárszói öngyilkossággal következett be, hanem jóval előbb. Vagy csak most következik be, amikor hazájában életművének értékét kicsinyes filiszterek kétségbevonják és tagadják?

»Mehalt? Hát akkor miért ölik naponta szóval, tettel és hallgatással is?
Miért békítik a símak alattomba lány-duzzogássá haragvásait?
Földön a magyar és földben a költő,
dühödt markában rögöket szorít,
melléről égre libbent föl a felhő,
de tovább vivja forradalmait.«

Így énekelt a költő Ady emlékezetét idézve, de sorai ma megdöbentő időszerűséggel visszhangozzék félbenmaradt életművének kérdéseit, melyek eddig megválaszolatlanok maradtak.

Művészi hagyatékának kevés méltatója, de annál több érdemtelen kamatoztatója, tudatlan és lelkiismeretlen sáfárja akadt. Hazájában nevét ma tudományegyetem, kollégiumok, kultúrintézmények, parasztszövetkezetek és vállalatok viselik, de — bármennyire paradoxonként hat is — a »proletár-utókor« mindmáig megfeledekezett a költő összes műveinek gondos, megbízható, szöveg-kritikai kiadásáról. A »felszabadulás« utáni kiadások semmiben sem térnek el a nép-ellenes uralom idején megjelent és a cenzura által megcsonkított kiadásoktól. A költemények eredeti szövegének helyreállítására, a költő kéziratban maradt hagyatékának rendezésére, a sajtóban elszórtan napvilágot látott írásainak összegyűjtésére még ma sem akadt lelkiismeretes szöveg-gondozó, de kiadó sem.

»S mondd, mit érlel annak a sorsa,
ki költő s fél és így dalol;
felesége a padlót mossa
s ő másolás után lohol;
neve, ha van, csak árúvédjegy,
mint akármely mosóporé,
s élete; ha van élte még egy,
a proletár utókoré?!«

Számunkra József Attila neve nem »árúvédjegy«, hagyatéka és tanítása kínzó, nyugtalanító, de nem terhes örökséget jelent. Szövetségünk a költő: fáradhatatlanul közreműködik a testi és szellemi kizsákmányolás alól felszabadult új nemzedékek emberi és érzelmi életének gazdagításában.

Életműve, a maga tragikus befejezetlenségében is, az ellenforradalom korának maradandó értékű művészi kifejezése.

József Attila a költészet eszközeivel örökölte meg az imperializmus és fasizmus korának szabadságellenességét, emberellenességét és az ellenforradalmi korszak társadalmi ellentéteiben gyökerező irodalmi élet szétaraboltságán felülemelkedve, költészetében a harcok humanizmus eszméjét szóltatta meg. Ezért válhatott a magyar élet egyetemességének művészi kifejezőjévé és ezért hatják át a legszubjektivebb élményeit is a közösségi élet nagy problémái, a nemzeti sors és a közélet alapvető kérdései.

Az ellenforradalmi időszak irodalmi esztéticizmusával szemben József Attila a művészet társadalmi szerepének és hatásának a következményeit valósította meg művészetében.

Így lett a költő tanu és vádló egyszemélyben: egy népellenes és művészetellenes korszak tanuságtétele és vádbeszéde hangzik fel költészetében.

Emberi alakját költői művei fedik fel előttünk.

Gondolatainak, érzéseinek kifejezésében a való élet élményanyaga kondenzálódik és a költői érzelmet kiváltó reális életjelenség elemeit verseiből kielemezhetjük. Ne higgyük azonban, hogy emberi alakjának megismerése — költeményei alapján — egyszerű feladat. Ha figyelmünk kizárólag művészetének tartalmi elemeire összpontosul, eleve meghiusul szándékunk. József Attila költészetének megértése semmivel sem könnyebb feladat, mint Ady művészi szándékainak megértése, Ady művészetének megközelítése. S főleg ne tévesszenek meg bennünket József Attila verseinek formai sajátosságai: egyszerűsége, könnyedsége, virtuozitása. Igen távol vagyunk Petőfi komplikáltságnélküli, közvetlen liraiságától!

»Nemzett József Áron
szappanfőző, aki már
a Nagy Oceánon
szagos füveket kaszál.
Megszült Pócze Borcsa,
kit megettek a fenék
gyomrát, hasát sorba,
százláb súroló kefék.«

Ezt mondja származásáról a költő, aki »vidám és jó volt s tán kónok ha bántották vélt igazában« és aki »egyben másban istenhez is hasonlított«, de aki:

»a görög keleti vallásban
nyugalmat nem lelt, csak papot —
országos volt a pusztulásban,
no de azért ne búsuljatok.«

Önéletrajzi elemek ezek? Igen, de nem az döbbsent meg, amit mond, hanem ahogyan mondja. Van valami tragikus ebben a magátmutogató hetykeségben. Versei a költészet és a társadalmi valóság közötti összefüggés bonyolultságára vetnek fényt és e viszony korántsem fedhető fel a versek önéletrajzi elemeinek gondos kicédulázása alapján. Írói attitűdje nem kiragadott verssorok vagy strófák alapján válik érthetővé, hanem feltételezi egész életművének gondos elemzését: verseinek kelet-

kezési ideje, a versbefogadás társadalmi és egyéni feltételei nem kisebb jelentőségű tényezők, mint a vers alaphangulatából következő tartalmi- és stílusjegyek, vagy mint a költemények verstechnikai és nyelvi eredményei. Lehetetlen fel nem fedezni, hogyan állanak ezek a verselemek állandó termékeny és eleven kölcsönhatásban.

Egy ízben így nyilatkozott költészetéről:

»A rím és a ritmus ugyanúgy hozzátartozik az élmény kifejezéséhez, ahogyan az alany és állítmány a gondolatéhoz. A vers ritmusát és rímeit a vers anyaga szüli s az élmény, a kifejezésre váró nyersanyag szerint változik. Tökéletesen igaz, hogy az olyan vers, amelyben előbb születik a rím, a ritmus, a versmérték és a mondanivaló ehhez igazodik, értelmetlen játék... Nem hiszek abban, hogy a komplikáltabb élményt, gondolatot és lelket ne lehessen tökéletes versszerű költeményben kifejezni, különösen akkor, ha a vers szerves egészként születik és nem úgy hat, mintha — akármilyen nagy verselési készséggel is — szerkesztették volna.«

Költészetének egyik alapmotívumaként jelentkezik az a kísérlete, hogy az ellentétet a költészet és a valóság, az érzelmi élet mélysége és az adott társadalmi lét bonyolultsága között — a költészet eszközeivel oldja fel. Innen következik életművének egyik legjelentősebb költői eredménye: a művészi egység megvalósítása a súlyos tartalom és a csillogóan áttetsző költői kifejezés között. Ez a művészi egység a legnagyobb költői erőfeszítés eredménye lehetett és magától értetődik, hogy József Attila fejlődésének csak néhány periodusában nyert hibátlan és teljes művészi megoldást. Amíg a költő azonban eljutott ennek a magasigényű szubjektív költői kifejezésnek megvalósításáig, végigjárta a költészet »mesteriskolája« mellett az emberi szenvedéseknek azt a keserves útját is, melyben — az adott társadalmi feltételek között és az egyéni érzelmi élet komplikáltsága mellett — egy életnek kellett belepusztulnia:

»Aki dudás akar lenni,
Pokolra kell annak menni,
Ott kell annak megtanulni,
Hogyan kell a dudát fújni.«

Talán nem véletlenül választotta a költő ezt a pásztoréneket két ízben is verskötetének mottójául. S talán itt kell idéznünk a költő szavait, melyeket egy baráti beszélgetés során mondott a költészettel és költészetével kapcsolatban: »A vers papírpénz s a szenvedés az aranyfedezete. Nekem van fedezetem. Színarany.«

Olvassuk el figyelmesen a Curriculum vitae-jét és talán megsejthetjük hogyan válhatott az emberi szenvedés költészeté.

Emlékezzünk vissza a költő gyermekkorának nyomorúságaira, a ferencvárosi proletár-negyed »srác«-ának élményeire: a pályaudvarról fát és szemet lopó és a vásárcsarnokból kosarat cipelő Attilára. S figyeljük meg, hogyan lényegül át ez a gyermekélmény költészeté, a férfikorban:

»... Mi bánt? Úgy érzem, mintha félnék,
menekülnék, hasáb a vállamon.
A kisgyerek, ki voltam, mégis él még.
A kis kölyök, ki voltam, ma is él
s a felnőttet a bánat fojtogatja;
de nem könnyezik, egy dalt zöngicsél
s ügyel, hogy el ne szálljon a kalapja.

Töletek féltem, kemény emberek,
ti fadobálók, akiket csodáltam,
Most mint lopott fát, viszlek titeket
ez otthontalan, csupa-csosz világban.«

Mozgalmi költészetében is felfedezhetjük a gyermek-élmény nyomait:

»Otthon a tűzhely hűvös és repedt.
Hideg fazékban készül az ebéd:
a csarnok nyirkos kövéről szedett
kis káposztalevél és hulladék.«

Vagy idézzük azokat a verseket, melyekben az anyjáról emlékezik meg? Egy egész sor kiváló versét ragadhatnánk ki és idézhetnénk: a portrészzerű, reálishangú *A nyám* és a monumentális anya-emléket négy rövid strófában megszerkesztett *A m a m a c.* remekműve mellett, csupán két versére szeretnék emlékeztetni: a költő tragikus lelki összeroppanását teljességgel visszatükröző *Kései s irató-ra*, melyben épen a tudatos emlék-rombolással halhatatlanítja anyja emlékét és a maga dezilluzionista hangnemében páratlanul megrázó költeményére, az *Ajtó nyitók-ra*, melyben az árvaság és a magányosság érzetének fojtogató férfibánata a vers utolsó strófájában csendül fel reménytelenül és fájdalmasan:

»... Tizenhat éve
ennek, mit sosem feledek.
Viaszkos vászon konyhaszékre
ültem, nyafognék, nem lehet.

— — — — —
Nem fáj, de meg sem érinthettem,
nem láttam holtában anyám,
nem is sírtam. És érthetetlen,
hogy mindig így lesz ezután.«

S szerelmi líráját is átalszövi a gyermekkor élményvilága:

»Gyermekké tettél. Hiába növesztett
Harminc csikorgó télen át a kín.
Nem tudok járni s nem ülhetek veszteg.
Hozzád vonszolnak, löknek tagjaim.

— — — — —
Anyám kivert → a küszöbön feküdtem —
magamba bújtam volna — nem lehet —
alattam kő és üresség fölöttem.
Oh, hogy alhatnék! Nálad zörgetek.«

Ilyen eljárással vizsgálva azonban költészetében emberi egyéniségének kiformálódását, sohasem juthatnánk el emberi és művészi integritásának teljes megértéséig.

József Attila költői jelentőségét korántsem a tartalom és a forma közötti ellentmondás művészi egységének helyreállításában kell látnunk, de nem is abban az eljárásban, ahogyan a valóságot költészeté sikerül átlényegítenie.

Jóval nagyobb feladat vár reánk. József Attila költészetét ma elsősorban a leegyszerűsítéstől és a vulgarizálás problémánélküliségétől kell megvédenünk.

Azt hiszem, hogy épen olyan veszélyes és tudománytalan eljárás József Attilát par excellence »pártköltőnek« feltüntetni, mint amilyen elfogultság és esztétikai korlátoltság kell ahhoz, hogy költészetét a »klasszikus műveltség és kóbor hontalanság: nagy gyermeki ragyogás és apátlan-anything világézés: sötét csüggedés és felséges közboldogság eszményei« közötti ellentétek szintézisének tekintsük.

A művészi alkotásszabadság fogalmi és követelményei a szocialista társadalom feltételei között tisztázódhatnak, mégpedig nem csak a jelen művészeti termelésre vonatkozó érvényességgel, hanem az elmúlt társadalmi rendszerek művészeti kérdéseinek helyes értelmezésével egyetemben.

Ma már bizonyos, hogy a művészi alkotás-folyamatot »felülről« szabályozni, erőszakosan és bürokratikus módon »irányítani« nem lehet. S az is bizonyos, hogy »hivatalos« és »nemhivatalos«, művészet és »álművészet«, irányzatos és apolitikus művészet között fennálló kettősség és ellentmondás korántsem jelenthet pusztán fogalmakkal körülhatárolható kérdés-komplexumot. Ezeket a művészeti és esztétikai kérdéseket nem vizsgálhatjuk a társadalmi viszonyok, a művészet fejlődésének objektív feltételei és az adott társadalmi fejlődés menetének konkrét meghatározása nélkül. Ady költészete fellépése idejében a »nemhivatalos« művészetet jelentette szemben a »hivatalos« művészetet képviselő Ábrányi, Endrődi- és Szabolcska-féle költészettel. S vajjon nehezen dönthetjük-e el ma azt, hogy melyik jelentette az »álművészet« megnyilatkozásait? S nem tűnik-e értelmetlenségnek Ady művészetét csak irányzatos, vagy csak apolitikus művészetnek nevezni?

Ha a fentebbi szempontok alapján vizsgáljuk Ady költészetét, tehát a társadalmi fejlődés által meghatározott művészi fejlődés objektív feltételeit vesszük szemügyre és a haladásfogalmak konkrét elemzésének a szempontjából indulunk ki, akkor egy látszólag paradoxon megállapításig juthatunk el: Ady nem-politikai verseiben jóval több a társadalmi vonatkozás, a valóság-elem, mint például a Népszava és a szociáldemokrata-párt hivatalos költőjének, Csizmadia Sándornak egész lírájában. S itt nemcsak a tartalmi mozzanatra utalunk: Ady számára a magyar társadalmi élet minden megnyilatkozásában egyéni, szubjektív művészi élménnyé sűrűsödött. Innen költeményeinek változó alaphangulata, innen stílusának új elemei, innen kép-alkotásának és szövegszerkezetének eredetisége s végül ebből következik költői nyelvének az a gazdagsága, mellyel az emberi érzések legfinomabb árnyalatainak művészi kifejezésére is képes.

A polgári esztétika elemzési módszerének egyik alapvető fogyatékosságával állunk szemben, mely abban nyilvánul meg, hogy a politikai és a társadalmi, sőt a forradalmi tartalmat ott látja meg csupán, ahol ez a tartalom jelszavakban jut kifejezésre, de ugyanakkor képtelen felismerni az új tartalom forradalmasító kihatását a vers egészére, tehát a versformában létrejött konvulzív változások problémáját. Ez a kérdés végső fokon a költészet mibenlétének a kérdését is jelenti egyúttal; a polgári társadalom feltételei között a költő eljuthat a kapitalizmus emberellenességének és művészetellenességének költői kifejezéséig, anélkül, hogy tudatosan felvetné annak tagadását.

Ezért helytelen egy költő életművének az elbírálásában megmaradni az általánosításoknál. Az adott társadalmi fejlődés konkrét mozzanatainak elemzése alapján kell eljutnunk a költő és a társadalmi valóság közötti viszony meghatározásáig és a költő művei alapján tudjuk felfedni,

hogyan a költő melyik társadalmi osztály, vagy melyik társadalmi réteg tudatát, felfogását, szemléletét fejezi ki művészetében. A merevségnek itt semmi helye: a társadalmat a maga mozgásában, fejlődésében kell vizsgálnunk és így kell megközelítenünk az irodalmi jelenségeket is. Tehát az író életművének az elbírálásában csak a tartalmi változásokra összpontosítani a figyelmet éppen olyan helytelen eljárás lenne, mint ahogyan a pusztán formai sajátosságok figyelembevétele is a polgári esztétika módszerének időszerűtlen és meghaladott szempontjai felújítását jelentené.

A tartalom és a forma kölcsönhatásának a problémáját egy-egy író munkásságán belül is az állandó mozgás, fejlődés és hullámozás tendenciáinak felismerése alapján közelíthetjük meg. Amilyen helytelen lenne Ady költészetének elemeit pusztán a Vér és arany c. kötete alapján meghatározni, elhallgatva a késői Ady lírájában jelentkező új művészi tartalmat, mint például a világháború költői átélését, a szerelem-, a pénz- a forradalmi kiábrándultság-motívumait, a pesszimizmus és a halál problémájának költői kifejezését, éppen olyan korlátoltságot jelentene Ady formájában (szimbolikájában, stílusában, hasonlataiban költői képeiben, nyelvezetében, ritmusában és rímeiben) nem meglátni a fejlődést, a minőségileg újat. A tartalmi és formai változásokat egységesen kell vizsgálnunk, mert csak ilyen eljárással képzelhető el a költészet és a valóság közötti viszony és összefüggés mélyebb és átfogóbb megközelítése.

Miért kell ezeket a szempontokat újra hangoztatni József Attila életművével kapcsolatban?

József Attila költészetének értékelésében az alkotóművészetet lényegében félreismerő szektáns ideológia, mely a 30-as években elítélte József Attilát, mert költészete nem volt »beskatulyázhatóan« politikai költészet és nem volt csak napi agitációs jellegű líra — ma, a költő hazájában újra üldözőbe vette verseit. Ez a szektáns ideológia akkor is, ma is a dogmatikusan és helytelenül értelmezett marxizmus következménye, mely nem életelemként fogja fel a marxizmust, hanem azt szabályok, előírások merev és élettelen foglalatának tekinti. »A szektáns ideológia dogmatizmusa teremti meg egy bizonyos anti-intellektualizmust is.« Így jön létre egy szektáns-jellegű proletár aszkézis, mely csak bizonyos történelmi körülmények között, bizonyos társadalmi helyzetekben lehet indokolt és szükséges, de semmiesetre sem lehet időtlen eszményképe a proletáriátus magatartásának.

József Attila költészetében nyomát találjuk annak a harcnak is, melyet a művészet és így a költészet helytelen értelmezése és leszűkítése ellen vívott.

»Költő vagyok — mit érdekelne
engem a költészet maga?
Nem volna szép, ha égre kelne
az éji folyó csillaga.

Az idő lassan elszivárog,
Nem lógnak mesék tején,
hörpintek valódi világot,
habzó éggel a tetején.

— — — — —
Én túllépek e mai kocsmán
az értelemig és tovább!

Szabad ésszel nem adom ocsmány
módon a szolga ostobát.

Ehess, ihass, ölelhess, alhass!

A mindenséggel mérd magad!»

Így lett életműve ennek a tragikus és egyenetlen harcnak hű visszautkrözője — tragédiája azonban egyéni tragédia. Társadalmilag és művészetileg konkretizálva életművéből nem a hanyatló társadalmi osztályok »tragikus világnézete« jutott művészi kifejezésre, hanem az élet és a valóság teljes kifejezésének igényével fellépő költő került összeütközésbe a művészet szektáns felfogásával.

»Hát kijöttem ide, az erdőbe.
Lágy libegés, — a levelek zizegnek,
mint a röpcédulák...

Csak egy pillanatra martak ki, csak.
Zúgj, erdő elvtárs! Szinte csikorgok.
Egy pillanatra se martak ki, csak

az az elvaduló csahos rám támadt
s kijöttem, hogy eróm összeszedje,
mint néni a gallyat, a bánat.«

Az idő a költőt igazolta.

Egy pillanatra se marták ki a legnagyobb magyar alkotók sorából.

Ács József: Falusi út

Elégia

Mint ólmos ég alatt lecsapódva, telten,
füst száll a szomorú táj felett,
úgy leng a lelkem,
alacsonyán.
Leng, nem suhan...

Te kemény lélek! Te lány képzelet!
A valóság nehéz nyomait követve,
önnönmagadra, eredetedre
tekints alá itt!
Itt hol a máskor oly hig ég alatt
szikárló tűzfalak
magányán a nyomor egykedvű csendje
fenyegetően és esengve,
földoldja lassan a tömény
bánatot a tűnődők szívéen
s elkeveri
milliókéval...

Az egész emberi
világ itt készül. Itt minden csupa rom.
Ernyőt nyit a kemény kutyatej
az elhagyott gyárudvaron.
Töredezett apró ablakok
fakó lépcsőin szállnak a napok
alá a nyirkos homályba.
Felelj, —
innen vagy?
Innen-e, hogy el soha nem hagy
a komor vágyakozás,
hogy olyan légy, mint a többi nyomorult,
kikbe e nagy kor beleszorult
s arcukon eltorzul minden vonás?

Itt pihensz: itt, hol e falánk
erkölcsi rendet sánta palánk
rikácsolva
őrzi, óvja!
Magadra ismersz? Itt a lelkek

A fenti szöveg a Korunk c. folyóirat 1933. évf. 7-8. számában közzétett versszövegen alapul.

egy megszerkesztett, szép, szilárd jövőt
oly üresen várnak, mint ahogy a telkek
köröskörül mélán és komorlón
álmodoznak víg zsbongást szövő
magas házakról.

Kinlódó gypüket
sárba száradt üvegcserepek
nézik fénytelen, merev szemmel.
A buckákról néha gyűszűnyi homok
pereg alá; s olykor átcikkan, donog
egy-egy kék, zöld, vagy fekete légy,
melyet az emberi hulladék
meg a rongy
rakottabb tájakról idevont.
A maga módján itt is megterít
a kamatra gyötört
áldott anyaföld.
Egy vaslában sárga fű virít.

Tudod-e,
milyen öntudat kopár öröme
húz-vonz, hogy e táj nem enged és
miféle gazdag szenvedés
taszít ide?
Anyjához tér így az a gyermek,
kit idegenben löknek, vernek, —
igazán
csak itt mosolyoghatsz, itt sírhatsz.
magaddal is csak itt bírhatasz.
óh lélek!... Ez a hazám.

Óda

A város peremén, ahol élek,
beomló alkonyokon,
mint pici denevérek, puha
szárnyakon száll a korom,
s lerakódik mint a guanó,
lassúdan, vastagon.

Lelkünkre így ül ez a kor.
És mint nehéz esők
vastag rongyai mosogatják
a csorba pléhtetőt, —
hiába törli a bú szívünkről
a rákövesedőt.

A **Nagyon fáj** (1934) c. kötetben és a későbbi kiadásokban A város peremén címen jelent meg. A fenti szöveg a Korunk c. folyóirat 1933. évf. 7-8. számában közzétett versszövegen alapul.

Moshatja vér is: Ilyenek vagyunk.
Új nép, másfajta raj.
Másként ejtjük a szót, fejünkön
másként tapad a haj.
Nem isten, nem is az Ész, hanem
a szén, vas és olaj,

a Való Anyag teremtett minket,
e szörnyű társadalom
öntőformáiba lötytyintve
forrón és szilajon,
hogyan helyt álljunk az emberiségért
az örök talajon.

Papok, katonák, polgárok után
így lettünk végre mi hű
meghallói a törvényeknek;
minden emberi mű
értelme ezért bűg mibennünk,
mint a mélyhegedű.

Elpusztíthatatlant annyian,
mióta kialakult
Naprendszerünk, nem pusztítottak
eddig, bár sok a mult, —
szállásainkon éhínség, fegyver,
vakhit és kolera dúlt.

Győzni fogó még annyira
meg nem aláztatott,
amennyire a csillagok alatt
ti megaláztatok.
A földre sütöttük szemünk s kinyílt nekünk
a földre zárt titok.

Csak nézzétek — a drága jószág
hogyan elvadult! — a gép.
Törékeny falvak recsennek össze,
mint tócsán gyöngye jég,
városok vakolata omlik,
ha szökken; s döng az ég.

Ki inti le, talán a földesúr,
a juhász vad ebét?
Gyermekkora gyermekkorunk. Velünk
nevelkedett a gép;
kezes állat. Na, szóljatok rá!
Mi tudjuk a nevét.

Mi tudjuk a törvényt! Nemsoká
mind térdre omlotok
s imádkoztok hozzá, ki pusztán
a tulajdonotok!
De ő csak ahhoz húz, ki néki
enni maga adott...

Im itt vagyunk, gyanakvón s együtt,
az Anyag gyermekei!
Emeljétek föl szívünket — azé,
aki fölemeli!
Ilyen erős csak az lehet,
ki velünk van teli.

Föl a szívvel a gyárak fölé!
Ily kormos, nagy szívet
az látott, hallott, ki napot látott
füstjében fulladni meg,
ki lüktetését hallotta a Föld
sok tárnás mélyeinek!

Föl! Föl! A fölosztott Föld körül
már szédül és dülöng
a léckerítés leheletünktől,
mint ha vihar dühöng.
Fújjunk rá! Föl a szívvel!
Füstöljön odafönt!

Míg megvilágosul gyönyörű
képességünk, a rend,
mellyel az elme tudomásul veszi
a véges végtelent,
a termelési erőket odakint s az
ösztönöket idebent...

A város peremén sívít e dal.
A költő, a rokon,
nézi, csak nézi: hull, csak hull a
kövér, puha korom
s lerakódik, mint a guanó,
keményen, vastagon.

A költő, — ajkán csörömpöl a szó;
de ő, az adott világ
varázsainak mérnöke
tudatos jövőbe lát
s megszerkeszti magában, mint ti
majd kint, a harmóniát.

Áradat

— Hé, emberek, hova, hova?
— Ahol munkát, dolgot kapnánk,
tág világban ide s tova,
puszta hat hét a tarisznyánk.
Sztrájkoltunk, most kutunk sincsen
Perész legel az álláson,
családjaink csurgós csűrben,
hogyan is volna maradásunk? ...

Az égen ha felhő volna,
égő kendőként lobogna;
a földön ha dinnye volna,
sisteregne és ugorna.
— E patakban megfürödnénk,
megöblíténők az inget,
azután meg tovább mennénk, —
megcsinálnánk mi már mindent ...

De rivall a csermely csósze,
békák botosa bottal mondja,
vicsorogja víz vitéze,
ordas inas, úr bolondja:
— Eltakarodj, öt tekergő!
Kotródj innen, kujtorogó!
Fattyúnak itt nincsen fürdő,
csavargónak nincs csobogó ...

— Világ valamennyi vizét
hazatereld, víz juhásza!
Csibor húzzon tücsök-zenét
undok urad udvarába!
Holott rakjon tanyát, aklot,
nagyobb uraságra vallót —
feje fölé vízből zsuppot,
talpa alá vízből pallót!

— Habos tengert egyengessen
a vasfogú boronával!
Hosszúszárú esőt vessen,
gyűjtse boglyába fiával!
S ha már van elég halpénze,
kárászoknak nyisson kocsmát!
Orvénysüveg a fejére!
Húzzon vizigödör csizmát!

A Medvetánc c. kötetben és a későbbi kiadásokban *Öt szegény szől* címen jelent meg. Eredetileg a Döntsd a tőkét (1931) c. elkobzott kötetben jelent meg először. A többi kiadásokban csak cenzurázott formában — az első és utolsó versszak kihagyásával látott napvilágot.

— Paplana csendes folyóvíz, —
legyen a bolhája béka!
Azt szedje a szoknyából is
édes lánya-ivadéka!
Álmát kotró kotorja fel!
Zöld legyen a virradatja!
Elsodorja — sodorja el! —
a szegények áradatja!...

— Proletárok, hova, hova?
S ni amott is, kettő, három,
s ezer! ezrek millioma!
Habokba kél a világon.
Vérrel habzik, vassal zuhog,
osztott földünket előnti
s az osztatlan pillanatot
dördül ahogy felkőszönti.

Konyovics Milán: Félakt.

MUNK ARTUR:

Farsangi játék

Őszi délutáni bolyongásaim során magam sem tudom, hogyan kerültem az állami kertészet ápolt, hatalmas telepe elé. Szomorodott szívvel néztem a természet elmúlását: a vörzű rozsdavörös leveleket, a sárga, sáppadt bokrokat, a haldokló kopasz fákat, a katonás sorban álló, fázós facsemetéket. Lehajtott fejjel álltam a kerítés mellett, fáradt szívemet pihentettem a bágyadt napsütésben.

A távolban tarkaruhás fiatal nők dolgoztak a csörgő bokrok között, néhány lépésnyire tőlem megrokkant öregember szorgoskodott gereblyével merev jobbjá alatt. Fedetlen fehér haja csillogott, mint a frissen esett hó. Lábat nehezen húzta maga után, válla minden lépésnél megvonaglott. Tekintetünk találkozott. Bal arcfelét mély sebhely éktelenítette, alsó szemhéja szinte kifordult... Ismerősek ezek a fénylő fekete szemek...

— Laci!... — tört ki belőlem — Laci! Te vagy az?...

Fájdalmas nevetésre torzult a szája, valahonnan a mélyből csuklott fel a hang, amit csak én értettem:

— Meg... meg... is... mert... — hörögte nagy kinnal, aztán nagyokat nyögött. Félig nyitott foghíjas szájából hig nyál csorgott. Reszketve nyujtotta felém csontos, kidolgozott balkezét. Görcsösen markolta csuklómát. Torz vigyorgással nézett rám, sűrűn szedte a lélegzetet.

Percekig álltunk némán a kerítés mellett. Valami úgy szorította a torkomat, megállította szívem dobbanását, aztán tréfásan megcsavarta az orromat, hogy a könnyem is kicsordult. Csak ennyit tudtam mondani:

— Laci... Laci... de megöregedtünk...

Alkonyodott.

Észak felől hűvös szél borzolta fel a hervadt bokrokat. A dolgozó fiatal lányok vidám nótázásba kezdtek.

Fiatal éveiben Laci szénfekete hajú, jóallású, szép legény volt. Mosolyra álló, piros ajkai közül fehér fogak villantak ki. Anyja mosónő volt, hajlotthátú, koravén asszony, akit a munka idő előtt elnyűtt. Laci kis gyermek volt, amikor az apját elvesztette. Építkezés közben leesett az állványról és ott az utca porában halt meg. A gyerek nem tanult mesterséget, apja után ő is napszámos lett. Ha nem akadt állandó munkája, kiállott a piacra a szentháromság elé, ha kellett kertészkedett, szőlőben dolgozott, fát vágott, vagy a piaci kofákkal együtt cipekedett.

Nagyon szerette a tréfát, imádta a cirkuszt, a vásári komédiát. Városszerte híresek voltak Laci farsangi tréfái. Ebben nagy mester volt. Az utca évről-évre várta Laci frakkos, cilinderes felvonulását. Vihogtak a lányok Laci vaskos tréfáin, »bolond Lacinak« titulálták. Az utca gyerkőcei pedig Lacibetyárnak csúfolták. Senki se ismerte becsületes családi nevén, pedig szép neve volt: Barakovics Lázár.

Vidám, bolondos, hóbortos legény volt Laci egészen addig, amíg csak ki nem tört az első, tizennégyes világháború. Ő is bevonult, de féktelen fantáziája, bohóckodó természete nem tűrte a káundká katonai fegyelmet. Csúfot űzött mindenkiből, de leginkább a tisztekből. Mesélték róla, hogy a katonai kiképzés második hónapjában Lacival együtt szigorú vigyázzállásban állt a század. A százados már félóra óta magyarázta, hogy mi az a »vigyázz«, vagy magyarul: hapták. Ilyenkor moccani sem szabad, persze még tilosabb a beszéd. Laci a legfeszesebb vigyázzállás alatt az első sorban élesen — kukorikolni kezdett. A vezénylő tisztet a guta kerülgette: »Ki volt az a vakmerő gonosztevő?« — ordított torkaszakadtából. »Ki volt az a börtönbe való forradalmár?« Újabb kukorikolás, de most már hosszan és bánatosan. A katonák tudták, hogy ez csak a bolond Laci lehet, de nem árulták el. A kakas egyre tovább szólt, egyszer vígan, máskor bánatosan. A tiszt magából kikelve, biborvörös arccal állt meg Laci előtt, nyakát kinyujtva farkasszemet nézett a fekete szemű, cigányképű regrutával. A kakas újból megszólalt, de aztán vitték is az egyesbe. Hosszas vizsgálat, orvosi megfigyelés, kihallgatás, hercehurca vége az lett, hogy Barakovics Lázár regruta infateristát büntetésből nem küldték ki a frontra, hanem mint gyengeelméjűt hadtápszolgálatra osztották be... Itt se vették semmi hasznát. Mindenből komédiát csinált. Feljebbvalóit kigúnyolta, a parancsnak mindig az ellenkezőjét teljesítette. Végül is a fegyelmetlen »bolond Laci« egy fogolytábor őrségében kapott beosztást. Vagy húszezer fogoly orosz katonát kellett őriznie, nehogy megszökjenek. Nohát Lacitól ugyan valamennyi megszökhethetett volna. Két teljes évet töltött Laci ebben a fogolytáborban. Tökéletesen megtanult oroszul és addig addig komázott és kereskedett az oroszokkal, míg azután tizenhatban »büntetésből« kivezényelték az orosz frontra, Galiciába.

Laci a harctéren is folytatta mókás, játékos életét. Nem félt a haláltól, de nem is kereste. Mindig valami huncutságon törte a fejét. Egy alkalommal nyílt terepen ellenséges golyózáporban, nyitott, rongyos vörös esernyővel, az ő »golyófogójával« sétált fel és alá, de kutyabaja se történt. Nem fogta a golyó.

De Laci egész másról volt híres az orosz fronton... Valósággal specializálta magát a »fogolyszerzés«-re. Hogy ezt miképpen csinálta, örök titok maradt. Titkát senkinek sem árulta el. A parancs mindig hátuiról jött: foglyot kell ejteni. Erre aztán mindig Lacit küldték ki. Laci kitűnően beszélt oroszul, igéreteivel bizonyára becsapta a hiszékeny oroszokat. Egyszer egy két méter magas rőtszakállú muszkát fogott, akít kezénél fogva, mint egy kis gyereket vezetett, óriási röhögés kíséretében a parancsnokságra.

Tizenhat, farsang vasárnapján történt. Laci egész nap izgatottan készült, sürgött-forgott, hogy minekután már úgylis vége lesz a háborúnak, hát legalább ez az utolsó farsang legyen emlékezetes. Egyre valami új tréfán törte fejét. A kellékek és kosztümök már raktáron voltak: cylinder, női ruha, reverenda, tarka kendő, seprő, női napernyő.

Már esteledett, amikor váratlanul érte jött az ezred-ordonánc és sürgős ügyben magával vitte Lacit a parancsnokságra.

A segédtsízt fogadta:

— No Lacibetyár most mutasd meg, hogy mit tudsz, ha olyan híres vagy... Infanteriszt Barakovics Lázár, — tette hozzá komoly hangon, — parancsot kaptunk a divíziótól, hogy ma éjjel foglyot kell szerezni. Új csapatmozdulatokat észleltek és tudnunk kell milyen ezredet hoztak ide velünk szembe. Érted?... Egy erős járőrt küldök ki az állások elé és te leszel ennek a parancsnoka. Te érted a csíziót, most mutasd meg, hogy mit tud a bácskai bicskás. Ha sikerül, meglesz a kisezüst és kötheti szabadság. Mehetsz haza. Ki vár otthon?

— Anyám.

— Hát igen... Ezt a két hetet én garantálom. Meg vagyok érve, infanteriszt Barakovics? Rendben van?...

— Rendben, főhadnagy úr, — vigyorgott Laci, — éppen farsang vasárnapja van, csakhogy...

— Csakhogy?...

— Nem kell ehhez nekem járőr, meg mifene, mindenféle fegyver, meg kukoricagránát, adjanak nekem egy kulacs rumot és kész a farsangi játék...

Száraz, hideg, holdvilágos éjszaka indult Laci a nagy vállalkozásra. Fegyvere a két rummal telt kulacs volt. Hóköpenybe burkolva, hason csúszott az oroszok előretolt megfigyelő őrzének árkához. Úgy látszik, nem ment könnyen a dolga, mert már erősen derengett, amikor a »fogyoly« orosz katonával komázva, közeledett az ezred drótakadályá felé. A futóárok előtt az ágas-bogas szeges drót felhasította Laci köpenyegét. Az orosz segíteni akart rajta, főlegyenesedett, de a következő pillanatban hangtalanul hullott az árokba.

— No ennek ugyan megártott a rum, — mormogta Laci. Rázta, nógatta, de bizony az meg se mozdult.

— Hé, testvér!... Poigyomtye! Gyerünk... — nógatta mérgesen, aztán, ahogy a teli hold előbújt, ijedten látta, hogy a halántékán egy kis fekete pont gyengén vérzik.

Nagy nehezen elcipelte a halottat az árok védettebb részére. Kabátujjával végigtörölte verejtékező homlokát, aztán leült melléje a földre.

— Kampec!... Kész. — így dűnnyögte maga elé ahogy megvirradt. — Ez már nem iszik több rumot, de vodkát se. Ez is csak olyan ember, mint én. Éppen olyan. Fekete a haja, meg a kis bajuszája... Hogy keresi az eget fekete szemével... És milyen finom a köpenyége, nem olyan műrostos, vacak, mint az enyém... Hm... Meg a vadonatúj, szattyán csizmája... Akár a lakk...

Teljesen levetkőztette a halottat, lehúzta csizmáit, fejébe nyomta a kissé véres tányérsapkát.

— Passzol itt minden, — ujjongott, — akár csak rám szabták volna.

Levetkőzött, holmait gondosan összecsomagolta. Pár perc múltán valószínűleg orosz katona lett Laciból. Egyenesen a parancsnokság fedezéke felé tartott. Egy álmos küldönccel találkozott, aki megbámulta és nagyot nevetett:

— Farsang van, vagy mi a fene...

A segédtsízt egészál gyertyavilág mellett dolgozott, amikor az »orosz katona«, a vigyorgó Laci, szuronyos fegyverrel a vállán belépett a fedezékbe.

— Ruki vrh!... — kiáltotta Laci, mire a főhadnagy feltartott kezekkel ugrott fel. Laci ijedsége nagyobb volt, amikor maga előtt látta a minden tagjában remegő, sápadt tiszte. Hamarosan hozzátette:

— Ne tessék megijedni főhadnagy úr... csak én vagyok... Barakovics Lázó... a Laci... Lacibetyár... — Aztán bőbeszédűen, izgatottan elmesélte farsangi kalandját, dicsekedve mutogatta a finom gyapju köpenyt, nadrágot, a puha, meleg rubaskát és a pompásan símuló szattyán csizmákat. Mire befejezte elbeszélését, nagy, kíváncsi bakatársaság fogta körül, fogdosták, tapogatták finom egyenruháját.

Egyre nőtt a közönség. Már teljesen megvirradt, amikor az orosz tüzéség megsemmisítő pergőtűzzel árasztotta el az állásokat. Záporoztak a szörnű, nehéz gránátok. Ide-oda szaladgáltak az emberek az áthatolhatatlan porban, füstfelhőkben. A telefonösszeköttetés megszakadt, az első vonalból sebesültek és fegyvertelen katonák csoportjai húzódtak hátrafelé. Tisztek, ordonáncok, tisztiszolgák, telefonisták menekültek egymást megelőzve — hátra.

Laci szédülten, dermedten nézte a fedezék előtt a gránátok pusztítását. Szinte gyökeret vertek lábai. Hazagondolt, virágos kertekre, a tarkaruhás lányokra... hajlotthátú, kidolgozottkezü anyjára. Fűlsiketítő robbanás ütött melléje, gránátszilánkoktól találva eszméletlenül terült el a fagyos földön...

Orosz egyenruhában került fogságba Laci. Az egyik küldönc, akinek sikerült élve elmenekülnie, eskü alatt vallotta, hogy saját szemével látta Laci feldarabolt holttestét, nyitott, gőzölgő hasát és a közeli fán lógó beleit. Úrge Pali szanitész földije váltig bizonyítgatta, hogy látta Laci orosz egyenruhás hulláját, tulajdon kezével fogta le meredt szemhéjait, de annyi ideje már nem volt, hogy eltakarítsa, mert már tízoros rajnonalban jöttek az oroszok.

Másfél esztendő múltán ugyanazon a helyen velem együtt az egész ezred orosz fogságba került. A világháború vége felé jártunk, kilencszáz-tizenhetet írtunk, amikor elhurcoltak bennünket Szibériába a Tobol folyó mellé. Már vagy egy évet nyomtunk le a rabságban, amikor egyik földim azt ujságolta, hogy Laci él; saját két szemével látta, valami pirinkó Uszt-Nyem nevű faluban. Fiatal, szép gömbölyű asszony a felesége, valóságos habtestű nő.

— Habtestű, gyönyörű nő, — gondoltam mosolyogva, — persze a kiéhezett pleni a legcsunyább nőt is tündérszépnek látja. Lódítanak ezek a plenek, ebben igazán nagyok. Szegény bolondos Laci... Többen is látták széttépett hulláját.

Már el is felejtettem volna az egész históriát, ha nem jelenti egyik értelmes altisztem, hogy neki is gyanús ez a Laci eset. Váltig erősítgette, hogy ő is látta a szakállas orosz, nagy sebhely ül az arcán, karja, lába béna, teljesen elvesztette beszélőképességét. Minden szót megért, feltűnően szereti a hadifoglyokat. Jól bánik velük, eteti őket, egyiknek, másiknak inget és ruhát is adott.

Nem hittem a fantasztikus meséknek. De addig addig fúrta az oldalamat ez a Laci-ügy, amíg végre rászántam magamat és felkerestem orosz hasonmását.

Az asszonyt találtam otthon. Férje, Ákim Feodorovics a földeken járt a hadifoglyokkal. A feltűnő szép, fiatal, eleven szöke asszony, Anna Ivánovna barátságosan fogadott, amikor megtudta, hogy én is »pleni« vagyok. Begyújtotta sárgaréz szamovárját és tiszta poharakat rakott az asztalra.

Nehezen indult meg a társalgás, de a párolgó, illatos teától megoldódott az asszony nyelve. Kipirult arccal mesélte, hogy közel egy évig nem hallott hírt uráról, már abban a hitben élt, hogy elesett, vagy fogásba került. Pedig csak kéthetes házások voltak akkor amikor bevonult. A tuljai hadikórháztól kapott értesítést, hogy ott ápolják megrokkant urát, vigye haza. Nehezen ismerte fel. Arcát sebhely és operációs hegek borították. Szakállt növesztett. Fején, hátgerincén sérült meg súlyosan, innen a kar és láb bénulása. Okmányait hiánytalanul megtalálták vértől átitatott zsebeiben: a felesége leveleit, fényképeit, sőt még azt az ikont is, amit a szíve fölé varrt a rubaskába, hogy megvédje a golyótól.

— És nem vett észre valami különös változást a sebesülés után? — faggattam tovább az asszonykát.

— De igen... teljesen megbénult... Mindent ért, de nem tud beszélni...

— De ami a szokásait, a természetét illeti?...

— Teljesen megváltozott... — kapott a szón Anna Ivánovna. — Feltűnően. Azelőtt ivott, imádta a vodkát, meg a szamagonkát, amit házilag készítettem, most meg nem issza a világot sem. Sokkal nyájásabb hozzám, mint két évvel ezelőtt, újházaskoromban. Kedveskedik, símogat, hízeleg, örökké játszana velem. Igaz, majd el felejttem: kedvenc ételéről hallani se akar. Nem kell neki sileves, grecsnyevájá kása, meg hering, örökösen tejet iszik. A pirogit meg a blinnit még megeszi. Nincs megelégedve a főzésemmel, de nem értem: mit akar enni. Egyre savanyú ogurcít kér, már nem győzöm...

— És szereti magát, Anna Ivánovna?

— Igen, inkább, mint azelőtt, — mondta az asszony és fülig piszult. — Úgy érzem, sajnál engem. On zsaléjet menja.

— No és maga, szereti az urát?

Ákim Feodorovics lépett be a szobába.

Rámnézett, égő fekete szemeivel, bozontos üstökét megrázta, aztán szörnyű állatias hangot adott ki. Reszkető bal kezével hosszú, fekete szakállát simogatta.

Mosolyogva kínált csájával, látszólag várta, hogy beszéljek. Mahorka cigarettámat nem fogadta el, ehelyett felhördült, üvöltött, csuklott, borzalmasan eltorzult arca megvonaglott, nyál csordult ki száján. Meghült bennem a vér. Már a kijáratot néztem. Az asszony dolgára ment, magunkra hagyott... Hát ez az emberi roncs volna Laci? A bolondos fiú, az utca kedvence, aki után bolondultak a lányok? Ez a torzfejű, béna, megnémult rokkant orosz? Vagy talán mégis? Ez a tekintet... hihetetlen.

Először oroszul szóltam hozzá:

— Érted amit mondok? Ismersz engem?...

Ajkát összehúzta és nagy erőlködéssel nyögte ki:

— Ó... Ó... Á... Á...

Ez volt minden, amit mondott. Szóltam hozzá magyarul, szerbül, fagattam, gyötörtem, de hiába. A háta mögé álltam és csendesen a fülébe súgtam:

— Laci... hát nem akarsz megismerni?...

A válasz: ördögi torz mosoly, a töredezett fogak vicsorgatása és ez a pár hang:

— Ó... Ó... Á... Á...

Feladtam a harcot. Néhányszor még meglátogattam őket, aztán ezer más dolgom akadt távol e vidéktől.

Tizenkilencet írtunk... reménykedtünk... vártuk a hazatérést, de ott ért bennünket a huszas év tavasza is.

A hadifoglyokat kicszerelő bizottság megkezdte működését. Nagy munka volt a nagy távolságokban élő hadifoglyok összeírása. Az én feladatam volt, hogy Ákim falujából összeírjam a foglyokat.

Ákim kissé meghízott, megerősödött, külsője már nem volt olyan rémes. Egyedül volt otthon. Ilyenkor mindig ingerlékeny volt, de most úgy látszik, megérezte látogatásom fontosságát. A hátam mögött földim, a nagybajúszú Úrge Pali állott rongyos »ünneplő« ruhájában.

— Laci! ... Ide figyelj! ... — mondtam neki magyarul. — Holnap hajnalban indul haza a hadifogoly transzport. Hazamegyünk mindannyian. Érted? ...

Az orosz kimeredt szemekkel bámult rám, nagyokat nyögött, egész testében remegett.

— Figyelj ide Laci! ... — folytattam emelt hangon — holnap hajnalban Cseljabinszk külvárosából indul a transzportunk. Mindannyian megyünk. Gyere velünk, Laci... Vár az édesanyád... Várja haza szegény asszony halottnak tartott fiát... Gyere velünk, Laci...

Mintegy végszóra robbant a szobába a szép szőke asszony, arca lángolt, villogott a szeme. Kérdőleg tekintett ránk, aztán reszkető urába karolt.

Ákim félkézzel megsímogatta az asszony fénylő, szőke haját, aztán szinte sírva, panaszkodva mutatott ránk:

— Ó... Ó... Á... Á...

Nyirkos, hideg májusi hajnal. Az útmenti árkokban, szakadékokban még piszkos, trágyás hótömegek, jégdarabok bújtak meg.

Útrakészen állott a hadifogolytranszport a cseljabinszki külvárosi rendezőben. Indulásra készen pőfékelt a hatalmas szibériai mozdony. Izgatottan helyezkedtünk el a marhakocsikban. Akadt közöttünk olyan is, aki már egy hét óta várt az állomáson az indulásra. Mindenki az ajtónyílásban szorongott, búcsúztunk a tájtól, telítüdővel szívtuk a nedves levegőt, mintha emlékebe akarnánk vinni haza egy tüdőrevalót.

A szomszéd szántóföldön, a szürke derengésben egy alakot pillantottunk meg. Erőltetett menetben közeledett felénk. Sietett. Lehajtott fejjel, botra támaszkodva nehezen járt. Most megállott, hátranézett, aztán rövid pihenés után újból megindult. A sapkájáról felismertük:

hadifogoly. Hátizsákot cipelt. A faházak közelében eltűnt szemünk elől... de néhány perc múlva bukdácsolva, lihegő sántikálással jelent meg a sínek között, a szerelvény előtt.

A mi kocsink előtt állott meg.

— Ó... Ó... Á... Á... — tört elő melléből a kétségbeesett hang és bal karját felénk nyújtotta.

Laci volt, a mi »oroszunk«... Lacibetyár.

Egyszerre három erős kar nyúlt le érte és ragadta csuklón. Beemeltük a vagonba, mint valami zsákot.

— Te vagy az, Laci?... Megyünk haza!...

Ott állt közöttünk a megrokkant emberroncs dideregve, remegve, nevetett, egyre nevetett, hörögve nevetett.

A hajnal első sugara szemére világitott: patakokban folytak a könnyei.

Elemi erővel tört ki belőle:

— Óó... Óóó... Ááá... Ha... za... ,

A szerelvény dőcögve megindult nyugat felé.

Hajnalodott.

Pehán Béla: Telecskai táj

Ha megöregszel...

Ha megöregszel s őszt s est integet,
vedd le e könyvet, amíg bólingatsz
a tűznél, olvasd, árnyakat hívhatsz,
visszaálmodva lágy tekinteted.

Sokan szerették vig kegyed percét,
hűen s hamisan benned a szépet.
De volt, ki látta zarándok-lépted,
s fáradt arcodon a szív keservét.

Izzó rács fölé, lánggra hajolva,
szomorúan súgd, tűnt a szerelem.
Hegyek felett száll, mint a rejtelem,
a csillagok közt elbujdokolva.

(W. B. Yeats)

Türelem

Ifjan, élet, urad voltam,
elnyomtam félszt s búbanatot.
Az akarat formálhatott
irányt s így meg nem botoltam.

Ám esztendőktől terheltén
a lég is kétségbeesett.
És tudtam az őszt rám lesett
a hulló falevelekben.

Őszi falevél, szállingó
és siető, bár a napok
lassúak, bizony elhagyott
az öröm s fekete rigó.

A madarak s a levelek
nem tudják a kor sok búját,
a halandónak bús útját,
s mért gond az ember-lehelet.

Ó türelem, az elmúlót
túrd türelmetlen erővel,
számolj le a leverővel,
vad úrben ne várj kibúvót.

(Catherine Davis)

Köd

A köd a cica
lábain érkezik.

Elnéz a kikötő
s a város felett.
Csendesen guggol,
aztán tovább vonul.

(Carl Sandburg)

Ifjúságom a gond zuzmarája...

(E vers költője a tizenhatodik században
élt s költeménye kivégzésének előestéjén
íródott.)

Ifjúságom a gond zuzmarája,
gyötrelmek tála az én ünnepem.
Termésem mezők gazos, vad tája,
a hiú haszon izgat szüntelen.
Múlt az idő s mégsem láttam napot,
még élek, bár a sírba hanyatlok.

Mesém hallgatták, ám nem ért véget,
gyümölcsöm lehullt, levelem még zöld.
Ifjú voltam s nem mondhattak vénnek,
néztem a földet, mellőzött a föld.
Szakadt fonalam, biz alig fonott,
még élek, bár a sírba hanyatlok.

Holtom kerestem s a méhben leltem,
életet üztem s csakis árnyék volt.
Rögön léptem és tudtam: sírtelkem,
meghalok s a perc a jövőhöz tolt.
Megtelt a pohár s üres maradott,
még élek, bár a sírba hanyatlok.

(Chidioc Tichbourne)

Ősz

Némber, csábító,
többé ne kísérts.
Kezed számító
szerelemmel sértsz.

Hajam őszülő,
hidegül vérttem.
Testem gyöngülő,
mit kívánsz, kérdem.

Ne mondj fonáknak,
ne hajtsd le fejed.
A percnyi láznak
suttogj értelmet.

Vedd ajkad tőlem,
bár csókolni jó.
Távozó hőben
a test elváló.

Hajad szétbomló,
harmat-ék szemed.
A kéjbe omló
kerek kebeled.

Betölt ágyat, míg
hull ezüst hajam.
Nő, véred csábit,
magam mint adjam?

(Frank O'Connor)

Baranyiné M. Zlata: Kerámia

KOMÁROMI JÓZSEF SÁNDOR:

Mimóza megsemmisül

(Elbeszélés)

1.

A levesmarsot rég elhúzták a toronyban, a vasárnapi ebéd romjait is leszedték már az asztalról minden rendes házban s azok hárman csak rengették a kuglidobot, rendületlenül. Rendületlenül s étlen, reggel kilenc óta. Étlen, de korántsem szomjazva!

A kuglizó melletti söntésben a kocsmárosné serénykedett. Elmélázva dörzsölte csillogóra a kétdecis poharakat, ábrándosan lehelgetve az üvegholmi falára, mígnem ijedtében megakadt kezében a törlőruha. Két veszett ordítás harsant fel, szinte egyszerre a tekepályán s nyomában hallott csönd támadt.

— Úristen, csak nem ölik egymást azok hárman?! — susogta maga elé a házsnak, indult, de még mindig átkozottul csinos menyecske.

Am újra zsbongás szüremlett a söntésbe a kuglizó felől s a kocsmárosné megkönnyebbülve sóhajtott a markában lévő kétdecis pohárba, majd férjére siklott tekintete. A vendéglős, székén hátradőlve, aludt a sarokban; tátott szájjal fújta a kását. Léptek dobbantak a kuglizó felől s a hirtelen fölrántott ajtó mögül Homály Pista toppant a söntésbe. Szemébe lógó hajjal, vigyorogva állt néhány pillanatig, azután nagy robajjal berúgta maga mögött az ajtót.

— Csendesebben, hé! — mordult rá a menyecske.

— Mi bajod?! — kérdezte a fiatalember, érthetően megütődve. Hol csapjon zajt az ember, ha még a kocsmában se?!

— Ném látod, hogy alszik — intett az ura felé a kocsmárosné.

Homály Pista a tátott szájjal horkoló emberre pislogott s hangosan felröhögött:

— Majd mingyárt fölébresztem! Ilyen esemény után egy tisztességes kocsmárosnak nem illik aludnia... — s feléje indult, hogy felrázza.

— Eredj a pokolba! — sziszegte a menyecske mérgesen és kiperdülve a söntés mögül, tuszkolni kezdte az ösztövért legényt.

— Egy üveg pezsgőt! De durranjon ám, mikor kibontod! — mondta hirtelen Homály Pista.

— Egész bolond vagy — legyintett a kocsmárosné haragosan.

A fiatalembernek esze ágában sem volt megsértődni. Gúnyosan fölnevetett és annyit mondott:

— Mimóza kilenc fát ütött!

A menyecske egy percig hitetlenkedve nézett a facér cipézszegekre. Mimóza álnok csatlósára s egyszerre világosság gyúlt agyában. Az előbbi két ordítás okát illetően éppenny, mint atekintetben, hogy a pezsgő-

rendelésnek fele se tréfa. Mimózától, a kugli-mecénástól, minden kitelik jókedvében. Most pedig nyilván rózsás kedvében van, hisz életében nem ütött még kilenc fát!

— Nincs — rázta meg fejét csüggedten.

— Pezsgő? — komorodott el Homály Pista.

— Ugyan kinek tartanánk, itt, a Szurok-egyletben? — vonogatta vállát a kocsmárosné. — Igyatok sört. Vagy bort. Nagyon jó borunk van — tette hozzá biztatóan.

— Hordószagú! — köpött ki Homály Pista megvetéssel, fölrántotta a nadrágját és visszafordult a kuglizóba.

A menyecske száját biggyesztette, azután eltűnődött. Ugyan mit talál ki Mimóza a kilenc fa megünneplésére? Kishordó sört üttet csapra, vagy tíz liter bort rendel a társaságnak? Az se lehetetlen, hogy egy tyúk nyakát is eí köll majd vágni. Most már haza se mennek ezek reggelig! Az ablakhoz lépett és az utcára pillantott. Cinege, az udvari bérkocsis hűségesen várakozott Mimózára és cimboráira odakint. A kocsmárosné megnyugodva került vissza a söntés mögé, mert nyilván nem jutnának haza ezek, a maguk lábán, reggel sem!

Hanem ezúttal elszámította magát a menyecske, alaposan. Hiába várta, hogy a kuglizóban felzúgjon a lelkesedés. Csak a gumigolyó puffant tompán a lécpályán, de az is úgy, mintha mérgében odacsapta volna valaki. Majd léptek dobbantak a padlón. Elsőnek Mimóza lépett a söntésbe, utána Homály Pista gúnyos pofája tűnt fel s nyomukban Ördög Matyi nyomakodott, a kuglibajnok.

A kocsmárosné csak rájuk pillantott s nyomban rosszat sejtett. De annál mézesebben mosolygott a kugli-mecénásra:

— Mit parancsolsz, Mimóza?

— Fizetek! — válaszolt sértődötten a mecénás.

— Csak nem akartok elmenni? — sáppadt el a menyecske.

— Fizetek — ismételte Mimóza, bizonytalanabban.

— Majd a végin! A végin is ráérsz... — erőlködött a kocsmárosné, mintha nem értené, hogy a társaság faképnél akarja hagyni a Szurok-egyletet.

— Azám, de itt a vége! — legyintett fölényesen Ördög Matyi.

— Nem maradunk ilyen piszok helyen, ahol még pezsgő se nincs, mikor Mimóza kilenc fát üt! — düllesztette mellét gőgösen Homály Pista.

— Hát még mi a fészkes nyavalya nem köllene a hasatokba, ti pottyalesők! — tátotta el száját a menyecske. — Az már nem is jó, ha sört-bort fizettetek magatoknak Mimózával?

— Az jó, hogy Mimóza fizet, csak a borotok pocsék! — röhögött csúfondárosan a cipészsegéd.

— Látod, bolonddá tesznek, Mimóza! Mit hagyod magad? — fordult szemrehányóan a lányosképű, testes, magas fiatalemberhez a kocsmárosné.

— Én találtam ki a pezsgőt, nem ők! — felelte büszkén a mecénás.

— Persze, téged is asztalkörül zavartak gyerekkorodban, ha nem akartál pezsgőzni! — fakadt ki csipősen a menyecske. De meg is bánta rögtön ezt a mondást. Mimóza szót se szólt többet, csak az asztalra dobott egy százast és kifordult az utcára. Homály Pista, Ördög Matyi a nyomában.

A kocsmárosné a pénzre pillantott, azután az urára kapta tekintetét, mintegy segítséget várón. De a vendéglőst végkép elnyomta a buzgóság. Két éjszakán át nem aludt, csak ivott szakadatlan: most mozsárral kellett volna felébreszteni. A menyecske a hajához kapott, megigazitotta kontyát, riszált egyet csipőjén és kilibbent az utcára. Homály Pistát már

a bérkocsiban találta — úgy elnyúlt a szakadt bőrülésen, mint valami kecskebéka. A bakon ülő lókarmester is kezében tartotta a gyeplőt, indulásra készen. De Mimóza még a járdán állt s maga elé nézett, tündözve.

— Ne menj velük. Mimóza! Meglátod, csak elbánnak veled! — kapta el a kugli-mecénás karját a kocsmárosné.

A lányosképű fiatalember hunyorogva fordult az átkozottul csinos menyecske felé. Küzdött benne az érzelmesség a büszkeséggel. Végül is a sértődöttség kerekedett, felül.

— Te már csúffátettél, hadd tegyen más is! — mondta nekibúsulva és a kocsira lépett.

— Inkább hozatok pezsgőt a Vadászkürtből! — sóhajtott megadás-sal a kocsmárosné. Ebben a percben a vak is láthatta, nem annyira a bőkezű vendéget sajnálta, mint a jóképű legényt szeretné visszatartani.

Hanem későre találta beadni derekát. Ordög Matyi is felkapaszkodott a kiszülésre és Cinege, az udvari bérkocsis, hátraszólt türelmetlenül

— No, hova hajtsak?

— A vörös Francihoz! — dirigált Homály Pista.

— Ahhoz a cafathoz mentek?! Csak nem mész ahhoz a ringyóhoz, Mimóza! — vetett lángot a menyecske arca.

— Attól majd nem kell kétszer kérni a pezsgőt! Hajts, Cinege! — kiáltotta türelmetlenül a csatlós.

A lókarmester megrántotta a gyeplőt, a szürke nekifeszült a hámnak és kocogni kezdett. A kocsmárosné leforrázva nézett a gördülő kerekek után s mikor beviharzott a söntésbe, úgy becsapta maga mögött az ajtót, hogy az egyik üvegtábla darabokra tört a padlón.

A csörömpölésre felriadt a vendéglős.

— Ki törí a poharakat? — motyogta álmosan.

— Én törtem be az ajtóüveget! — kiáltott rá a felesége indulattal.

— Micsoda? — dűnnyögte a kocsmáros félálomban. — Megbolondultál?!

— Az se lenne csuda, ilyen ember mellett! — nyelvelt a menyecske. — Miféle vendéglős vagy te, ha még pezsgőt se tartasz! — tette hozzá keserűen.

— Pezsgőt? — pislogott bambán a Szurok-egylet kocsmárosa. Azután édesen elmosolyodott. Megértette, hogy csak álmodik; megkönnyebbülten felnyögött, az asztalra borult és azon nyomban elaludt újra.

2.

Bársonyos-lágyan cirógatott a szeptembervégi napsugár. Csuda-e, ha Mimózának kedve szottyant egy kis sétakocsizásra? Az első sarkon odaszólt Cinegéhez:

— A Vasút-utcára, onnan meg a Fő-térre!

— Hát nem a Francihoz megyünk? — kérdezte megnyúlt arccal Homály Pista. Százalékot kapott a vöröshajú kocsmárosnétól minden zsirosabb vendég után s megijedt, oda a kereset, amit már a zsebében tudott.

— Előbb sétálunk egyet — mondta a kugli-mecénás, belepirulva. Nem annyira a napsugárnak, mint a kilenc fa dicsőségeinek fényében akart sütkérezni, végig a kisváros főutcáin.

— Mindig kitalálsz valami bolondságot — dörmögött Ordög Matyi kedvetlenül. A kuglibajnok vágányos volt hétköznapi mivoltában, egész élete szabad levegőn telt, nem csoda ha nem volt érzéke a kocsikázáshoz. Únta a hiábavaló időfecsérelést — nemhogy innának valamit a jó hűvösön addig is!

Homály Pista, minthogy a százalék felől megbizonyosodott, nyomban leintette:

— Mit rontod a kedvit, a mai napon...

— Bizony, nem hittem volna hogy sikerül! — kapott a szón Mimóza.
— Még az utolsó percben is attól féltem, hogy lukat dobok — tette hozzá borzongva.

— A letevésből látni lehetett, hogy minden fának el köll dűlnie — legyintett fölényesen a kuglibajnok.

Mimóza kedvtelve nézett Ördög Matyira. Odaadná a fűszerboltját, ha úgy tudna kuglizni, mint a bajnok! De hiába, szeme sincs olyan a játékhöz, nemhogy keze lenne.

A kocsi bekanyarodott a Fő-térre. A szolgálatos rendőr, kuglista persze, nagyot szalutált Mimózának.

— Szervusz, Miska — intett vissza a mecénás barátságosan. — Mikor szabadulsz?

— Kettő után — pillantott a torony felé a rendőr.

— Akkor gyere egyenest a Francihoz. Majd dobálunk egy kicsit — biztatta Mimóza.

— Kilenc fát ütött máma! — hajolt ki a kocsiból Homály Pista.

— Kicsoda? — hitetlenkedett a rendőr.

— Hát a Mimóza!

— Mi a szösz! Akkor ott leszek — kiáltott utánuk a rendőr. Kitálta, egyéb is lesz, nemcsak kuglizás, ha a mecénásnak ekkora szerencséje támadt a tekepályán.

Újra a Fás-utcán kocogott a szürke. Eltrappolt a Szurok-egylet előtt, a keresztnél befordult a mellékutcába és a társaság célhoz ért.

— Hányra legyek itt? — szólalt meg váratlanul Cinege, ahogy a kuglisták lekászálódtak.

— Mi az. tán kevesled a napidíjat, amit Mimóza fizet? — támadt rá Homály Pista.

— Dehogy is — zavarodott meg a bérkocsis.

— Akkor meg hová az ördögbe kívánczol?

— Izé... Hát ebédelni — vágta ki magát a lóarmester.

— Azám! Még nem is ettünk — kapott észbe Mimóza. — Lehet ennél a Francinál valami jót kapni? — nézett kétkedve csatlósára.

— No hallod, Mimóza! — méltatlankodott a cipészsegéd. — Nem tudod, multkor is milyen sültkolbászt ettünk nála?

— Akkor először is megebédelünk — jelentette ki a mecénás.

— De a ló? — okvetlenkedett Cinege. Persze, nem lova miatt marta a lelkiismeret, hanem szeretett volna valami külön fuvart elcsípni, amíg ezek kugliznak.

— Annak ott az abrakos tarisznya — torkolta le Homály Pista s mindhárman befordultak az ivóba.

A kocsmában egy lelket se találtak; ilyen kora délutáni órán nem igen kerül vendég ha vasárnap van is. A kuglizó felé vették útjukat. Ördög Matyi állítgató után nézett. S a másik percben ott termett Franci.

— Szerbusz Mimóza! — kiáltott vidáman. — Mit parancsolsz?

— Finom ebédet, három személyre. Meg valamit Cinegének is — rendelkezett Homály Pista.

— Cinegének is ugyanazt, amit nekünk — nézett rosszalóan csatlósára a mecénás.

— Ahogy te parancsolsz... Meg egy üveg pezsgőt! — tette hozzá gyorsan a cipészsegéd.

— Még nem is ettetek?! — csapta össze kezét Franci. — Úgy látom, mégis jó kedvetek van, hála istennek.

— No hallo! mikor Mimóza kilenc fát ütött! — kiáltotta diadalmasan Homály Pista.

— Gratulálok, Mimóza! — lelkenedett a vöröshajú. — Tudtam én mindig, hogy nagy kuglista vagy te, csak szerénységből nem akarsz sok fát ütni. Most aztán megmutattad nekik — dorombolta.

— Úgy jegyezd meg, hogy ezt jöttünk ide megünnepelni — nézett a kocsmárosnőre jelentősen a csatlós.

— Jobb helyre nem is jöhettetek volna!

— Pezsgő pedig legyen!

— Már hogyne lenne! Csak behűtöm egy kicsit — kacsintott hamisan Franci és kiperdült az ajtón.

— Ezt nevezik nevelésnek! — pattintott Homály Pista.

— Meglátszik, hogy borbély volt az apja, nem paraszt, mint annak a szurok-egyletinek — bólintott elismeréssel Ördög Matyi.

Mimózát azonban csak a kugli érdekelte. Az álligató már működésbe lépett, nem akart egy percet se veszteni.

— Várjatok, én dobok elsőnek, hátha megint kilencet ütök! — mondta felbuzdulva.

A csatlós szólni akart, de idején elnyelte gondolatát.

A kuglibajnok azonban jólelkűen helyeselt:

— Próbáld meg, Mimóza...

A testes fiatalember bizonytalanul válogatni kezdett a golyók között. Határozatlanul kivett egyet, a dobódeszka elé állt, hátrálni kezdett s nekilendült a dobásnak. Nemcsak karját lengette, hanem egész testét himbálta. Végül, félig elvesztett egyensúllyal, kidobta a golyót. Az ólommal bélelt tömör gumilabda már a pálya közepén az oldaldeszka mellé csúszott s nagyot puffant a dobon, anélkül, hogy egyetlen fát feldöntött volna.

— Kicsúszott a kezemből a golyó — mormolta zavartan és odakiáltott a gyerekeknek: — Állíts újra!

— Hisz nem dőlt el egy se! — dűnnyögte Ördög Matyi.

— Persze... Azt akartam mondani, hogy megegyészer megpróbálom — pirult el Mimóza. De, hogy harmadszorra sem sikeredett több öt fánál, elkedvetlenül törülgette kezéről a port:

— Azért nem szeretek ehhez a Francihoz jönni, mert rossz a pályája...

— Hát nem valami nagyszerű — így a kuglibajnok, avval felkapott egy golyót, megcélozta a bábukat s szökkenve, lábujjhegyen előre lendült. A másik percben mind a kilenc fa földön hevert. Az álligató gyerek felkapta egyiket s fenékel felfordítva a bábút meztelen talpával csattogva, csillogó szemmel szaladt a pálya közepén Ördög Matyi felé. A szokásos borralalóért! Hanem akkor már az asztalon párolgott az étvágygerjesztő tyúkléves és Ördög Matyi a pénztárca helyett a kanalat vette pártfogásba.

— Mi a fenét akarsz? Nem láttad, hogy csak próbadozás volt! — mordult a gyerekekre. S mikor az álligató elszontyolodva elkullogott, mérgesen dörmögte:

— Micsoda marha szokások vannak ebben a kugliban is! Nem elég, hogy az ember kilencet üt, még fizessen is érte...

Homály Pista ügyet se vetett a bajnok dohogására; markával és fogával egyszerre szorongatta a csirkecombot. Mimóza azonban eltűnődve nézett a gyerekek után s mikor a vöröshajú kocsmárosné hangos durranással felbontotta a pezsgős üveget, felkiáltott:

— Ejnye, azt a mindenségit!

— Nem durrant elég nagyot? — aggodalmaskodott Franci, a pezsgőre célozva.

— Dehogy. Hanem elfelejtettem borraivalót adni a kilenc fáért a szurok-egyleti álligatónak! — mondta a mecénás elborulva.

— Ugyan, eridj már! — törülte meg kabátujjával szájaszélét a csatlós. — Majd megadod a keddi mérkőzésen.

— Nem lehet azt a gyereket addig váratni!

— Hát jó, na. Majd ha hazafelé megyünk, megadod neki.

— Most mingyárt meg kell adni — csóválta fejét Mimóza. — Gyerekek! — s az ajtó felé indult.

— Igyátok meg bár a pezsgőt, ha már kitöltöttem! — kiáltott utána Franci elkeseredetten.

De a mecénás mintha nem is hallotta volna, csak ment kifelé.

Homály Pista rosszul sikerült vigyorgással követte.

Ordög Matyi hangtalan, de annál cifrább káromkodások közt nyomult utánuk.

3.

A bérkocsi zökkenve állt meg a Szurok-egylet előtt.

— Mimóza! Hé, Mimóza! — integetett a sarokról Szűcs Miska, a rendőr, mikor a kuglisták földet értek.

— Hárman is jönnek! — mormogta a cipészsegéd.

— Majdnem itt az egész csapat! Hú, micsoda murit csapunk, csak az álligatót elintézzem — lelkesedett a mecénás.

— Hát nem a Francinál mondtátok? — csodálkozott a rendőr, ahogy odaértek.

— Dehogy nem! — vágta rá Homály Pista és megmagyarázta, mi az eset.

— Hiába, a gavallér, az gavallér! — bölintott elismeréssel a rendőr, azzal betódultak a Szurok-egyletbe. Elöl Mimóza, utána a másik öt.

A söntés üres volt, csak a vendéglős fűrészelt a sarokban kitaratóan. Hanem a kuglizóban annál többen lehettek. Olyan zsvajgás szűrődött kifelé, mintha legalább bajnokj mérkőzést játszottak volna. Mimóza már a kilincstre tette kezét, amikor hirtelen megtorpant és fülelni kezdett.

— Hát úgy ütött kilencet az a híres! — brummogta egy öblös hang csufondárosan odabent s éktelen röhögés harsant a szavára.

A mecénás keze megmerevedett a kilincsen. A három ujonnan érkezett kuglista összenézett. A csatlós elsáppadt.

— Homály Pista tíz dinárt ígért, ha Mimóza nem veszi észre, én meg megpróbáltam — hallatszott az álligatógyerek hangja. — Mikor láttam, hogy egy lehetőséget dob, megrántottam a spárgát, oszt persze, hogy mind eldőlt a fa!

Odabent a hasukat foghatták a kicsapódó hangok szerint.

— Várjatok! — sikoltott föl az átkozottul csinos kocsmárosné hangja. — Ezt nem hagyjuk annyiba!

A kuglizó elcsendesedett, csak egy szék reccsenését lehetett hallani. Kisvártatva pedig röhögés-orkán kezdett tombolni odabent.

Mimóza összeszedte minden lelkierejét és lenyomta a kilincset. Mikor az ajtó kinyílt, a másik öt valósággal besodorta a kuglizóba. Az egy-csomóba verődött parasztleányok vigyorogva bámultak a jövevényekre. Az álligatógyerek pislogva a fal mellé húzódott. A kocsmárosné a széken állt, a gerendára szögezett fekete tábla előtt, jobb markában krétát szorongatva.

A kugli-mecénás fölpillantott a táblára. Azon örökítette meg Homály Pista a nagy eseményt:

MIMÓZA KILENC FÁT ÜTÖTT!!!

De most még egy szó csúfondároskodott a három felkiáltójel után, a kocsmárosné átkozottul hegyes nyelvére emlékeztető betűkkel:

SPÁRGÁVAL!

Homály Pista, az álnok csatlós, legszívesebben pofon verte volna önmagát. Ördög Matyi szájába dugta öklét, hogy hangosan föl ne röhögjön. Az álligatógyereknek már csak hült helye volt. A kocsmárosné úgy állt a széken, mint valami házsnak indult faszent.

A hosszúra nyúlt csöndet elfojtott vinnyogás szakította meg, a vinnyogást feltörő zokogás váltotta fel. Mindnyájan Mimózára meredtek. A kugli-mecénás fakadt sírva szégyenében!

Úgy bőgött, mint valami ötéves kölyök, szinte már bömbölt; szemére szorítva tarkakockás, pólyának is beillő zsebkendőjét.

Husvéth Lajos: „Cséplés“

Halott madár

Az árok poros ravatalán fekszik,
Haragos végzete ily módon akarta,
Oklével szálltába ütte le, s most,
Bószájú dongók zokognak rajta.

Befagyott élet-tükrök a szemei,
Zöld legyek fészülködnek benne,
Komor jegenyék állják körül,
Vállukon mintha nyászfátyol lenne.

Apró gyertyák a fűszálak,
Hegyükön csillogó harmatok égnek,
Egy akác susog lágyszavú altatót,
Rádobja árnyát szemfedőnek.

Tetemén millió lárva fúrja sírját,
Vézna csontjáról húsát leszedik,
Az atomok titokzatos útján,
Új élettel a légbé emelik.

Majd megindulnak vele a légbé,
Időkön korokon, tengereken át,
Fénylő szárnyakon röpülnek köröszkül,
A halál vaspántos fekete kapuját

Egy szűzhöz

Irigylem a hajad fekete fonatát,
Mi buján melleden bünöz,
Lágyan babrálja rózsás bimbóid
Mi nem ért még alkotó-tűzhöz.

Még nem érintett láng. mi perzsel,
Szívedbe még nem szűrt tövist a bú.
Egy darab ég vagy, mely nem tudja,
Mi az öröm, vagy mi a szomorú.

Olyan vagy mint a halott-szépség,
Inkább könnyez, mint csodál a szem,
Méztelen virág, üres távol,
Arany-lakat a kongó termeken.

Majd ha tudod, hogy mi a bánat,
Hogy a csalódás még nem halál,
Hogy minden ellentét, mi van,
Egymásból jön s egymásba talál,

Akkor az anyaság máglyájára lépsz,
Hogy odaadd szízi tested a létnek,
Nem hordod tovább magadban a halált
Dicsóült arccal dísze leszel a földnek,

Akkor szeretnék hajad lenni,
Puha, selymes, fenyő-illatú,
Hogy átfoghatnám drága tested,
Mint nyakad, most a fonat-koszorú.

IVÁNKA VUJCSICS-LASZOWSZKI:

Sztipán béres és Paulika kovács

(Részlet a „Vranyara“ c. regényből)

...Ilijáséknál a latyakban még valami szaladgálás zaja is hallatszott; valaki a kerítésléceket tördöste és káromkodott. A kiabálásból azt lehetett kivenni, hogy Ilijásék a régi béresüket, a bolondos Sztipánt ismét az istállóban találták és most az udvaron zargatják. Amióta Sztipán valami fejbetegségen esett át, állandóan Ilijásék nyakára járt. Ilijásék úgy számították, hogy Boldogasszonykor, amikor Jaszényén búcsú van, még egyszer utoljára megvendégelik és istenhírével útnak engedik. Sztipánnak azonban ez sehogyan sem ment a fejébe. Már fogadtak is másik bérest, de ő még mindig odajár; siet befogni a lovakat, kikapja a gazdasszony kezéből a moslékot és ész nélkül rohan vele a disznókhöz. Ott kuszol a disznóiban és ragadós ganécsomókkal védekezik Ilijásék ellen. Éjszakánként is ott settenkedik a ház körül; az istállóban felmászik az ágyba, veszékszik Mijáttal, az új béressel, és ezer módon keseríti Ilijásék életét. Sipítózásából és gyerekes sírásából, ahogyan csak a hóbortosok és eszelősök sírnak, azt lehetett kivenni, hogy Sztipánt jól mókon verték és most ott zokog valahol a szilvásban.

Már éjjel is elmúlt, mire Ilijáséknál minden lecsendesedett. A toronyból a harang egyhangúan zúgott az éjszakában. Paulika kovács udvarán a hajnalhasadást megelőző csendben lépések könnyű zaja hallatszott. A zuhogó esőben két bebúzottnyakú ember surrant ki az utcára. Az egyik a hídon át Matánovék kerítése irányában tűnt el, ez Matánov Tóca volt, a másik pedig elsietett a ház előtt és óvatosan nekivágott a sötétnek. Ez Gyurás volt; könnyű lépteit hamarosan a szakadó eső nyelte el. Azután Paulika kapuján kattant a retesz. A kovács óvatosan megindult vissza a tornácon és kilépett a hátsó udvarra. Azután a kovácsműhely ajtajában még egy pillanatra megvillant a fény, és újra minden elcsendesedett.

Paulika kovács háza ott volt közel a falu végéhez, a templom után az ötödik ház az egykor hatalmas Tölgyes-erdő szomorú maradványa felé vezető közben. A jaszényei hagyomány szerint ezt az erdőt »a vranciak koppasztották meg«. Jósó Máraja az élő tanú, hogy így volt. Ő, úgy mondják, »vrančia fajta«, derékban egészen törékeny, alacsony és nagyon kis arca van. Ha odaáll a tiszta jaszényei fajta asszonyok széles hátához, valahogy egészen tőporódottnek néz ki, annak ellenére, hogy bájos arcú és formás, mintha csak festve volna. A jaszényei asszonyok csipője nagy és erős, mint a jóltáplált nemes telivér paripák. Ez a női erő és szépség

mintaképe, telt keblek és párnás has. Márának még a járása is olyan bágyadt, mintha ostorral verték volna el. Pici a válla, picit a könyöke, picit a térdje, a szája pedig mintha csak oda volna festve. A nagyanyja a »vranciákkal« járkaált s istenveréseként megszületett ez a vadhajítás.

Paulika házának keskeny eleje, két négyszögletes ablakocskával és tornácra nyíló keskeny kiskapujával nappal is alig látszott ki a dűskoronájú alacsony hársak, és a mindig fiatal hajításokkal éjjel-nappal selymes susogással zizegő ágas-bogas vén eperfa lombja alól. Paulika udvarára úgy lehetett bemenni, mint valami erdőbe, mert ennek a lombmennyezetnek a kapun belül hatalmas diófa volt a folytatása, azután pedig két fiatal cseresznyefa és néhány jólfejlett ringló. A műhelyt még Paulika nagyapja építtette, aki a családban elsőnek kezdte el a kovácsmesterséget. Mégpedig a ház végéhez építtette úgy, hogy ez a szép lombos bejárat szűk, csupasz udvarral végződött, ahol sok oszlop állott, amelyekről rozsdás vaskarikák lógtak. Ez annak a jele volt, hogy ezen a kis területen igen sok ló fordult meg. Az ezüstfehér sörényüektől a gesztenyésfekete, rézkarikás gyeplőfejű, sörényükben tarka rojtokkal cifrázott és homlokukon fényes veretű szerszámmal diszitett pejlovakig. Parádés lovak, lakodalmasok, vendégségbe járók. A fémmel kiveret hámsok mintha csak rá lettek volna öntve a csikók magas szügyére, aranyüstással befönt sörényük fényes hullámokban omlott kifenyésített nyakukra. Selymes bőrükön finom ezüst erek húzódtak, magas telivér szügyükön az izmok görcsösen rángottak s karcsú, büszke nyakukat magasan tartották. Azután jól megtermett erős lábú, széles hátú engedelmes nyakú igavonók, melyeknek nagy fejéből csendes, okos, türelemmel és tompa bánatban megnyilvánuló, fojtott, elfelejtett vadsággal teli szemek néznek a nagyvilágba. Járnak ide még nehéz, elcsigázott lovak is, melyek hallgatag gazdájuk gondos tekintetének hatására engedik magukat odakötni a karóhoz, türelmesen várva, hogy ezt a munkát is elvégezzék. A pókos lábúak roskadozva vonszolják magukat, a vak gebék pedig szomorú fejüket beleverik az oszlopokba s csak akkor csendesednek le, ha érzékeny fülük mellett megcsörren a vaskarika.

A lóbőr és állólőszemét átható szaga, mintha a kovács háza aljából áramlott volna. Maga Paulika is erős lőszagot terjesztett; csendes, lassú mozgása volt, mint az olyan embernek, aki sokat bajlódik a jószággal. Az erős hang sem hiányzott nála, mert a lovaknak a hang erejével is lehet parancsolni, csak elég ügyes legyen az illető. Nyílt, jószándékú tekintete semmiképpen sem volt összhangban nehéz, hosszú karjával, amely egyszerűen cséphadaróra emlékeztetett. Mikor Paulika odaállott a ló mellé s amikor a keze, mint valami vasemelő, dolgozni kezdett, munkáját gépi kitartással végezte. Fiatalabb éveiben Paulika a nagy kovácsüllőt is át bírta vinni egyik helyről a másikra, de amióta valami baja történt a hasával, az arca valahogy sárga lett és a szeme környéke betegesen megpuffadt. Még az ereje sem maradt a régi. A feje teteje már kezdett kopaszodni s csak itt-ott volt még egy kevés síma fekete haja, mintha a fejével kátrányhoz dörgölözött volna. Pedig fiatalkorában hollófekete volt. haját akkoriban középen választotta s az szépen bodorodott a füle fölött. Fekete volt a szemöldöke is és bodor, a bajusza pedig finoman rövidre vágva és kipödörve, mint a gádzsér farka. Ez a mokány magyar nem keveset vétkezett az asszonyokkal, de amióta megházasodott, mintha összes bolondságait elvágták volna. Ekkor vette át apjától a kovácsműhelyt s ezzel olyan terhet vett magára, amiből hálála napjáig sem evickél ki. Mindenki emlékszik izzadt kék ingére,

fölgyürt ingujjaira, széles, izmos hátára a ló remegő szügyénél; dolgos ember volt és jócskán szótlan. De amikor vasárnap esténként kiült az emberek közé a hidra, egész szépen feloldódott a nyelve és okos, gyorsjárású észről tanúskodott. Ilyenkor sok mindenről beszélt: arról, hogyan készül a gyárban a mezőgazdasági szerszám, hány kézmozdulatra van szükség, hogy összerakják valamelyik gépet, és a gyáros merészetéből mennyi jut a munkásnak nehéz munkájáért; azután, hogy mit csinál a gyáros és milyen életet él; hogyan gondozzák a kertészek azokat az úri kerteket azokban a gazdag palotákban, hogyan nyírják a fákat és a bokrokat, hogyan rendezik a sétányokat és hogyan töltik a mesterséges tavakat. Paulika tudott mesélni arról, hogy a sokféle nép hogyan telepedett le Amerikában és beszélt az arany utáni kapzsiságukról, valamint a bennszülöttekkel folytatott harcaikról. Az emberek a fülüket hegyezték és tátott szájjal hallgatták.

— Aztán, az apád mindenit, honnan tudod te mindezt, Paulika?

— Könyvekből, meg én magam is sok mindent láttam, amikor világot jártam.

Egy évig járt a »világban« mielőtt megnősült volna. Ki akart menni Amerikába, de elfogták, mert sem pénze, sem útlevele nem volt. Ott fogták el Hamburgban, és ő, óh milyen ostoba is volt, azt gondolta, hogy majd éppen idegenben fog jóllakni.

— Aztán, az apád mindenit, hogy jutottál el abba a Hamburgba?

— Szépen. Hol gyalog, hol vonaton. Dolgoztam akkor, mint az állat; mit csináljak, akkor a fejembe vettem, hogy valahogy kijutok Amerikába.

— Hú, hogy megszedted volna magad, ha sikerül...

— Hamarabb megdöglöttem volna ott valamelyik bányában, száz méterre a föld alatt. Csak a bitangok gazdagodnak meg, akik csalnak; a becsületes ember otthagyja a fogát a bányákban meg a gyárakban...

Így beszélgetett Paulika az emberekkel. Azután tréfálkoztak, és hébe-hóba kiürítettek egy-egy kisüveg pálinkát is. Amikor pedig szét-széledtek, így vélekedtek róla:

— Hogy mi mindent tud ez a Paulika. Micsoda feje van...

— Meg aztán, sokat hazudik is. Hát igaz lehet mindez?

Amikor az Ilijás-gyerekek a többi jaszényei verekedővel a temető-kápolna mögött Csóré miatt megverték, Paulika jócskán fölfújta magát s valahogy rosszmájú lett. Ez a kedve nem mult el egészen addig, míg le nem számolt az Ilijás-gyerekekkel. Kettőt közülük utólért egy este a szérún és úgy hempergett ott velük, mint a veszett kutya, míg alaposan el nem páholta őket, a harmadikat pedig a cserény mögül kaparintotta el; a legény úgy összegombolyodott, mint valami féreg és hanyatt vágódott a földön, hogy csak úgy nyekkent. A kovács ezután csak annyit mondott az elképedt embereknek, akik ezt nem várták tőle:

— Füttyülök én a bosszúra, de tudják meg, hogy mégsem szép, ha húszan mennek egyre. Nem vagyok én olyan senkiházi, aki csak úgy hagyja magát verni a jaszényei betyároktól. Sokáig tűrök, de ha egyszer megsokallom, megjárja még valamelyikük a kezeim között...

— Magyar vér... cigány... azért is van úgy oda a Csóré miatt... — ordított az eset után Ilijás gazda a hídján, de alig akadt valaki, aki igazat adott volna neki. Tudta mindenki, kik az Ilijás-gyerekek; az egész falu tiszta szívből jósolta nekik, hogy akasztófán végzik.

— Zsávát elporoltad... — mondta neki Lúka szücs — ...Mánda születés is el kellett volna rakni, hisz úgylis ő sütötte ki ezt az egészet...

— Ilyen fenegyerekek... — mondta Paulika elégedetten — ... szeretem én az ilyeneket...

A faluban mindenki tudta, hogy a felesége és a leányai férfiasan végzik a kemény munkát, hogy senkinek sem panaszkodnak, esténként azonban az asztalnál élénk, szivélyes beszélgetés folyik náluk. Mind a három fekete, mint a korom, telt és kissé nehézkes, homlokukat incselkedő fekete hajfonatok övezik, széles orruk, kerek pihés arcuk, selymesen összenőtt szemöldökük és keskenyvágású mély fekete szemük van. Az anyjuk már jócskán meghízott, fáradt, kiálló csipőekkel, a lányok azonban formásak, széles vállúak, a paraszti munkától nehézkesen mozognak. Szűk, testhezálló blúzaikra előszeretettel varrtak jól kikeményített, apró csipkével szegélyezett, nagy, buggyos, magyar ujjakat. Szakasztott olyanok voltak, mint a magyar puszták béresleányai.

Nem tudni, mikor, de tény, hogy Paulika ősei valahonnan a magyar alföldről kerültek ide. Valamelyik uradalmi pusztá szélén állott a híres csárda, mert arrafelé vezetett az út Pestre. Paulika csak annyit tudott ősei multjáról, hogy onnan abból a csárdából származnak a Somogyiak. Somogyi Pista volt a csárda tulajdonosa, akit az uraság hajdúi öltek meg, mert egy alkalommal, veszekedés közben megtagadta nekik a kiszolgálást, tolvajoknak nevezve őket, ami igaz is volt. Ezért azután felakasztották a csárda előtt, a többi Somogyi pedig szétszéledt. Egyikük ide menekült és ezen a földön, amit a községtől vásárolt meg, fölépítette ezt a Paulika-házat.

Paulika Bánátból hozott magának egy feketeszemű, bőbeszédű asszonyt; beszédjében ma már meghonosodtak az énekszerűen elnyújtott jaszényei szavak. Fiatalkorában uraságnál szolgált s így értett a különféle ételek készítéséhez. Búcsúban és lakodalmakban, gazdag háznál finom apró úri kalácsokat sütött. Paulika legfiatalabb gyereke, a tízéves Jóska már készült, hogy jövőre, amikor majd elvégzi az elemi iskolát, belép apja műhelyébe. Paulikáék nem éltek bőségesen, de nem is éheztek, mert az egész család túlfeszített munkája távol tartotta őket az éhezéstől. Ugyanis földet is műveltek, mégpedig öt hold gyenge minőségű árterületi földet, amely teljesen ki volt téve a Boszutnak. Ebből a földből nem sok hasznuk volt, bár minden erejüket kiszívta. Paulika csak felszántotta a földet, a többi munkát azután az asszonynépség végezte. A műhelyben egy ember számára sok is volt a munka.

Amikor Paulika, az éjjeli vendégeket kikísérve, belépett a műhelybe, csendesén és nyugodtan tett-vett egy vasládácska körül, amelyben újságok, nyomtatott könyvecskék és egész csomó teleirt papir volt. Annak ellenére, hogy nem sietett a láda körül, a keze reszketett, amikor lezárta; amikor pedig a műhely sarkában gondosan kiásott lyukba tette, haragosan hánytá szét a téglákat és vigyázva látott hozzá a betakarásához. Az eső kitartóan ömlött az ablaktáblákra s valahol az eső mélyéről megszólaltak az első kakasok.

Ekkor valaki izgatottan dörömbölni kezdett az ajtón. A zár nem engedett, Paulika pedig feszültén figyelte, hogyan ráng a závár vasnyelve, majd a betömött földre gyorsan rálékött egy köteg vaspálcát és nyugodtan megindult az ajtó felé. Kívül a felesége állt, szoknyáját fejére húzva, szomorúan ázott a szakadó esőben. Sápadt és álmos volt, nehéz, sötét szemhéjakkal fáradtan pislogott és remegett.

— Pali... — kiáltotta fojtottan — ... Pali, lopják a tyúkokat.

— Óóó .. — kiáltott fel Paulika a tőle megszokott módon és gyorsan megindult az esőben. — Tartsd magad elé ezt a deszkát... — kiáltotta vissza a tyúkol ajtajából — ...ne nyúlj be kézzel, nehogy megszurjanak...

Márka nagy keblével nekidőlt a tyúkol ajtajának és eltörte a gyenge fűzfaléceket. — Hé... ki van odabent... — kérdezte naivan... nézd csak a dögöt, hogy hallgat... Mindenáron tisztába akart jönni azzal, hogy ki van a tyúkolban, még mielőtt Paulika bemegy ebbe a szűk sötét lyukba, ahol könnyen nekiszaladhat a késnek. Nem Ilijásék készítettek-e valamilyen tört, nem-e Tunica, nem-e... És egészen elfelejtve Paulika figyelmeztetését, úgy találomra bedugta a fejét az ólba és kimeresztette a szemét, hátha kivethet valamit abban a tollforgatagban. Paulika óvatosan bement a tyúkolba. Leguggolt, kitárta karját; legjobb lesz, ha a lábát kapja el. Azonban ebben az egetverő kotkodácsolásban mintha senki sem lett volna odabent. Paulika az ajtófelőli oldalon mégis könnyű lélekzést és valamilyen lábcsozogást vett ki. Közben a könyöke táján valami gyerekláb siklott el ügyesen. Paulika még egyszer odakap s a keze egy kócos fejlet súrol, amely villámgyorsan a hasának fúródik és levágódik valahova, mintha a lába mellett sodródott volna el. A kovács, mint valami bolond, hadonászott maga körül, az a valami — átkozottul eleven és fürgé pedig, ami hol fönt, hol meg lent volt — egyszerre csak eltűnt. Paulika az ajtóhoz ugrik s ott elkapja ezt a sikamlós végtagú és túlhajlékony hátgerincű gombolyagot és az egészet odaszorítja a deszkafalhoz. Állatias visítást hall és elernyedten eresztí le a kezét.

— Ki van ott... — kiáltja Márka türelmetlenül. Ez a néma harc a tyúkolban olyan szívdobogást váltott ki nála, hogy alig lélekzett. — Pali, mi van ott, miért hallgatsz?

Ekkor hallotta a tyúkol csapódását és már csak az maradt neki hátra, hogy kezével reménytelenül szétcsapjon, mint a vízbefúló, mert Paulika szidott valamit, ami rohanva átugrott a kerítésen és eltűnt a szakadó esőben.

Márka ijedten nézte, hogyan szállnak szét a tyúkjai a szomszéd kerítésre és fákra; ki szedi majd össze őket ebben a sötétben és ebben a záporosóban. Jól tudta, hogy azokat, amelyek Ilijásék udvarába szálltak át, többé sohasem látja. Síró hangon megkérdezte:

— Ki volt az, Pali?

— Kaján... — motyogta foga közt a kovács és elhallgatott.

— Miért nem fogtad meg? És te elengeded, Pali... ezt a dögöt. Ezek így lopnak majd egész télen, óh istenem, nincs is mit enniök. Csak még valamelyik malacunkat el ne vigyék... Még a csutkát sem adták meg, te meg tőlük vetted a szenet, mikor az a városban jobb is, meg olcsóbb is.

— Megadják még ők nekem azt a csutkát... — felelte Paulika röviden. Szemmelláthatóan nem volt kedve erről tovább beszélgetni, még hozzá ilyen zuhogó esőben. Ebben a pillanatban haragudott Kajánra, Márkára, önmagára és az egész világra. Paulika sehogyan sem tudott eligazodni ezeken a cigányokon; valósággal elhült, hogy most már tőle is lopnak, tőle, aki mindig pártjukat fogta és sohasem engedte el őket üres kézzel az udvaráról. Mi haszna lenne, ha most elverte volna azt a megfagyott tetvest? Annak sem kellett volna ott lennie a tyúkolban; miért is nem engedte mindjárt a pokolba, de mit tudsz csinálni? Főlmérgesedsz és itt van ni...

Mialatt Mária a lámpásért ment a műhelybe, Paulika szórakozottan tapogatta a tyúkól elferdült ajtaját. Pusztá kézzel kiegyenesítette az elgörbült sarokvasakat és szünet nélkül káromkodott. Az esőt mintha csak öntötték volna, szinte korbácsolta az arcát; ilyen vizesen, átfázva és ilyen szálnalmas állapotban még a feleségén is képes lett volna kitölteni a mérgét, mert így éjszakának idején kinlódik ezekkel a tyúkokkal. Azonban amikor meglátta az asszonyt a lámpa fényében közeledni, egészen összehúzódva az esőben és olyan fáradtan, hogy a lábát is alig húzta a sárban, ő maga is gyorsabban indult a tyúkok keresésére. Már körülbelül négy óra volt, az asszony pedig még ki sem nyújtotta fáradt tagjait, nemhogy aludt volna. Hűen ülf az ablaknál és vigyázott, nehogy meglepje őket valaki ott a műhelyben. És egy szóval sem vetette ezt a szemére. Paulikának a húsába hasított az asszonymak ez a vak önfeláldozása, készségesen átugrott a kerítésen és Ilijásék oldalán hozzáfogott az élő tollgombolyagok összeszedéséhez, amelyek belül úgy zakatoltak, mint az ébresztőóra.

— Itt van ni, mi lesz, ha az ördög úgy akarja... — fecsegett Mária szünet nélkül, szidta a cigányokat és sóhajtozott. Köröket csinált maga előtt a lámpával s ha valahol valami megzörrent, a kezéből, mint valami aranyvillám, odavillant a világosság. Egyszer csak elkiáltotta magát, kövér könyökével erősen magához szorítva a tyúkot és a lámpát leengedve a lábához.

— Oh, istennek szent anyja, hát te Pali semmit sem látsz?

Paulika a fénycsóvában látta az asszony vizes, piros szoknyáját, amelyet csavarni lehetett volna; onnan a sötétből pedig, ahol a feje lehetett, szaggatott zokogás és olyasvalami hallatszott, mint: — ... az atyának és fiúnak és szentlélek nevében, amen ... Gyorsan átmászott hát a kerítésen.

— Mi az...? — kérdezte erélyesen. — ... Mi van veled? — Felvette a viharlámpát és megvilágította a kerítést és a fákat, Mária pedig a kezével gyorsan eltakarta a szemét és csuklani kezdett, mintha valami nagy szerencsétlenség szakadt volna rá. Azért mégis követte a férjét, és amikor az megállt, ő is megállt a háta mögött. Az esőben és a fényben ott ragyogott előttük egy nagy lombos gesztenyefa, mely Ilijásék oldalán nőtt, de egyes ágaival átnyúlt az ő udvarukba is. Az eső szinte korbácsolta a lombokat, a szél szétfújta a fakoronát s az kéve módjára hol az egyik, hol a másik oldalra dőlt, a fatörzs mellett pedig rongyokba csavart, törékeny, megmerevedett valami lógott, ami emberre hasonlított nagyon.

— Sztipán... — mormolta Paulika fáradtan; leengedte a lámpást és elhallgatott. Mária, mint valami vak, megindult Ilijásék kerítése mentén, és síró, elhaló hangon kiabált Ilijáséknak. Paulika újból feleremelte a lámpást; a reszkető fénycsóvában, amely csillogó köreivel beragyogta az ázott fekete ágat és a nedves levelek mélyét, újból megpillantotta a szélben himbálódó nyomorúságos rongycsomót. Megpillantotta Sztipán nyakát, amely úgy lógott ott a megfeszült vizes kötélén, mintha át volna vágva, és megpillantotta megnyúlt merev testét, amely a sötétbe vészett. Paulika ekkor megvilágította nyers ijedt arcát, tátott, nyálas száját, kidülledt, véres szemeit; ahogy az eső verte ezt az arcot, úgy nézett ki, mintha sírna.

Paulika ekkor durván szidni kezdte Ilijásékat. A kutyák vészettül ugattak és szaladgáltak az udvaron. Valahol a sötétség mélyén Mária tovább kiabált Ilijáséknak, Paulika pedig csak káromkodott és károm-

kodott, veszettül üvöltve, mint a farkas. Csak jó sokára jelentkezett Miját béres az istállóból, és nadrágját kötözve, mezítláb és csupasz ingben megindult Paulika lámpájának fénye irányában. Tompán odalépett Paulika mintegy fenyegetően kinyújtott karjához és zavartan nézett a felakasztott Sztipánra. Ebben a pillanatban kiment a szeméből az álom és szinte megdermedt.

— Most azután kiélvezhetik magukat, éppenséggel úgy készítették oda neki az ágat... tegnap este a legények löccsel verték, az éjjel pedig a gazda fejszével kergette... én bizony nem zavartam volna ki az istállóból... — csóválta Miját lófarokszagú nagy, bozontos fejét és búsan nézett Paulikára. — Én még beengedtem magamhoz az istállóba, ő meg kapta magát és rámvizelt; azt hiszi, hogy én vagyok a hibás, hej, azt a keservit...

—Hívd ide a gazdát... — parancsolt rá szigorúan Paulika, mire Miját gyorsabban elkocogott a sötétbe. Kissé távolabbról azonban visszakiáltott: — A gazdát én ugyan nem keltem föl, a legényeket az ördög elvitte a toronyba, az a nagyfejű szuka pedig döglök... keltsd föl te, ha bírod... Paulika mégis hallotta azután, hogy Miját dörömből öklével a házajtón, és hogy erősen köszörüli a torkát.

Ez a lárma felébresztette a többi szomszédot is. Márka valami aszszonyokkal beszélgetett a cserénynél és sírt. Az utcáról behallatszott Kalagyinné hangja is. Erősen verte Ilijásék ablakát és kiabált:

— Hogy az ördög vigyen el benneteket, hát éppenséggel annyira döglötök...?

Mosolytalanul

Hangok dobolnak dobhártyámon: Pedig be kellene a mosoly,
 emberi szó, írógép-zöreje. szívósvítónak nyíló *sebemre*...
 Míg hallgatom halk bánat önt el: De visszahívni szóm hogy merje
 magam vagyok s hiába várom. őt, ki most falun bűt orvosol.

hogya ajtót nyisson rám, aki szeret. Doboljatok csak csalfa hangok
 Két, csillámló acélszalagon gondoktól vert, büszke fejemen.
 lomha kerekű, ringó vagon Marhat a kín, — ez a szerelem
 elvitte mosolygó kedvemem. minden sötét percet túlragyog.

Ne vess velem

Ború ne vessen árnyékot reád
 most sem, hogy záporral terhes a lég, —
 mosolyogj, mint nevetted akácfák
 alatt a titkokat bontó, nagy éjt.

Tegnap volt, hogy átölelt két karod,
 s ma, lám, örömkönnnyben fürdik a föld:
 a városon ezer vízcsepp ragyog
 s a növényvilág újra enyhe-zöld.

Ne vess hát velem, teli tüdővel,
 hogy a gond, a bánat messze fusson,
 s titkát-tárta testünkbe, nyútt döllyffel,
 visszatérni többé sosem tudjon.

Bennünk már nem lehet másnak fészke,
 csak az örömnnek, amely ha kacag:
 tavaszt varázsol a jeges télbe
 is, s minden percben jóságot fakaszt...

Már nem keresek csillagot, égen,
 szemedben kutatok fények után, —
 ölelj át, s hallgasd miként becézem
 kettőnk szerelmét minden éjszakán.

QUASIMODO ISTVÁN:

Fehér néger mesél a fiának

Bácskertes népének ajánlom.

Szeretnék megtanítani a versírásra.

Ha majd megnősz, és megismered a betűvetés rejtelseit, előveszed ezt a történetet, mintha ez lenne az én végrendeletem, s meg fogsz érteni.

Lehet, hogy úgy gondolod, hagyhattam volna Rád éppen mást is. Azonban jöhet idő, amikor többet ér majd talán számodra a versfabrikálás, mint mondjuk egy emeletes ház.

Persze, nem leszel Petőfi Sándor, vagy Heine, vagy Baudelaire. A nagy költők születnek. Te megmaradsz a fehér néger fiának. Azonban, amikor eljön az a pillanat, mikor tele a szived, csak valami írószerszámra van szükséged, s valami alkalmatosságra, amire írni lehet, s Tied az egész világ.

Ha majd, — miután megismerted a betűvetés rejtelseit, — előveszed ezt a történetet, biztosan meglepődsz, milyen furcsa a címe. Ha elolvasod az egészet, meg fogod érteni ezt is.

Te még nem láttál négert.

A négernek fekete a bőre, csak a körme alatt fehérlik vakítóan. Nagy, duzzadt a szája, göndör, durva és szénfekete a haja, az orra pedig lapos, mint a majomé. Azt mondják a fehér emberek, hogy a négernek a keze mindig izzad, s valami átható szaga van. Fehér embernek, — mondják, — visszataszító ez a szag. Mint ahogy visszataszító az egész néger, a maga csúnya színével, alacsony homlokával, állatias ösztöneivel. Fehér ember, — mondják, — nem jár egy társaságba négerrel, nem ül vele egy asztalhoz, nem fürdik vele egy fürdőhelyen és fehér bőrű gyerek nem ül egy padban néger kölyökkel az iskolában.

Persze, nem mindenütt gondolkodnak így a négerekről. Ott azonban, ahol élnek néger a fehérek közt, ott bizony így gondolkodnak.

Még alig mult tiz éve, s látod, én is ilyen néger voltam. Csak éppen nem volt fekete a bőröm. Én tehát fehér néger voltam a többi fehér között. S ha sokszor nehéz volt a sorsom, elővettem valami író alkalmatosságot, s ahogy én is apámtól tanultam, addig farigcsáltam, addig farigcsáltam, míg valami dal féle nem került elő, amitől könnyebb lett minden.

1942 nyarán indult az első különítmény táborba. Akkor még csak munkatáborba. Nem is mentünk messze. Felkapaszkodtunk a marhagőgönbe és Zomborban már ki is ráncigáltak bennünket a kocsikból.

Néhány napig nem csináltunk semmit. Próbáltunk elférni vackainkon. És részt vettünk kétszer naponta valami elméleti előadáson, ahol megmagyarázták, hogy kitört a háború és annak én vagyok az oka. Altalában én és a fehér négerék az oka minden rossznak a világon. Reggeltől estig csak lopunk, csalunk, gyilkolunk, gyerekeket mérgezzünk és isszuk az ártatlanok véréét. Illetve, eddig volt csak így, most azonban ütött az utolsó óránk.

Rövidesen tovább mentünk, Bácskertesre. Kupuszinára. Akkor kezdték építeni a falu közelében a röpteret.

Rettenetes volt a hőség. Bár félmeztelenül ástuk a földet, raktuk csillékbe és toltuk dombról völgybe és völgyről dombra a súlyos terhet, kibírhatatlanul égetett bennünket a nap. Kincseket adtunk volna egy csepp vízért, ha lettek volna kincseink. Azonban nem voltak. Egymás után estek össze az emberek és cipeltük őket ide-oda, mert az egész vidéken egyetlen egy árva fa se volt. Ugyanez történt másnap. Ugyanígy volt harmadnap. Így volt ez hetekig.

S akkor, ebbe a rettenetes pokolba olyan örömhír érkezett, mely mindent elfeledtetett velünk. Vasárnapra látogatást engedélyezett a táborparancsnokság. A család, a barátok, aki akar, s aki szabadon jár-kel, jöhet, meglátogathat, beszélhet velünk. Egy teljes órát.

Vad, fantasztikus terveket szőttünk, hogy is lesz a fogadtatás? Tizen-huszan laktunk egy-egy félszerben. Ahányan voltunk, mindannyian vártunk valakit, így hát éjszakákat tanácskoztunk át, hogy fogjuk kicsinósítani oduinkat, nehogy »azok«, a kintiek, észrevegyék, milyen szutykos, piszkos, elhagyatott és reménytelen a mi otthonunk. Hadd higgyék, hogy emberi sorsban élünk, s mi majd megmagyarázzuk szépen, hogy az egész nem tart most már soká, csak átmenet, csak kis türelem, kis kitartás.

A háziak egyetértettek velünk. A bácskertesiek. Megbeszéltük, hogy segíteni fognak.

Szombaton aztán kiderült, hogy álmaink halomra dőltek. Megtudtuk, hogy a legszigorúbban tilos a mieinknek a faluba jönni. A találkozókint lesz a faluszéli kis erdőben.

Naponta kétszer mentünk el a kiserdő mellett. Naponta kétszer pihentettük portól izzó szemünket a pici erdő zöldelő fáin, s a legelésző vidám birkákon, szelíd teheneken. Számunkra szép volt ez az erdő addig is. Most még százszor, ezerszer szebb lett, úgy ahogy volt, tele, s tele tehén- és birkatrágyával.

Megérkezett a vasárnap.

Néhány száz asszony és néhány száz gyerek szállt le a vonatból. Egy szakasz csendőr várt rájuk, feltűzött szuronnal. Kikutatták, lökdösték őket, aztán négyesével sorba állították és indult a menet az erdő felé. Ugyanekkor érkezünk mi is oda. Most a szakasz csendőr és a mi öreink körülzárták a bácskertesiek kiserdőt és mi kezét foghattunk a szabad emberekkel.

Délután tanácsot tartottunk. Néhányon sírtak a dühtől és tehetetlenségtől, amiért meghurcolták az asszonyokat és a gyerekeket. Mások nyugtatták a háborgókat; az asszonyok nevettek az egész cirkuszon, a csendőrökordonon, az egész fasiszta ceremónián. Látni akartak bennünket és máskor is látni akarnak. Megtiltani nekik? Nem. Nem tilthatjuk meg, hogy jöjjenek. Még ha lenne is erőnk, hogy azt mondjuk: ne gyertek

többet, nem hagyjuk, hogy megszegyenítsenek benneteket, még akkor sem. Nem csendőrség, tűzértség sem tartotta volna őket vissza. De erőnk se volt hozzá hogy ezt mondjuk. Mégis, üzenünk kellett nekik. Mit is üzenjünk, mit is üzenjünk?

S látod, akkor került papírra az első vers a táborból:

Kedves, izenem, máskor is gyere.
Legyen ez az erdő szerelme: adél tele.
Nem baj, ha csendőr vár rád ott kint
az állomáson,
Hiszen ő is ember,
Az én képmásom.
Ne félj, ha bajnét csillog
Puskája csövén,
Együtt leszünk és elbújunk
Az erdő mély ölén...
Néhány ór járkálni fog köröttünk,
De ne hidd, nem vagyok fogoly.
Az egész csak a rend miatt van,
Cseppet se komoly.
Pázsit az erdőn, sajnos nem terem,
De rossz pokrócom, s kezem, fejed alá teszem.
És akkor minden jó lesz.
És csak ketten leszünk. Ketten: Te meg Én
Ezért izenem, kedves, máskor is gyere,
És eltűnünk majd szépen, az erdő mély ölén.

A néma egyesség értelmében nagy körmölés következett és egymás után másoltuk ezt a kis versikét és küldtük haza. Ki, hogy tudta. Miután, természetesen, a levelezés se ment egész egyszerűen.

Az asszonyok pedig jöttek. Feleségek, anyák, nővérek. Férfinépség már nemigen volt otthon. Jöttek fáradhatatlanul, törhetetlenül, ha esett, vagy szakadt az eső, vagy tűzött a nap. Ha nem ment vonat, akkor gyalog, de gyalog is, jól megrakodva, mindig mosolyogva, mindig gondtalan álarccal, hónapokon keresztül, minden hónapban egyszer, ha ugyan nem voltunk éppen látogatási tilalom alatt. Meg aztán olyankor is persze, amikor nem volt szabad. Akár szabad, akár tilos volt egy ilyen találka, sose lehetett tudni, meddig tart. Így hát minden találka két részből állt: egy szóbeli és egy írásbeli részből. Amit szóval nem lehetett elmondani, írásba került, s ezek a »fekete« levelek mindig eljutottak rendeltetési helyükre. Ó, mi mindent jelentettek ezek a levelek. Mikor már elbúcsúztunk, mikor már nem láttuk egymás árnyékát se, akkor elővehetted azt a pár sort és olvashattad órákig, napokig, hetekig és mindig érezted illatát és melegét.

A tilalmi heteken egy-egy asszony kilopózott Bácskertesre. Kicsi az a falu. Nagyon kicsi. Nem is könnyű ott elrejtőzni. Mindig mászkál az utcákon egy-egy ráérő asszony, vagy libát hajtó gyerek. Alig hihető, hogy észre ne vegyék az idegent. És mégse vették észre. Úgy gondolom, — jól érts meg, — nem akarták észre venni. A bácskertesiek velünk voltak. Ki lehetett ellenünk?

Persze, ezek a tiltott találkozások nem végződtek mindig egész idillikusan. Néha csak kitudódott, s ilyenkor elkerülhetetlen volt a büntetés. Már pedig csak egy büntetés létezett: a kikötés.

Talán mire Te olvasod ezeket a sorokat, nem is emlékeznek az emberek a »kikötés«-re. Pedig kár elfelejteni. Hátra kötötték a delikvens kezét és felhúzták egy fára. Nem nagyon. Csak annyira, hogy lába ujjá néhány centiméterre legyen a föld felett. Azonban közben vigyázni kellett az elítélt egészségére. Orvos nélkül senkin se volt szabad végrehajtani ezt a műveletet és két óránál tovább nem tarthatott. Még akkor sem, ha az akasztott csak három-négyszer ájult el közben.

Talán mondanom se kell, hogy a kikötés szombat délután, vagy vasárnap került sorra, mert a szenvedő alany bizony aznap már nem munkaképes. Egyébként is, az egész tábornak jelen kell lennie ennél az ünnepi aktusnál.

Végeredményben nem ez a legfontosabb. A legfontosabb, hogy ott-hon ne tudják meg. Ha megtudnák, esetleg nem jönnének, félténekek bennünket. Az ilyesmi a legnagyobb titok volt. A legszentebb titok. Így hát, miután mégis csak jöttek a sürgető levelek, mit csinálunk, hogy vagyunk, hogy múltnak a vasárnapok, amikor nem lehetünk együtt? — mit volt, mit tenni, írni kellett:

Nos, hát elmondom Neked, hogy
A rabszolgaságot, hogy töltöm Nélküled.

Tegnap szombat volt, tehát
Ma nem dolgozunk
És örömmel közlöm Veled,
Hogy csak szórakozunk.

Ülünk, kártyázunk, vagy
Zenét hallgatunk
És Rátok gondolunk.
Kicsit ilyenkor szomorkodunk.

Hétkor keltem, mint egy úr,
De hiszen az is vagyok
És igényeim e téren
Sose voltak nagyok.

Tízíg olvastam egy
Detektívregényt.
Valami »Kató« volt a bűnös.
Csinos volt, de elfogták szegényt.

Aztán jött a pósta.
Tőled jött levél.
Ugy-e hiszed, ha mondom?
Ez mindennel felér.

Aztán süteményt ettünk.
Hazait, édest.
Volt abban habos, gyümölcsös,
Krémes.

Aztán Rád gondoltam és az nap
Mást már nem is tudtam tenni.
Veled voltam és több nem is kell,
Mint ennyi.

Én ugyan mindig azt magyarázom Neked, hogy utálok a hazugságot, de hát néha mégis csak kell kicsit hazudni. Ugyan mi mást írhattunk volna haza, azoknak, akik minden találkozásnál azt hitték, ez lesz az utolsó, s akik úgy se hittek el éppen minden sort a mi leveleinkből, de akiket mégis csak meg kellett vigasztalni. S az, akit most engedtek le a fáról, akinek keze még dagadt volt a kötél nyomától, írta nagy igyekezettel ezeket a nem valami nagyszerű rigmusokat.

(A történelmi igazság kedvéért azért meg akarom mondani, Neked, hogy nem volt minden kikötés ilyen veszélyes. Sokszor csak annyiból állt, hogy az áldozat hátrakötött kézzel megállt a fa alatt, azon átdobták a kötelet, az őrmester úr jól meghúzta és a fatörzshöz kötötte. Aztán megegyszer megnézte, nem vág-e túlságosan a kötél az elítélt kezébe és elment a dolgára. Volt ilyen őrmester úr. Nem sok, de volt. Majd egyszer mesélek rólok valamit.)

Másnap, hétfőn pedig, kezdődött előlről a munka. Óreink kezébe mogyorófa vessző, a mienkben lapát. Mi vágtuk a földet, ők meg, akit értek. Hetekig, hónapokig.

Közben táborunknak egy része elkerült Kassára, onnan pedig ki a Keleti Frontra, munkára. Elvértve érkeztek hírek, egész addig, míg a voronyezsi áttörésről nem kaptuk az első jelentéseket. Szörnyű hírek jöttek. Szörnyű és mi mégis repesve vártuk őket. Tudtuk, hogy egyszer meg kell állnia a fasiszta előnyomulásnak, tudtuk, hogy egyszer még visszaüt az ököl Keletről és jön a leszámolás. Csak azt nem tudtuk, hogy azok közül senki, de senki a világon nem jön vissza. Mert azokból, akik közülünk kerültek ki, senki életben nem maradt. Vagy talán életben is maradt? Talán élnek ma is valahol az orosz szteppéken? Haza azonban nem jött senki. Egy-két ember ért csak ide vissza, akik a 105/7 munkásigítő századtól közvetlenül eltűnése előtt váltak meg.

Voronyezsnél százezrek pusztultak el. Magyarok is, zsidók is. És mikor már hetek fedték be a voronyezsi temető emlékét, akkor kezdtek szállingózni a levelek azoktól, akiket többet nem is láttunk. Levelek, amik még előbb íródtak, persze, s melyek elkallódtak valahol az ütközetek zűrzavarában.

A bácskertesiek ugyanazt érezték, amit mi. A veszteség közös volt. S valahogy ezt a közös fájdalmat szerettük volna nyíltan hirdetni is.

Vasárnaponként a falu főterén előadásokat rendeztünk. Ott volt az egész falu. Szavalatok, villámtréfák, harmonika, ének. Ilyesmiből álltak ezek a kis előadások, amik szorosabbá fontak bennünket Bácskertes népével. Ebben az időben ez a barátság kezdett már feltűnni fasiszta körökben, s hallottuk rebesgetni, hogy valami változás következik. Mi azonban készültünk az ünnepélyre, amelyet a voronyezsi áttörés örömeire együtt akartunk megtartani a bácskertesiekkel. Kész volt egy kis dal is. A tanítónál, ahol zongora is volt, titokban próbáltunk.

Szombaton betiltották az előadást. Felpakolták az egész táborát és azonnal tovább vittek bennünket.

Később mégis előadtuk valahol ezt a sanzont. Egyetlen példányom van belőle. Én sok mindenem keresztül őriztem ezt a példányt. Ezután Te őrizted majd.

Szerették egymást mérhetetlen
Csöndes Kis Ágnes és Mihály,
Úgy éltek együtt önfeledten,
Mint két szerelmes kis madár.

Egy nyári nap, épp este hét lett,
Megjött a behívó parancs,
Ágnes s Mihály egymásra nézett
És sápadt lett két színes arc.
És sápadt lett két színes arc

Esőben, szélben, térdig sárban,
Hat napja voltak már uton.
Mihály fáradtan ült magában
S előkotort papírt írót:
»Ágnes, szívem, azért nem irtam,
Autóztunk eddig kényesen,
Gyalog persze én sose jártam,
Csak motoron kényelmesen
Csak motoron kényelmesen.«

Az ágyú szólt, robbant a gránát,
Géppuska szórt, halált golyót,
Mihály kis Ágnesére gondolt
S előkotort papírt írót:
»Ágnes, szívem, csend ül a tájra,
Az égen csillag, telihold,
Haza megyünk majd nemsokára
És azt hisszük, csak mese volt
És azt hisszük, csak mese volt.«

Lángszóró villan, akna robban
És tüztengerré lesz a front,
Vér lepi el Mihály sapkáját,
De előkotor papírt, írót:
»Ágnes, szívem, ne hidd, ha hallod,
Hogy elvitt innen a halál...
Nem írok most... nagyon sokáig...
Mert eltörött a ceruzám,
Mert eltörött a ceruzám.«

Nem vittek bennünket messze. Csak a másik faluig, Szentivánig. Hogy is mondtam? Nem vittek bennünket messze? Az út nem tartott soká, azonban egész más világba érkeztünk. Szentiván sváb község volt. Nem maradhattunk Bácskertesén, mert a bácskerteségi magyarság nem volt megbízható. Ezért kerültünk át Szentivánra. Hátha a svábok megbízhatóbbak.

Ide nem jöhetett senki. Itt nem voltak barátok. Itt nem bízhattunk meg senkiben. Innen csak haza lehetett esetleg szökni. És szökdöstünk. Most már évek multak, mióta másodrendű emberek lettünk, mióta néger vagyok, mióta fehér ember nem áll velem szóba. S talán ezért húzott, vonzott haza valami ellenállhatatlan erő. A néger tudja, mi az a »lincs«. A néger tudja, hogy élete nincs biztonságban. Se így, se úgy. Akkor hát legalább lopakodjunk néha haza, ahol már vár egy ici-pici, akkor született kis fehér néger. Kis fehér néger, aki azóta nincs az élők között.

S mikor egy éjszaka visszaszöktem a táborba, azon gondolkodtam, hogy én még a négereknek is a legrosszabb fajtájához tartozom. Mindig

érzékenykedem. A helyett, hogy rászánnám már magam valamire, ha másra nem, legalább derűsebb »világszemléletre«, mindig érzékenykedem. Nem tudtam segíteni rajta.

Nem tudom miért sírok,
S egyszerre mért nevetek,
Mikor karomba veszlek,
Csöpp Andris gyerek?

Egyszer, ha majd megnősz,
Megbeszélem veled,
Mért volt az, hogy mindig
Annyira féltettelek?

Mért volt az, hogy én, az óriás,
Mikor bölcsődnél térdelek,
Egész, de egész gyenge leszek
S pityergek, mint egy gyerek?

Elmondom, hogy követ törtem,
Vagy árkot ástam éppen,
Mikor te megszülettél
Csendben, rendben, szépen.

És milyen furcsa volt, milyen különös,
Hogy nekem fiam született.
Egy rabszolgának élő, szabadon
Kapálózó kis gyereke lett.

S ha megnősz elmondom, mért nem akarom
Hogy úr legyél, mint apád?
Látod, mondom majd, az úr mind
aljas, szívtelen, galád.

Az urak fortélyá, hogy annyi ma
A bűn, bánat s a vér
És én nem engedem soha,
Hogy te is ilyen legyél.

A szolgaság nem tart soká,
Most már, meglátod, vége lesz.
Én tudom, de azért egy kicsit
Még mindig féltetek.

És ezért van az, hogy sírok
És egyszerre nevetek,
Mikor karomba veszlek,
Fiam, csöpp Andris gyerek.

Te még nem tudod, nem is érted, de egyszer megérted, hogy ez a félelem a végén beteljesedett.

Látod, hogy születtek a versek? Így születtek. És meg is maradtak. Illetve csak egy részük. S most, ha néha előveszem őket, még mindig olyan különös érzés rájuk gondolni.

Ebből az időből egyébként még egy versike maradt meg. Elmondom Neked még annak az egy versnek a történetét.

Vasárnapra szabadságot kaptunk. Osszeverődtünk vagy százan és baktattunk a szentiváni állomásra. Este volt, de nyári este, még világos. Az út tele emberekkel, asszonyokkal, gyerekekkel, akik gúnyosan bámulták a sárga karszalagos, lerongyolódott, piszkos népséget. Egy pöttömnyi gyerek szaladt utánunk. Fűzfavesszőből font ostor volt a kezében, amivel valami csigát kergetett az előbb. Most nekiiramodott, megelőzött, felém fordult és lábujjhegyre állva — szemem köpött. Szép kis pirosposztság kölyök volt. Nem félt. Ugyan mitől félt volna, mikor ő felsőbbrendű emberfióka én pedig néger vagyok.

Még a vonatban írtam noteszomba ezeket a sorokat:

Ha festő lennék, lefesteném,
Ahogy leköptek az út közepén.

A képen: egy munkaszolgálatos baktat haza.
Ruhája rongyos, foltos és arcába lóg haja.

Körötte sok nép, sok vidám paraszt,
Mellette néhány csöpp gyerek szalad.

Ő mosolyogva nézi a kis gyerekeket,
S arra gondol, az övé most mekkora lehet?

Az egyik csöppség fület mutat neki
És nevetve, boldogan szemenköpi.

Emlékeim között kutatva még csak két verset találtam. Az éhség két versét. Ezek a versek jóval később születtek, már Németországban, egy táborban.

Knut Hamzun, — azt mondják, — a világ legnagyobb éhezője volt. Lehet. Mikor olvastam az »Éhség«-et, talán én is azt hittem. Mikor azonban átéltem az éhséget, rájöttem, hogy Knut Hamzunnak fogalma sincs arról, mi az éhezni. Szabad ember nem is éhezhet. Csak rabságban lehet éhezni. Amíg fű nő az útszélen, amíg galagonya terem a fákon, csigák élnek patakparton, amíg fiatal hajtása nő a bükknek, — ha ez a rengeteg kincs elérhető, — addig nem lehet éhezni. Az éhség csak ott kezdődik, amikor mindez a kincs elérhetetlen a rácsokon túl.

A faluban, ahol táborunk volt, egy szakasznyi német csendőr állomásozott. Az ő konyhájukon készült a mi ételmünk is. Reggel fekete víz délben sárga víz, este semmi. A fekete vízért én jártam a konyhára. Míg a többiek hajnalban aludták az éhségtől ájultak nehéz és fárasztó álmát, feltápáskodtam és elmentem az ibrik lötytyért. Őr nélkül. Még sötét volt. Koromsötét. Hetekig végeztem ezt a munkát. Azért, mert, amíg a konyhán megmelegítik a fekete vizet és ellopják belőle a cukrot, addig én a zsákszerű sötétben, vakon turkálhatok a konyha szemétdombján. Ujjaim kifinomodtak, mint a vaké. Tapogattam a szemétdomb kincseit és megéreztem a lágy, bűdös masszában a még fogyasztható, életmentő táplá-

lékot. Valami kidobott faggyú darabot, szalonna börkét, kenyérhulladékot, krumplit. Amit találtam beledugtam kabátom alá rejtett tarisznyámba, nehogy észrevegye valaki és vittem haza. Darabig ketten, aztán hárman éltünk belőle.

Aztán jóllakva a lukulluszi lakoma után, feljegyeztem egy nap a naplómba:

Nevetnem kell magamon.
A néhai ügyvéd úron,
Mikor esténként a konyhaudvaron
A krumplihéjat túrom.

Ezek után előttem
Kétségtelennek látszik,
Hogy a szemét, közéletmezésileg,
Szörnyű nagy szerepet játszik.

Bizton állítom, mert az Institutiók,
Pandecták és Digesták terén
Ma jártasságom kisebb,
Mint a szemétdomb tetején.

Valaha az előbbiekből éltem,
Kutatva a római jogot,
Most a szemétből élek
És krumplihéjt kutatok.

Rút dolog, s csak most értem
meg a jó kollégákat,
hogy a Kamarából
Nagy bölcsen kizártak.

Mondom, megértem őket
És mindnek megbocsátok,
Ha a krumplihéj között
Egy egész krumplit is találok.

Azonban még egy élelmiszer bányám volt. A cefredomb. Akkoriban szőlődombok között dolgoztunk. Néha arra jártak a gazdák is és ha valaki nagyon alázatosan, nagyon okosan, nagyon kétségbeesve feléjük nyujtotta a kezét, kapott egy darabka kenyeret, vagy egy almát. Én ezt nem tudtam leutánozni. Mindegy, hogy miért, nem tudtam se elég alázatosan kérni, se elég alázatosan nézni. Viszont felfedeztem egy cefre dombot, amelyből egész jól táplálkoztam. Ódát is írtam hozzá:

Szilva, körte, alma-mag;
(kissé ugyan rohadt,
hiszen még tavaly volt,
hogy az útszélen maradt)
Nekem bő desszert-adag.

Hogy szemét, az cseppet sem kétéis,
Viszont nem kell alázatosan kérni.
A szemétdombra mászom
És így könnyű elérni.

Valahogy így vagyok vele:
A koldulás zavar.
A szemétdombon elbújok
S a szemét eltakar.

De egyébként is. Valaha sok cifrát ettem
S így mindegy nekem,
hogy a változott körülmények között
most cefrét eszem.

Te még nem láttál négert. Fehér embernek születél. Ugy-e fehér ember ilyesmit nem tesz? Fehér ember nem alacsonyodik le eddig? Látd, ezért mondtam az elején, hogy néger voltam. Most már biztosan megérted.

S ha nem tanultam volna verset írni valaha, hidd el, sokkal, de sokkal nehezebb lett volna a sorsom. Azért akarom, hogy majd ha nagyobb leszel és megtanulod a betűvetést, tanuld meg a versírást is.

TÉL JÓZSEF:

Tüsköm ugrás

A szakértők véleménye szerint a Szentiván-éji tüztáncból, a régi népszokásokból ered a tüsköm-ugrás neve is, meg a tánc is. A tánc egyszerű szemmel nézve ugrálás. Még most is, ha a gombosi legenda vasárnap délután megkérdezi a lányokat: hová mentek?

— Tüskömöt ugráni — ez a tréfás felelet.

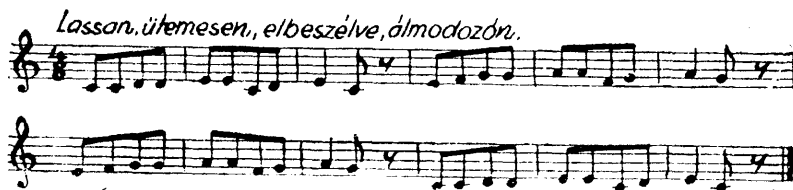
Az ugrás, a tüsköm-ugrás szó a tűz-ugrásra mutat, tehát tüztánc az eredeti jelentése. Ehhez a néptánchoz a tűznek most már semmi köze sincsen. Hogyan járnak a lányok?

Körbe, koszorúba ülnek. Csak az énekesek. Két leány a középre megy, ők mondják meg, hogy a többiek mit énekeljenek a sok tüsköm-dal közül. Ők a táncosok. A lányok énekelnek, a kettő a középben táncol jobbra-balra, előre-hátra lépegetve, libegve, hullámosan. Amikor a dalnak vége van, a két leány közül az egyik a többiek közé megy a körbe s aki ott maradt, az új párt választ magának. Más dalt kezdenek. Ennek a végén a hívó leány megy a többihez. Aki bent marad, az új párt választ és kezdődik az új dal. Így váltogatják egymást.

Az elmondottakból látszik hogy a tüsköm tulajdonképpen »lányok tánca«. Egyszerű az egész; felemelővé a sok ősi dallam és változatos dalszöveg teszi, amelyeket csak Gomboson tudnak a lányok. Hallani azonban hallhatták más helységek lakói is, hiszen a három jellegzetesebb magyar falu (Gombos, Kupuszina, Doroszló) lakossága szegény. A lányaikat — Kupuszina kivételével — régebben városba adták cselédnek. Ez a város a legtöbbször Zombor volt. Vasárnap délután ezek a lányok az időt leginkább a városi parkban töltötték. A zombori parkokban sokszor felsendültek a gombosi lányok dalai: tüskömöt ugrottak. Ezt az idősebb zomboriak is bizonyíthatják.

Az alábbiakban néhány ismertebb tüsköm szöveget mutatunk be.

1. A gombosi torony tetejébe.

Lépve lassan, ütemesen, szinte álmodozva táncolják és éneklük ezt a tüskömöt. A táncolás módja a szöveggel is összefüggésben van.

Ezt a dallamot hatféle szöveggel éneklük. Maguk a szövegek sokszor egymástól függetlenül is élnek. Vethetjük őket akár hat külön tükömnék is. Mind egyszerre nem szokták énekelni. Hol ezt, hol azt. Rendszerint az jön sorra, amelyiket a középben táncoló pár régebbi tagja be-mond. Természetesen az általa ismert szövegek közül választ. A leányok tudják mind, csak meg kell kezdeni! Ha a középben táncolóknak nem jut semmi az eszükbe, vagy nincsen tiszta hallásuk, kívülről is jöhet segítség. (Az öregasszonyok nagyon sokszor megbotránkoznak az éneklők szöveg-szegénységén, amikor a falmelletti padon ülve figyelik a dolgot: — Hogy lehet ezt nem tudni?)

A címben jelzett vers tárgya költői, csak egy kissé szomorkás. Elváltásról van benne szó. A szöveget mintha legény mondaná: elpanaszolja a helyzetét: nem tetszik a szerelme az öregeknek. A szöveg különben a következő:

A gombosi torony tetejébe'
ül egy holló tiszta feketébe'.
Rúzsám, az a holló minket gyászol,
El akarnak tiltani egymástul.

Ugyanílyen szerkezetű a másik két versszak is:

Piros alma leesett a sárba,
ki fölveszi, nem lesz az hiába.
Én fölmeveszem megmosom, megosztom.
A babámat ölelem, csókolom.

A leány áhitatos vallomása után a másik versben a nem kívánt legények visszautasítására is van forma és példa. Akire vonatkozik, az megértheti:

Ablakomba' kinyílt a jácint,
Nem bánom, ha énhozám nem jársz is.
Megmondtam már háromszáz ezerszó,
Édesanyám nem neked nevelt fő'.

A következőben a lányok egymást biztatják, bátorítják, hogy válogassanak a legények közt:

Már minálunk az van a szokásba
Nem jó lakni az alacsony házba.
Mert letőri a bukros főketőt
Egy se' lány az, ki nem tart szeretőt.

Az utolsó vers a katonákkal való kapcsolatot tisztázza. Erkölcsei tanács, intés a »katonázó« lányoknak:

Lányok-lányok rúlam tanuljatok
Regruta szeretőt ne tartsatok.
Mert az a csók nem esik hiába
Könnyed csordul a bölcső gombjára

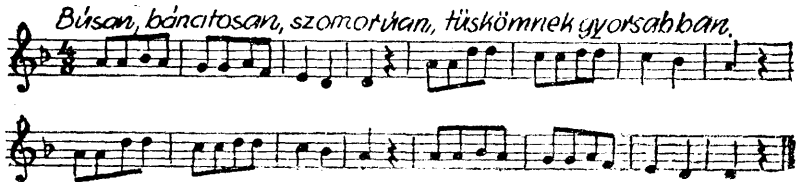

Szelídebb vég:

A regrutát elviszik messzire,
Szeretőjét bízza a zistenre.

Az idézett példákból látható, hogy a gombosiaknak tüsköm-nyelven mindenre van szavuk. Ennek a tüskömnek a dallama egyszerű, fülbe-mászó, kis hangterjedelmű (hat hang). Ezért van az, hogy nagyon sokat énekelik a lányok. A férfiak csak hallgatják.

2. Házunk előtt folyik...

Édesanyám mondja, hogy minden tüsköm muzikálható hallgató-nak is. Ha meggyorsítják az ütemet, akkor lehet tüskömöt is járni rá. Ez egy éppen ilyen dal. Búsan, bánatosan, szomorúan énekelik először. A férfiaknak úgy tetszik a legjobban. Amikor eléri a tüsköm ütemének a fokát, lehet rá tüskömözni is. Ha még gyorsabban játsszák, itt a csárdás, minden magyar táncnak az alapja.

Érdekes, hogy ennek a dallamnak most nem ismerünk szöveg-változatát.¹⁾ Az egyedüli szöveg ez:

Házunk előtt folyik el egy halastó,
Abba' fürdik három fekete holló.
Három fekete hollónak hat szárnya
Én is voltam barna legény babája.

¹⁾ A horgosi bokrétásoktól a következő három versszakot hallottuk:

1.

A horgosi ződ erdőben van egy tó
Abba fürdik három fekete holló
Három fekete hollónak hat szárnya
Ki vagyok a babám szívéből zárva.

2.

A horgosi határszélen születtem
Apám se vót, mégis fölneveledtem
Úgy nyótem fő mint erdőben a gomba
Lovat loptam már tízéves koromba'.

3.

A horgosi ződ erdőben van egy tó
Abba úszik egy fekete koporsó
Kiláccik az aranyozott szemfödél
Látod babám, nem igaz, hogy szerettél.
A szerk.

A dal itt is természeti képpel kezdődik. A baj csak az, hogy a képen a népköltő egy kedves tévedést követett el. A halastóról tudjuk, hogy nem folyóvíz, tehát nem folyhat el az ablak alatt. Megbocsájtható azért, mert a népköltőnek a fekete holló miatt rímre volt szüksége: a halastó erre volt jó.

3. Édesanya tejjel-vajjal...

Lehet vitatkozni, hogy ez gyorscsárdás-e, vagy tusköm. Az biztos: lassított tempóban tuskömöt is lehet rá jární. Szerintem nagyon sok táncdallamunknak a tusköm az alapja. Azt nem kell senkinek magyarázni, hogy a zenében, költészetben, általában a művészetekben nincsenek élesen elhatárolva a műfajok. A tuskömből például sokszor gyorscsárdás, körmagyar, hallgató lesz, vagy megfordítva.

Nézzük a szövegét:

Édesanyám tejjel-vajjal neveli
A fiát, a fiát.
Azt se tudja hol ássák meg
A sírját, a sírját.

Majd kiássák zölderdőbe'
A vadak, vadak
Elénekelik az égi
Madarak, madarak.

A második szövegben a férfi szólal meg:

Édesanyám arra intett
Legyek jó, legyek jó,
Hogy én este ne járjak a
Lányokhó', lányokhó'.

De én aztat meg nem teszem
Széles e világér
Hogy én is lefeküdjek,
Meghalok a babámért.

Erre a dallamra más magyar helységben, például Topolyán, ilyen szöveget énekelnek (de tuskömöt nem járnak):

Kiültek a vénasszonyok
A padra, a padra.
A sé' tudják mire való
A pletyka, a pletyka.

Arra kérem a jóistent
Azt adja, azt adja
Valamennyit ragassza le
A padra, a padra.

Ezt én itt Gomboson elénekeltem néhány tüskömös lánynak. Mosolyogtak és azt mondták, hogy ők tudnak jobbat. Hosszú könyörgésre az egyik leány a következő szöveggel énekelt el:

A faluban nincs több kislány
Csak kettő, csak kettő.
Az egyiket elszerette
A jegyző, a jegyző.

A másik meg a kapubó'
Neveti, neveti (hogy)
Ötet meg a plébános úr
Szereti, szereti.

Megint nagy nevetés lett a dologból. Miért? A plébános hetvenéves aggastyán. Én meg — úgy mint jégreszaladt gyűjtő — nagy örömmel alapítottam meg, hogy a magyar népben buzog még a humoros véna.

4. *Kerek a káposzta...*

Ez az egyik legtöbbet énekelt, táncolt tüskömünk. A legidősebb öregasszonyok így ismerik a szövegét:

Kerek a káposzta,
Csipkés a levele.
Ennek a kislánynak
Nincsen szeretője.
Majd lesz a káposztának
Sima a levele,
Leszek én még
Ennek a kislánynak
Igaz szeretője.

A másik versszak már humoros. A székely gyűjteményekben is gyakori a házasságról gondolkodó legény nótája, pl.: a »meg kék házasodni«. A dalunk eredeti és van olyan szép:

Ha megházasodok
Sok kislány megbánja,
Ha nem házasodok
Édesanyám bánja.

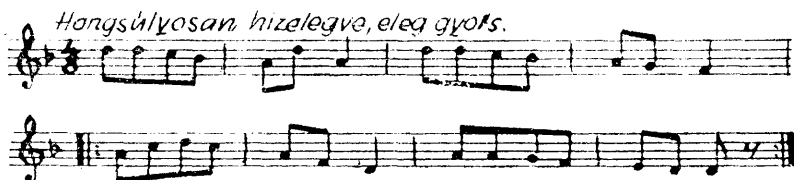
»Ugye anyám jó lesz,
 Ha megházasodok,
 Sok szép lánynak
 A kiskapujában
 Nem lábatlankodok,
 Nem arcátlankodok,
 Nem pofátlankodok.«

Erre a mintára van egy másik népdalunk, annál a szellemes ismétlés a meglepő. Ezt Topolyán hallottam:

Ha énnékem
 Száz forintom volna,
 A kilincsem
 Vertaranyból volna.
 De mivelhogy nincsen
 Fából van a kilincsem.
 Madzag a húzója,
 Bőr a rángatója,
 Nem tehetek róla...

A »Kerek a káposzta« című dalnak a lekottázása nem kis nehézséget okozott. Végül a hatvan éven felüli édesanyám segített ki bennünket.

5. *Pirosalma csutája...*

Ez a tüköm is jellegzetes; odaállítható a »Kerek a káposzta« mellé. A mindkét nembeli fiatalok nagyon szeretik énekelni, vagy hallgatni. A dalszöveg költői szempontból is megállja a helyét. Szellemes, színes kifejező. Van benne humoros versszak is.

Íme a szöveg:

Pirosalma csutája
 Édes a babám szája.
 Édesebb az mint a méz.
 Ki-kit szeret arra néz.

Pirosalma csutája,
 Sebes a babám szája.
 Meg kell annak gyógyulni,
 Ha meg akar csókolni.

Vékony deszkakerítés,
 Atlátszik az ölelés.
 Olej babám kedvedre,
 Nem hányom a szemedre.

Sárga kukorica szár,
Kapátlan maradtál.
Szőlke kislány, barna lány,
Csókolatlan maradtál.

Szivárványos ég alja,
Beteg a rózsám anyja.
Adná isten, meghalna,
Szép lánya rám maradna.

Szomszédasszony az a hír,
Hogy a lányával nem bír.
Férjhezmenni akarna,
De az anyja nem hagyja.

G. Harangoznak délre...

Ezt a tüskömöt libegve, hintázva, boldogan járnak. Úgy látszik, a szöveg nagyon tetszik: nem hiába táncolják boldogan, hiszen lakodalomról van benne szó. A dallam is libegve hintáztatja a táncosokat.

Ezt éneklék a lányok:

Harangoznak délre
Pont tizenkettőre.
Ezt a csinos barna kislányt
Viszik esküvőre.

Fehér ruha rajta
Az is ki van varrva.
Mellette a vőlegénye
Mennek a templomba.

Van azután egy katonás szövege is. Ez a hosszabb. A régi világból való, amikor a regruták még »Ferenc Jóskát« énekeltek. Ma már így énekelik:

Édesanyám volt ke'
Mért nem tanított ke'
Mikor gyöngye vessző voltam
Mért nem hajlított ke'.

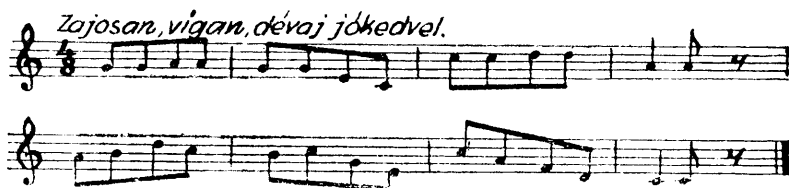
De most már nem hajlok
Mért katona vagyok.
Tito marsall a lábomra
Bakancsot szabott.

Bakancsot szabatott
De rövid a szára
Hogyha hosszú marsot fújnak
Elmerül a sárba.

Titó katonája
Rágyujt szivarjára.
De sok szölke. barna lánynak
Fáj a szíve rája.

Ne fájjon a szíved
Nem leszek a tied.
Van énnékem szebb szeretőm,
Aki engem szeret.

7. Minden Lánynak...

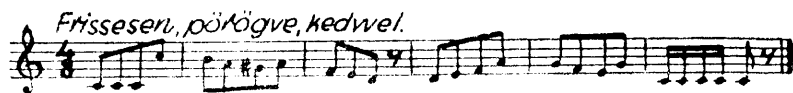
Ezt a tuskömöt leányoktól, ahogy táncolják nem hallottam. Gyűjtő körutamon egyszer egy harminc év körüli menyecske megállít és azt mondja, hogy ő tud olyat, amit a mostani lányok nem tudnak. Akkoriban az ő boldog lánykorában ezt sokat énekelték. Szedtem mindjárt elő a papirosaimat, az asszony pedig csengő hangon énekelni kezdett. Először szöveget írtunk, utána a dallamot kottáztam le. Nagy örömömre az egyik legősibb, legszebb tuskömöt sikerült lerögzíteni. A dallam olyan szép és eredeti, hogy a legkényesebb ízléssel összeállított modern gyűjteményben is megállná a helyét.

A szöveg a következő:

Minden lánynak van babája
Csak énnékem nincsen.
Kinek kettő, kinek három
Nekem egyse nincsen.

Ha a zisten egyet adna
Jaj de megköszönném,
Kezét, lábát összekötném
A füstösbe tenném.

8. Eg' a kuruyhó (gombosi eredeti)

Ezt a dalt nem szabad összetéveszteni a közismert és az iskolában is tanított hasonló szövegű dallal. Ez igazi tüsköm, amit az eredeti gombosi dallammal énekelnek. Megállapíthatjuk róla, hogy ősrégi. A dallam és a szöveg egyaránt azt mutatja. A dallam csak öt ütemes. Zeneileg azonban olyan archaikus jellegzetességű, hogy kívánunk az új gyűjtésben még vagy tíz ilyen. A szövegben érdekes a sor végén az ajajaj szótagpótló felsóhajtás, a dal végén pedig az a tánc közben is szokásos rikkantás: apacula-hopp!

Szövegünk a következő:

Ég a gunyhó ropog a nád, ajajaj,
Szorítsd hozzám ezt a barnát apaculahopp.
Még a barnát szorongatod, ajajaj,
Addig a szölkét elszalajtod, apaculahopp.

Szölkét ne végy, mert beteges, ajajaj,
Vöröset se, mert részeges, apaculahopp.
Barnát vegyél, az lesz a jó, ajajaj,
Az lesz a csókra hajlandó, apaculahopp.

Itt önkéntelenül eszünkbe jut az ősidőkben szokásos nőrablás. Amikor a legények leányt mentek rabolni, ilyesfélét dalolhattak.

Amikor a vajdasági magyar közművelődés asztalára ezt a Bogojevón összegyűjtött néhány tüskömöt leteszem, meg kell állapítanom, hogy mind irodalmi, mind zenei szempontból értékes anyagból gyarapodott néprajzi anyaggyűjtésünk.*) Változatos, élvezhető, művészi értékű ez a dalcsoport. A népköltészet legjobb darabjaival egyvonalba állítható a legtöbb tüsköm.

A gyűjtést folytatni kellene, mert falunkban még tíz tüsköm összegyűjthető. Ezenkívül lappang itt még három táncjáték: Csillag Boris. Buborkáné lánya meg a Bujj-bujj zöldág. Ciklikus dalok ezek, táncolva adják elő. Itt természetesen a legnagyobb nehézségekkel kell megküzdenünk, mert ezek a népi játékok már megszűntek s a nyomozókat megszegyenítő leleményességre lesz szükségünk, hogy az öregek közül felkutassuk azokat, akik még tudják a dallamot, emlékeznek a szövegre.

Fel kell még említenünk, hogy eredeti népdal (nem tüsköm) is található itt. Ezeknek az összegyűjtését sem hagyhatjuk el. Az is felkutatásra vár, hogy a népi játékok — amelyek a fiatalság vasárnap délutánjait régen kitöltötték — hogyan zajlottak le. Foszlányok, töredékek már vannak, csak összefüggő, hiteles, hiánytalan leírás nincs. Az meg könnyen megérthető, hogy a nép minden gyűjtést ösztönös ellenszenvvel fogad, »tudatalatti« eltulajdonító szándékot tételez fel. Ennek a legyőzésében mester legyen a jó gyűjtő. A lakodalmi népszokások és a lakodalmi zene feljegyzése is hiányzik még (felvonulás, kikérés, a menyasszony búcsúztatása, kánai menyegző, menyasszonytánc, tyúkverő gereblye húzással, stb.).

Mindezekből látható, hogy falunkban a szorgalmas népköltészeti gyűjtőnek tág tere van.

A közölt dalok közül csak egy eredeti gombosi, a többi Gomboson meghonosított dallam, nagyobbára helyi szövegváltozattal.

A szerk.

KÖNYVSZEMLE

MAXIM GORKIJ

GYERMEKÉVEIM

Maxim Gorkij több kötetben foglalkozott saját életével (GYERMEKÉVEIM, VISSZAEMLEKEZÉSEIM, EGYETEMEIM) és ezek az önvallomások egészen különleges helyet revelálnak a nagy orosz író művészetében. A multból felmerül egy arc: előbb egy kisgyermeké, aztán a férfivé érett országjáróé: kicsit csavargó, nagyon bölcs és élesszemű megfigyelő; míg végül az arcvonások megkeményednek, megmerevednek — és elénkerül az összevont szemöldök, a nyerges tömpe orr, a lecsüngő bajusz, amely alatt hátranyomuló homlok pontosan ellentéte a művésztől vallott külsőleges fogalmaknak — s mégis a legnagyobb realista regényíró lelkét sugározza. Felmerül egy arc a multból és ezeknek a könyveknek lapjain, amelyben önvallomást tesz életéről vele kilépnek, elénklépnek a századvég Oroszországának szédítő mélységei — a hatalmas emberkatalan változatban soha ki nem fogyó alakjai. Aki ezeket a megrázóan mély és megdöbbentően őszinte sorokat végigolvassa — ahogy az író a maga fizikai és lelki életén keresztül felidézi és a valóságba ülteti alakjait — egyben bepillantást nyer talán egész korszakunk legtagasabb írói lélek műhelyébe. Ezeknek a nyersen tülekedő hűsből és vérből kiformált szoboralakoknak lett aztán döntő szerepük

Gorkij hatalmasarányú művészetének teljes benépesítésében. Azért mondtam, hogy az önvallomásoknak különleges szerepük van, mert soha művészember nem tudott ennyire őszinte lenni és nem tudta alakjait magánál a forrásnál így bemutatni, a műhely legmélyén, ahol a művész egyedül marad alakjaival és — önmagával. De ebben a magábahajlásban már benne remeg a későbbi harcos és forradalmár — csak válogatnia kell maga körül az alakokban.

Ennek a hatalmas könyv-trilógiának első részét, a GYERMEKÉVEIM-et adta most ki a Testvérség-Egység kiadóvállalat. S az analógia már ebből a könyvből is adódik: az elárvult gyerek első volgai hajóútja már magában hordja Gorkij valamennyi volgai történetét, Foma Gordjejevet éppen úgy mint megannyi hajóst, aki az ő művészetének szárnyain útrakelt; nagyanyjának erős, bizakodó nagy türése mi lenne más, mint «Az anya» örök alakja — de az utóbbi már átélte a forradalom olvadó acéltüzét. És a város, amelybe Gorkijt viszik és ahol felnő, mi lenne más, mint számtalanszor visszatérő sok városképe ott a nagy szteppék szélén, Ázsia határán? Így követhetjük pontosan a képeket — a nemesuraktól való idegenkedés és ösztönös választóvonal gyermekkorában nyomta rá a bélyeget, a babonás, vad és szenvedélyes külváros alakjai tovább lobognak művészetében — típusok lesznek, a levegő sűrűsödik körül

löttük, öntudatra érlelődnek s végül — ők lesznek maga a forradalom.

Nagy és mély, örök emberi könyv ez. Páratlan, egyszerű és sallangmentes írásművészet diadala.

Majtényi Mihály

KALÁSZOK

A Szuboticei Kul'üregyesü'tetek Szövevsége
kiadása 1951

Talán meglepetést jelent e könyv megjelenése azok számára, akik nem tudtak az előkészületekről, azonban reméljük, hogy a meglepetés kellemes. E verseskötet megjelenését elsősorban az egyre terbélyesedő és kibontakozó jugoszláviai magyar irodalom fontos eseményeként kell elkönyvelnünk és üdvözlönnünk. Mégegy bizonyítéka e könyv megjelenése annak a következetes és igazságos kultúrpolitikának hazánkban, amely a nemzeti kisebbségek számára is minden lehetőséget megad a kulturális fejlődésre, sőt ezt egyenesen elő is segíti. Bizonyítja ez az esemény azt is, hogy a jugoszláviai magyar irodalom nem üvegházban kitenyészett virág, hanem ez az irodalom él, fejlődik és állandóan új hajtásokkal gazdagodik. Egyik értékes és komoly hajtása ez a kis kötet is. Nálunk nemcsak egyetlen kultúr-központ van, amely folyóiratok köré gyűjti a tevékeny költőket, hanem amint látjuk, a magyar íróknak Szubotícán is van klubjuk, amely most már azzal is dicsekedhet, hogy önálló kiadványt bocsát az olvasók rendelkezésére — egyelőre verseskötetet, nemsokára pedig prózait is.

Amikor e kötet jelentőségét és célját akarjuk meghatározni, az összes lehetséges félreértések elkerülése céljából világitunk rá

mégegy dologra. Nem olyan versírók jelennek meg e kötetben, akik talán nem juthatnának szóhoz a magyarság irodalmi folyóiratában, vagy akiket nem »fogadna be« a hivatalos jugoszláviai magyar irodalom fóruma. Ha a szerzők neveit elolvassuk, mindjárt eloszlik ez a kételyünk, mert először Csépe Imrével találkozunk, akinek önálló verseskötetét adta ki a »Testvériség-Egység« könyvkiadó vállalat, sőt most második ilyen kötete van készülőben. Kopeczky László a HÍD legutóbbi irodalmi pályázatán nyert díjat; Urbán verseivel szintenaponta találkozhatunk a HÍD, Magyar Szó, Új falu stb. lapok hasábjain. Stadler Aurélnak szintén önálló kötete van, Zákány Antal neve pedig ugyancsak lapjainkból ismeretes, mint Sebestyén Mátyásé is. Amint látjuk tehát, a kötetet nem ilyen szükséglet váltotta ki, ami kétségkívül beteges jelenség volna, hanem ellenkezőleg: igen egészséges törekvés talált itt kifejezésre és szerencsés megoldásra. A jugoszláviai magyar irodalom állandó fejlődése idézte elő azt a helyzetet, hogy az egyetlen irodalmi folyóirat és könyvkiadó vállalat már-már szűknek és elégtelennek bizonyul ahhoz, hogy az egyre több író és költő számára lehetővé tegye a közönséggel való szoros kapcsolat fenntartását. E könyv megjelenését tehát úgy kell tekintenünk, mint egy új lehetőség megtalálását és kiaknázását a közönséggel való minél szorosabb kapcsolat megteremtése és elmélyítése céljából.

Kíséreljük most meg néhány szóban közelebbről is ismertetni e kötetet, helyesebben az abban élénk álló költőket és verseiket. A legismertebb közülök Csépe Imre, akinek versei kétségkívül legfőbb értékét is jelentik a kötetnek. Legnagyobbrészt megszokott és szeretett tárgya körül mozog; a vajdasági szegényparaszt és napszamos évszázados nyomorúságát

önti versformába. Megéneklí a városba szakadt paraszt-utód hűségét a faluhoz és osztályához, valamint visszavágását a faluba. Ilyen versei a kötetben »Halk vallomás«, »Alföldi siralmak«, »Apám szeke-re«. Legerőteljesebb és legnagyobb lendületű ezek' közül az »Alföldi siralmak«, amelyből látszik, hogy valóban 1942-ből való. Igaz ugyan, hogy a vers kilátástalan és nyomasztó hangulatú, de ebben a rajzban erőteljes és hiteles. Valóban sokak számára kiúttalannak látszott az akkori helyzet s Vajdaságtól igen messze estek az éjszakában világító őrtüzei a szabadságharcnak, mert ami máshol lobogott nálunk akkor még csak parázsban izzott. Azonban voltak olyanok, akik ennek ellenére is meglátták. Még mindig igen gyéren fordulnak elő olyan Csépe-versek, amelyek a »falverő ős« fiának lelkesedését és az új körülmények között való magára találását ábrázolják, de hisszük, hogy ez csak akkor lehet alaphangja költészetének, ha valóban magára talál, amit egyelőre még nem állíthatunk.

Vizsgáljuk meg közelebbről »Tavaszi reggel« c. versét. A vers első sorait olvasva valóban a tavaszi reggel »halványpiros mosolyában« és »kacagó kedvében« érezzük magunkat, s a költő játszi könnyedséggel ragad bennünket egyik szép képből a másik még szebb képbe, az egyik gyönyörűségből a másikba. Szívesen is csapongunk vele, de közben egyre várjuk, hova vezet bennünket, mit vezet be ezzel a remek hasonlat-sorozattal. A vers végén azonban csalódva kell tapasztalunk, hogy a »Tavaszi reggel«-ben nem jutottunk el sehova, még a költőt sem találjuk meg ebben a képben. A vers főhibája láthatóan az, hogy míg az első néhány hasonlat valóban ámulatba ejt bennünket szépségével és kifejező erejével, a következőkben fásasztó, sőt unalmas is lesz a vers, mert nem más egy hasonlat-

Kopeczky László első verseit olvasva azt hisszük, hogy kizárólag a szerelem képezi verseinek tárgyát. Ha ezt felrónánk neki, joggal tiltakozhatna egyoldalú felfogásunk ellen, hivatkozva arra, hogy a szerelmet nem lehet száműzni a költészetből, hisz a szerelem a líra egyik legfőbb és legősibb tárgyköre. Azonban, hogy a költészet sohasem maradhat meg kizárólag e tárgykörnél, hogy az embernek a szerelmen kívül egyéb érzelmei és lírai mondanivalói is vannak, azt Kopeczky maga bizonyítja verseiben. Ha »Elégia« c. versét vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy noha legfiatalabb a kötetben szereplő költők között, mégis kissé öreges, elégikus hangú versek jellemzik munkásságát. Az »Elégia« c. vers egyáltalán nem fiatalember problémáját tartalmazza, hanem egy olyan öregedő emberét, akinek különösebb tervei az életben már nincsenek s ha számot vet multjával, nem talál benne olyan cselekményt, amelyről emleghessék. Egy olyan öregember problémája ez, akinek nem sikerült maradandót alkotnia s nincs is mit várnia a jövőtől, utókortól. Hiszszük azonban, hogy Kopeczky nem fog végleg megrekedni ezen az úton és fiatal ereje át fogja törni azt a természetellenes gátat, amelyet maga von természetes ösztönei köré. Sok helyen kifejezésbeli nehézségekkel is küzd, ugyan, mégis hisszük, hogy ezt is könnyebben le fogja győzni, ha tereb enged fiatalos léletszeretetének.

Sebestyén Mátyást inkább kedves, csevegő elbeszélőnek ismerjük, és most ő is versekkel sorakozik a szubotícai költők közé. Verseiben szinte kizárólag a mult rendszer által agyonnyomoritott, elgörbített hátú kisembert ábrázolja, aki »bezárt ajtókon hiába zörgés« és »az a fűszála a rétnek, amelyre sáros cipővel léptek«. Tipikus alakja — mint mondtuk — a régi rendszer által agyonnyomoritott kisembernek, s verseiből

nem igen látszik, hogy felfogta volna az azóta végbement lényeges változásokat. A mai rendszer tudvalévően nem lép sáros cipővel a rét fűszálára s az »Épülő holnap új kalapácsá«-ról nem mondhatjuk, hogy bezárt ajtókon hiábazörgés. Hisszük azonban, hogy ezt Sebestyén éppen olyan jól tudja, mint mi, de ha magától jut el e felismerés költői megfogalmazásáig is, az többet fog érni a mi »meggyőzésünknel«. Ezt azért tartottuk szükségesnek kiemelni, hogy világos legyen előttünk, milyen ellentmondásokat tartalmaz Sebestyén költészete és mennyire jellemzőek ezek az ellentmondások munkásságának mostani szakaszára, amikor érzi ugyan, hogy a költőnek részt kell vennie az »új holnap« építésében, azonban nem tud szabadulni attól a felfogástól, amelyet a régi rendszerben alakított ki önmagáról: a kicsiny irodai napszám-béren éldegélő hivatalnok-emberről. Ne mulasszuk el azonban megjegyezni, hogy ezek a versek a maguk nemében, az ilyen életmód és sors visszatükrözésében hitelesek és őszinte, közvetlenül lírát jelentenek.

Stadler Aurél nem első ízben lép a közönség elé kötetben, de azért ezúttal is megkíséreljük néhány szóval jellemezni munkásságának azt a szakaszát, amelyet az itt megjelent versek jeleznek. Az »Őszi stanzák« c. verse alapján induljunk el, amely szerintünk leg-hívebben fejezi ki költészetének alapmotívumát s legfőbb tartalmi sajátosságait. »Szeretem ezt a langyos égderút« — kezdi a verset s tovább is ebben a hangulatban marad, hogy végül megállapítsa: »Mit szeretek és mi megmaradt A dús légvár: az őszi hangulat«. Azért tartjuk a verset legjellemzőbbnek a költő felfogására, mert valóban a »langyos« jelző az, amely erre a költészetre legjobban ráillik. A versek mögött akarva-nem akarva a békés, kiegyensúlyozott

életű kispolgárt látjuk, akinek, ha van is gondja, az is »kiegyensúlyozott«, mint egyik költő mondja »fincm leszűrt, mint az angyalké«. Az ilyen problémák nem szoktak nagy költészetet, vagy nagy költőt teremteni, helyesebben az ilyen problémák nem az emberiség nagy problémái. Nem gondoljuk, hogy a költőnek okvetlenül bohém-életet kell élnie, de minden esetre olyan kérdésekről kell szólnia, amelyek az osztály, a nemzet, illetve az emberiség nagy problémái. Ő azonban poeta doctus, amit néhány formai szempontból sikerült versében be is bizonyít, de jó formaérzékkel kicsiszolt versei úgy hatnak az olvasóra, mint a kirakatban sokáig látható gyönyörű ruha, amelynek az lenne a rendeltetése, hogy ékesítse azt, aki magára veszi, de sohasem ékesít senkit, mert nem veszi senki magára.

Urbán Jánost csak azért hagytuk az ismertetés végére, mert a kötet ábc-sorrendjét követtük. Ez a sorrend azonban semmi esetre sem jelenthet értékelési sorrendet is. Urbán több versének egymás mellett való szemlélésére ezúttal nyílik először alkalmunk, mivel versei eddig még kötetben nem jelentek meg, csak elszórtan folyóiratunk, illetve lapjaink hasábjain. Amint látható, ezt az írást sem szabtuk olyan méretűre, amelyben valóban érdemlegesen lehetne foglalkozni költészetével. A költő így jogosan méltatlankodik, amiért a kritika nem veszi költőszámba s eddig még azt sem mondta meg róla, hogy költő-e, vagy nem. Itt-ott elejtett szavakon kívül róla mást nem olvashattunk, főleg pedig olyan bírálatot nem, amely segítségére lett volna további munkásságában. A mint fentebb említettük, itt sem foglalkozhatunk vele eléggé behatóan, de megkísérelünk néhány megállapítást. Először is azt szögezzük le, hogy költőnek tartjuk — még pedig önképző, de fejlődő

költőnek, akiben éppen elég — sőt néha kissé sok — szerénység van ahhoz, hogy szükségesnek találja az önképzést. Tudatában van annak, hogy még sokat kell tanulnia. Nekünk azonban azt is le kell szögeznünk, hogy ő már eddig is igen jó eredménnyel képezi önmagát és eddig is igen sokat megtanult, sokat fejlődött. Ez a törekvése és tanulási-vágya további fejlődésének legfőbb záloga. Ahhoz, hogy líráján minél több hűrt szólaltasson meg, minél nagyobb hangterjedelmel énekeljen, szüksége volna kissé több önbizalomra, több bátorságra, hogy közvetlen lírai mondanivalóját, egészen egyéni érzelmeit is megszólaltassa.

Őt — mint ismeretes — elsősorban a munkásosztály problémái érdeklik s ezeket igyekszik kifejezni verseiben. Mondanivalóiához még láthatóan keresi a megfelelő formát s talán éppen ez jellemzi munkásságának mostani szakaszát. Mivel főleg a munkásosztályról és a munkásosztálynak ír, az ehhez megselelő egyszerű formákat keresi. Ebben azonban nem mindig éri el célját; megesik, hogy néha éppen az egyszerűsége való törekvés miatt lesz egy-egy verse darabos, zökkenős. Hisszük azonban, hogy mondanivalója számára meg fogja találni a megfelelő formát is, amelyet jó úton keres. Erre a hitre eddigi eredményei, s a kötetben megjelent versei jogosítanak fel bennünket.

Zákány Antal versei zárják le a kötetet. Talán nem is lehet az ő költészetéről ítéletet mondani ilyen szűk keretek között, ezért — mint eddig is — véleményt mondunk csupán, a nélkül, hogy egész költészetét részletesen elemeznénk és állításainkat elméleti tételekkel támasztanánk alá. Véleményünket szinte kizárólag a kötetben megjelent versekre alapozzuk. Mondjuk meg végre nyíltan, hogy — legalább is szerintünk — helytelen irányban halad. Versei olvasása

közben gyakran fárasztóan nehéz probléma elé állít bennünket az, hogy egy-egy igen homályos kifejezését megértsük, gondolatmenetét kövessük. Ő talán azt fogja válaszolni erre, hogy gondolkodtatni akar bennünket. Mi azonban, ha gondolkodó embereknek tartjuk is magunkat, nem azon szeretünk versolvasás közben gondolkodni, hogy mit is jelenthet egy-egy kifejezés, hova is tartozhat egy-egy szó. Tartalmi problémát várunk tőle, ha megoldatlanul is. Azt szeretnénk tehát, ha a tartalom lenne a probléma, nem pedig a tartalom megértése. Azt akartuk ezzel mondani, hogy a nagy költők legfőbb ereje nem abban van, hogy nehezen érthető módon tárnak elénk bizonyos problémákat, hanem ellenkezőleg: abban, hogy bizonyos valóban komplikált helyzeteket, vagy problémákat könnyen érthetővé, világossá tesznek. Zákánynak is arra kell törekednie, hogy tudását, mély átérzéseit minél egyszerűbb és kézzelfoghatóbb módon — tehát a művészet eszközeivel tegye a jugoszláviai magyar olvasóközönség közkincsévé.

Befejezésül állapítsuk meg, hogy a kötet jelentősége abban van, hogy kifejezi és rögzíti a szubotici magyar költők fejlődésének egyik szakaszát, tehát a jugoszláviai magyar irodalom fejlődésének vizsgálatánál sem lehet soha figyelmen kívül hagyni. Ez az ismertetés meg sem kísérelte e kötet helyét és értékét megjelölni a jugoszláviai magyar irodalomban. Csupán ismertetni akart néhány erény és néhány hiba illetve fogyatékoság kiemelésével. Állítjuk, hogy a szubotici költők kezdeményező példája figyelemre, sőt dicséretre méltó, s hisszük, hogy a közönség is megérti, hogy Vajdaság fiai, a néphez hű költők szólnak benne Jugoszlávia magyar dolgozóihoz.

J u h á s z G é z a

HÁROM IFJÚSÁGI KÖNYV

A könyvpiacra mindenki a főszerepről beszél: nem csupán az olvasók, a vásárlók, de maguk a kirakatok is. Egy-egy könyvesbolt színeiben és képekben gazdag rak-tára megannyi jeladás arról, hogy könyvkiadásunk ebben a »fősze-zonban« is nagyot lépett előre, párhuzamosan fejlődik a szocialista termeléssel, s nem marad le az oly kimagasló eredményeket elért ipari termelés ilyenirányú ágazatai mögött. Segíti ebben a dolgozók fokozódó érdeklődése is, mert bár már jóval túl járunk a hónap kö-zepén, mégis nem egy könyvvásár-lót látunk fölvtágtalan könyvvel a hóna alatt sietni.

Itt természetesen nem csupán a vajdasági irodalmi termés ritka virágainak ápolgatásáról van szó, hanem jóval szélesebb és egyete-mesebb medrű tevékenységről, ahol mondhatni talán azt is, hogy bizonyos értelemben elsőrendű sze-rep jut a könyvkiadóvállalatnak is. Mert íróink novellái, regényei és költőink verses költemétei mellett az évi termés csokrát gazdagítja Dickens Copperfield Dávidja, De-foe Robinson Crusoe-ja, Balzac Pa-rasztok-ja és könyvkiadóvállalatunk minden olyan kiadványa amelyet a világirodalom remekei közül helyez az olvasó asztalára. Ide sorol-juk a három legutóbbi ifjúsági könyvét, a Tarfejű címmel kiadott szerb népmeséket, Iván Cankár Elbeszéléseit és Szlobodán Galoga-za »Kis falu nagy fényben« cím-mel megjelent ifjúsági elbeszélő költeményét.

Az ifjúsági irodalom hosszú évti-zedeken keresztül elhanyagolt ága-zata volt a még gyerekcipőben járó könyvkiadásunknak. A második vi-lágháború előtt, a tőkés termelés idején, nem sok gondot fordítottak erre a kérdésre. A mi vidékünkön,

ha jelent is meg valami az ifjúság számára, az vagy ünnepi kiadás volt egy-egy lapkiadóvállalat, vagy kultúrintézmény részéről, vagy pe-dig a már annyira megszokottá vált »szerzői« kiadások nehéz, ke-serves gyümölcse. Akár az egyik, akár a másik megjelenési formáról volt szó, az ilyen irodalmi termé-kek nagyon gyéren gyarapították a mi gyermekirodalmunk kincses-házát. Kevés az ifjúsági regény ebből az időből, nem sokkal több az ifjúsági elbeszélés és az elbeszélő költemény, amely természetesen nem Verne, Defoe, Cooper vagy May Károly kópia, hanem tartal-mában is ide gyökerezik. A vajda-sági magyar írók közül nagyon ke-vesen gondoltak arra, hogy ebben a műfajban is próbálkoznok kelle-ne s minden valószínűség szerint sokkal több sikert érnének el, mint eddig a regény vagy a dráma területén. Ilyen értelemben irodal-mi műről csak egy-két esetben le-het szó. Ezeknek a hősei sem él-nek még olvasóink tudatában, ha-nem visszamaradtak a 6—800 pél-dányszámba, s nincsen, aki onnan kiemelje őket. Amde az eredeti művek mellett talán éppen ennyi vagy még kevesebb figyelemmel fordultak a jugoszláv testvérnépek ifjúsági irodalma felé s alig akadt egynehány a mi íróink közül, — akárha azúttal tanárainkról és ta-nítóinkról is van szó, — aki időben fordításra is gondolt volna annak tudatában, hogy ezzel a kezdemé-nyezéssel ugyanakkor, amikor if-júságunk kezébe új könyvet ad, egyidejűleg munkája mi n d k é t irodalmat gazdagítja.

Így a mulasztás az elmaradt műfordítások miatt nem csupán íróinkat, hanem valamennyi toll-for-gatónkat terheli, mert nemcsak a szerb-horvát-szlovén regény, el-beszélő kötet, színmű magyar vál-tozata esett ki olvasónk kezéből, hanem az ifjúsági mű is és gyer-mekünknek nem nyílt alkalma

arra, hogy anyanyelvén alaposan megismerkedjék és megszeresse a délszláv népek népmeséit.

A fölszabadulás utáni könyvkiadás — ha nagynehezen is — de túljutott már a fejlődés első lépcsőfokán. A kezdet föladatainak eredményes elvégzése meghozta az irányítók számára azt a lehetőséget, hogy még fokozottabb érdeklődéssel nézzenek körül a könyvpiacra megjelent szláv művek között és minél több művet adjanak ki fordítóink kezébe.

Az őszi könyvpiac termékei között három ifjúsági könyvről beszélhetünk. Mind a három igényes, művészi kiállítású mű, jelen esetben azonban a külső forma hangsúlyozása nem azért történik, hogy a belső tartalom értékeinek fogyasztóságát elpalástolja, mert erre igazában egyik könyv sem ad indító okot.

A »Tarfejű« igen tetszetős rajzokkal öt szerb népmesét tartalmaz. Nem ötletszerűen készült, az összeválogatás nem úgy teremtette meg ezt a vékonyka füzetet, hogy átültette magyarra a meglehetősen vagy az éppen fölmutatható szerb népmeséket, hanem a Szerb Népköztársaság közoktatásügyi minisztériumának jóváhagyása tette lehetővé, hogy a már megjelent népmese-gyűjteményből egy ilyen olcsó kis ifjúsági olvasókönyvecskét állítsanak össze. Így a Tarfejűn kívül a lekötött népmesék közé került az »Okos Mára«, a »Király és a bojtár«, a »Több a mester mint a király« és a »Kecskefülű császár« című népmese. Igaz hogy a füzetke alig egy maroknyit ad a szerb népmesevilágából, de már ez a pár kis népmese is, köztük mindenekelőtt a Tarfejű — egy-egy ablak a mi ifjú olvasóink számára, amelynél keresztül bepillanthatnak a szerb népmesevilágába, megismerkedhetnek Králevics Márkó hazájának sajátos világával s azazal a környezettel és lelkeséggel,

ahonnan annyi néphős indult el a történelem folyamán a népmese halhatatlan képzeletvilágának magaslatai felé.

Ezért a »Tarfejű« megjelenését mi nem tekintjük egy egyszerű és olcsó füzetes kiadványnak, hanem annál sokkal többnek. Kezdő lépésnek is egyben, amely azt igéri, hogy az öt népmesét követi a többi, a füzetet a kötet s csakhamar azt is megéri a magyar olvasó, hogy hasonló szép kiadásban lapozgathatja a szerb népmesék gyűjteményét. Hogy egy ilyen kis füzet után ilyen komoly reményekkel lépünk föl, mindenekelőtt annak köszönhető, hogy a népmesék fordítása nem sablónmunka és nem mechanikusan készült. A szerb népmesevilág eme remekeit Hornyik János voltaképpen nem is fordította, hanem magyarul elmesélte: átültette magyar nyelvre és sikerült neki megütnie benne a magyar népmese hangját. Nyelvezete tiszta, szójátékai szabadon csengenek és stílusának megvan a maga belső muzsikája.

Igen! A szerb népmesék kötetre való gyűjteménye is ilyen alapos és lelkiismeretes műfordítói munkát igényelne, talán éppen Hornyik János tollából. Ez ezúttal egy újabb nyitott kérdés s reméljük hogy hamarosan egy vaskos könyvecske fog rá méltó feleletet adni.

A második könyv Iván Cankár Elbeszélései.

Az »... emlékezés nagyító üvegén« át az író multjába tekintünk vissza. A »büzös, nehéz levegőű szobákba«, a rideg iskolapadok közé, ahol a szegény gyermek sokkal többet rettegett és szenvedett, mint amennyit tanult; egész sor századfordulói kép vonul el az olvasó előtt, s fölírja a szlovén proletár életét, szürke hétköznapjait, s őszinte színekkel festi meg a kizsákmányolás korát. E rönke elbeszélések közül a legjobban azok ragadnak meg bennünket, ame-

lyekről maga az író is azt mondja, hogy »... úgy tűnt föl nekem, mintha életem képe lenne«. A »Hatos«, az »Egy csésze kávé« és a »Szent áldozás« valóban az író rideg gyermekkorának emlékeit hozzák eléink és elbeszéléseiben ezekből egy-egy korszakot örökít meg, de ott áll a háttérükben még egy hős, akinek alakja elébünk magasodik... Az anya. Cankár itt akár önmagáról beszél, akár koráról, az iskola rideg falairól, az őszi esőtől latyakos lyublyanai utcákról, az odvas padlószobákról és az örökké kínzó kínos éhségről, az elfüggönyözött ablak mögött mindig ott áll vagy mellette ül anyja, fehér, sápadt arca szinte világít s szeméből különös fény lobog. Ez a szlovén proletár asszonyok arca, akiknek élete a gyermekkortól a kora halálukig kínszenvedés volt, akik sokkal többet zokogtak, mint nevettek, s akik mégis, minden gyermeküket fölnevelték. Cankár, amikor ezekben az elbeszélésekben visszanez, a fényt már nem találja édesanyja szemében, mosoly sincs már az ajkán, de teljes alakját látja. Ott él benne az egész asszonyi alak s ebben látjuk mi a szlovén anyát, aki több egy szenvedő idegen asszonynál, a nehéz élet kemény harca hőssé avatta.

Cankár elbeszéléseit nem e szempont alapján válogatták össze, — bár úgy gondoljuk, hogy teljesebb képet adna az író gyermekkorából és a századfordulás Szlovéniából, ha a kép így kerekedne ki előttünk. Abban az esetben a könyv más címet is igényelne, mert így alcíméből lett a főcíme és az »Elbeszélések« még nem mondja meg az érdeklődőnek, hogy látatlanban mit is tartalmazhat.

A fordítás munkáját itt is Hornyik János végezte s igyekezett mindazt visszaadni, amit a fordításra szánt eredeti kéziratban talált. Olvasás közben mi is meglettük mindezt.

Szándékosan hagytuk harmadiknak Szlobodán Galogazsa »Kis falu nagy fényben« című elbeszélő költeményét. Mindenek előtt azért, mert mai valóságunkat tükrözi, másodsorban pedig azért, mert elbeszélő művét költői formában alkotta meg. A megkapó cím e két jellegzetes tulajdonsággal együtt a többi könyvecske közül kiemeli, s úgy kerül hozzánk még közelebb, mint a mának képe, akár a harcos jelen.

Szlobodán Galogazsa elbeszélő költeménye Szerbiába viszi olvasóit: »Felhőfalva pionírjai« Tamna hegység csúcsáról néznek szét az új világban; innen indulnak el a nagy építésre, hogy ők is részt vegyenek a szocialista haza fölemelésében és erősítésében. Minden gyermekben — az elbeszélő költemény ritmusával együtt — lázasan lüktet az élet és megindul benne a holnap építése. A tegnapi éhség és kizsákmányolás a mai közös munkában már csak elmosódó emlék marad, mert »új harci rend ez, új világ, ahol munkaharcosokat és holnap-építőket

»Ily munkára, építésre
a haza hív
s minden népe!«

A munkában rohanó gyorsasággal múlik az idő: Felhőfalva egykettőre fölépül, az új házak között már áll is a szövetkezeti otthon, s egyszerre beköszönt az a nagy nap is, amikor Felhőfalvát kivilágítják. A kicsiny falu nagy fény önti el, bevilágít minden apró zugot és gondoskodik arról, hogy senki ne maradjon a tegnap sötétségében. Villanyhuzal fut végig az utcákon, a faluba vezető utakon is és ugyancsak az ifjúság segítő kezével tető alá kerül a felhősi villanytelep is. Gépek érkeznek a városból, villamosított erővel megindul a munka s ime, most már örömteli a tanulás is az iskolában;

»Az elvtársak, a munkások kicsinyekre is gondoltak, ajándékul, hajh, tengernyi csodálatos könyvet hoztak.«

Egyik terv a másikat éri, egyik föladat-vállalást követi a másik: minden dolgozót magával ragad az előre rohanó, lüktető élet, amelynek fehér fényében bent ragyog már az épülő falu új, holnapi arca.

Szlobodán Galogazsa a költészet hangján szól az ifjúsághoz arról a műről, amelynek a valóságban is méltó kifejezője a költészet. Ezért igen találónak tartjuk ezt a formát és külön szólnunk kell Gál László műfordításáról, mint ennek a szerencsésen megválasztott formának az átültetőjéről és megőrzőjéről. A »Kis falu nagy fényben« eredeti, galogazsai ritmusa nem marad vissza az eredeti műben: megtaláljuk azt a fordítás zengő soraiban is. Gál nem engedte a prózai elemet egy cseppet se előtérbe kerülni, még talán akkor sem, amikor az eredeti szöveg szabaddá tette volna erre útját: szeme előtt lebeggett Galogazsa költői megérzése: a

gyerek füle szereti a verset, főleg akkor, ha érzi benne a költészetet minden ritmikájával. A vers legyen vers — a »Kis falu nagy fényben« eredetiben az — és fordításában is az maradt.

★

A három új könyv kapcsán még azt kell elmondanunk, amire nem csak a főszezon figyelmeztet, hanem minden könyvtárunk könyvespolca, s majd mindenik ifjúsági olvasónk. Az iskola padokban s azokon kívül, a széles olvasóközönség soraiban is se szeri, se száma annak, aki az epikában folyton-folyvást ifjúsági regényre vár. Ezt kívánja, ez az ami hiányzik neki, ami csillapítja szomját, s állandóan odaszögezi az irodalom kincsházának kapujához.

Ezért, ha megfelelő indításra gondolunk, legalább kétszer, ha nem háromszor annyi ifjúsági regény kellene ki a piacra. Nem sokáig rostokolna egyik sem a kirakat üvegtáblája mögött.

László Attila

SZINHÁZ

Hetedik munkaévét kezdte meg a szubotikai Magyar Drámai Együttes

A szubotikai Népszínház Magyar Drámai Együttese az idei színi évad megkezdésével munkálkodásának hetedik évébe lépett. Előbb mint önálló kisebb vidéki színház működött, jelenleg pedig mint egy jókora városi Népszínház magyar ágazata teljesíti küldetését: magyar színi kultúránk ápolását és fejlesztését. Erdemes számokban és tényekben is fölmérni ezt a munkát.

Alig néhány hónappal a népfölszabadító háború befejezése után, tartományi néphatóságaink az autonóm Vajdaság első ideiglenes és félévi költségvetésében máris megfelelő összeget biztosítottak a hivatásos magyar színjátszás templomának megteremtésére és fönntartására. Szerény körülmények között, alig néhány színésszel, de lelkes fiatal és idősebb amatőrszínjátszók támogatásával kezdte meg misszióját a magyar társulat. Az azóta eltelt hat esztendő alatt, az egyenrangú népek kultúrversenyében, kemény munkával és demokratikus népállamunk támogatásával ez a ma már élenjáró magyar intézmény hatalmas utat tett meg. A vajdasági magyar amatőrszínjátszásnak is utat mutatott. Műsorpolitikájával, rendezőinek segítő munkájával és időnkénti rendezői tanfolyamok tartásával fejlesztőleg hatott az egyre lombosodó, de kevés mesterségbeli fogást ismerő műkedvelő életre. Vendégszerepléseivel pedig a szubotikai Magyar Együttes egész Szövetségi Népköztársaságunk egyik legmozgékonyabb színházának mutatkozott. Ez a magyar társulat fönntállása óta székhelyén és a vidéken mintegy 1.100 előadást tartott. Csupán a vidéken majdnem négyszáz előadásainak száma. Közel négyszázezer néző tekintette meg előadásait, ebből kb. 130.000 ember vidéken, évről-évre tartott vendégjárásai során. S ha a vidéki kultúrtermék és kis színházak kisebb befogadóképessége nem korlátozza a nézők számát, a vidéki vendégjárás eredménye, s így az összeredmény is, még sokkal tekintélyesebb volna, hiszen vidéken csaknem minden esetben telt ház mellett játszott a társulat. (Újabban már néhány helyen az új szövetkezeti otthonok tágas termeiben, másutt meg a szabadtéri színpadokon játszott a Magyar Együttes, s ezeken a helyeken erősen növekedett is a látogatottság.)

A vajdasági hivatásos színházak eddig már öt ízben megrendezett évenkénti ünnepi játékaik alkalmával a Magyar Együttes — művészi teljesítményeit tekintve — mindig a legjobbak között menetelt. Már az első

fesztiválon megmutatkozott ennek a színjátszó csoportnak nem mindennapi fejlődőképesége, alkotókészsége és szokatlan munkarendje. Az 1949-es vajdasági ünnepi játékok alkalmával pedig művészi teljesítményével a többi hét vajdasági színház eredményeit fölülmúlta, s a legjobb vajdasági drámái együttesnek nyilvánították. A testvéri szlávnyelvű lapok is mint az egész Szerb Népköztársaság egyik legjobb vidéki társulatát emlegették.

Mind az öt fesztivál a társulat színészeinek kicsiszolódását s az egész együttes egészséges fejlődését és egybeforradását, kiforrottságát bizonyította. S a rendezés törekvésének helyességét is igazolták ezek az ünnepi játékok a természetes játékmód elsajátítása terén, valamint a dramaturgia, a művészi vezetés céltudatosságát. A három utolsó fesztiválon a társulat rendezői és színészei többször nyilvános és írásbeli dicséretet, sőt pénzjutalmakat illetve államdíjat kaptak.

Működéseinek éve alatt Vajdaságban több mint kilencven helységet látogatott meg több ízben is a magyar színtársulat, de Vajdaságon kívül Belgrádban, Zágrádban, Horvátország magyarlakta helyein stb. is játszott, s elvitte mindenhová az új magyar színjátszás eredményeit.

Főnnállásának hat esztendeje alatt a szubotocai Magyar Drámai Együttes Balázs Béla, Házy Gyula, Zilahy Lajos, Móricz Zsigmond, Szigligeti Ede, Sárközi György, Török Rezső, Molnár Ferenc, Bakonyi Károly, Csepreghy Ferenc, Emőd Tamás, Martos Ferenc, Bródy Sándor, Csíky Gergely magyar szerzők egy vagy több színművét mutatta be. A vajdasági magyar szerzők közül eddig csak Weigand József és Bogdánfi Sándor szerepeltek műsorán.

(A jövőben több vajdasági magyar szerző művét kívánja bemutatni a szubotocai magyar színtársulat, hogy ezáltal erősebb tevékenységre serkentse írónkat.)

Tíz szerb és horvát színmű is színre került és pedig Nusics Branislavtól öt komédia (Gyanús személy, A képviselő, A miniszterné, A megboldogult, A gyászoló család), Popovics-Szterijától A zugori, és még néhány fiatal horvát vígjátékiró komédiát. Ezenkívül néhány egyfőlvo-násos, szerb és horvát írótól.

Orosz és szovjet szerzőktől szintén tíz színművet mutatott be a Magyar Együttes. köztük Gorkij és Csehov egyes, már klasszikusnak vehető művei is színre kerültek.

A nyugateurópai írótól is szép számmal mutatott be értékes műveket. Ben Jonson: »Volpone«-ját, Dickens-Taylor: »Házitücsök«-jét, B. Shaw-tól: »Az ördög cimborá«-ját és a »Warrenné mesterségét«-t, J. B. Priestleytől a »Váratlan vendég«-et, Molière-től 3 vígjátékot (»George Dandin«, »A kényeskedők«, »A botcsinálta doktor«), Beaumarchais-tól a »Figaro házasságá«-t, Marcel Pagnol »Topáz«-át és egy XV. századbéli ismeretlen francia szerző komédiáját, a »Pathelin mester«-t. Egy olasz is szerepelt a műsoron. Goldoni, egy holland szerző: Heyermanns Hermann, egy norvég: Ibsen, és egy modern amerikai színművet is bemutatót a társulat: Gow és D'Usseau »Mélyek a gyökerek«-jét.

A hetedik évi, ideai műsoron is többségükben régibb és újabb magyar szerzők szerepelnek, mint Hunyady Sándor »Pusztai szél« c. színműve, Zilahy Lajos »Zenebohócok« c. vígjátéka, Molnár Ferenc »Játék a kastélyban« c. vígjátéka, Csepreghy Ferenc: »Piros bugyelláris« c. nép-

színműve, Komor Gyula »Aladár nem számár« c. gyermekoperettje, stb. Bogdánfi Sándor és Mamuzsich István vajdasági magyar szerző egy-egy színműve is bemutatásra kerül. Egy korszerű horvát vígjátékot mutatott be már az idén az együttes D. Gervais-tól. S most Krlezsa Mirosláv nagy drámáját, a »Glembay-urak«-at veszi munkába még a főszezonban. A klasszikusokat Macchiavelli »Mandragóra«-ja és Shakespeare »Vízkereszt«-je, míg a modernebb nyugati irodalmat Strindberg »Júlia kisaszszony«-a képviseli az idei szezonban.

Legnevezetesebb művészi sikerét Gorkij »A Zselyeznov-ház asszonya« és Jonson »Volpone« című darabjával aratta a Magyar Együttes. Szép erkölcsi és művészi sikert jelentett az első igazán hibátlan kiállításban hozott zenés darab, Emőd Tamás »Mézeskalács«-a is. De igen jelentős művészi lépés volt Nusics: »A megboldogult«, Gow és D'Usseau: »Mélyek a gyökerek« és Bródy: »A tanítónő« c. színműve is.

Az együttesnek a hat év alatt legtöbbször játszott darabja Szigligeti Ede »Csikós«-a Móricz Zsigmond átdolgozásában. Eddig összesen 63 ízben ment, mindig hatalmas közönség előtt, és még most is műsoron van. Több mint 31.000 ember nézte meg eddig. Utána Móricz Zsigmond »Ludas Matyi«-ja jön, mely színművet 61-szer játszotta ez az együttes, közel 30.00 néző előtt. A »Csikós« Szabadkán majd ötvényszer futott, míg a »Ludas Matyi« harmincötyszer és közönséget nevelt a színház többi előadásai számára is az új színházlátogató munkásrétegekből és parasztnézőkből. Jelentős sikerrel játszották még a »Sári bírót« Móricz Zsigmondtól. Vidéki méretben hatalmas sikert hozott a »János vitéz« daljáték bemutatása, s szintén mérföldkövet jelentett a magyar színjátszás népszerűsítése terén. Negyvennégyyszer ment, de a közönség érdeklődése mindig olyan arányú volt, hogy előre eladott házakkal folyt mindegyik előadás. Csak a saját zenekar hiánya miatt nem ment százas szériában. (Most van a színháznak zenekera, a »János vitéz« fölújítása valószínű.)

Általában mondható, hogy az eredeti magyar darabok bemutatása jelentette a legszámottevőbb sikereket, ami természetes is egy magyar színtársulat esetében. A hat év alatt legtöbb darabban szereplő szerző mégis a szerb komédiáról: Nusics Braniszláv volt. S ez nem valami megalkuvó műsorpolitika eredménye, hanem a közönség érdeklődésének helyes fölismeréseként állt elő. Szívesen látta a magyar közönség a kitűnő szerző mulattatóan ostorozó vígjátékait. Különösen három Nusics-darab: »A képviselő«, »A miniszterné« és »A megboldogult« bemutatása jelentett érdemes művészi s nagy és tartós közönségsikert. Ezek közül is a Miniszterné futott legtöbbször (huszonnyolcszor ment).

De föl kell sorolni még azokat a darabokat is, amelyeket több mint nüsszor mutatott be a magyar társulat székhelyén és székhelyén kívül. Mégha sokszor a vendégszerepléseken való könnyebb színrehozatal segítette is elő egy-egy darab különösen számos előadását. Ugyanis ezeknek a színműveknek látogatottsága a közönség érdeklődését is megvilágítja. és egyúttal a műsor-politika fejlesztéséhez is iránymutatóul szolgál.

Józsa Horvát »Csak a vak nem látja« c. komédiája 58-szor, Weigand József »Kéz a kézben« c. színműve 54-szer, Goldoni »A hazug« c. komédiája 45-ször, Bakonyi Károly »János vitéz« c. daljátéka 44-szer, Drágó Gervais »Javithatatlanok« c. vígjátéka 38-szor, J. B. Priestley »Váratlan vendég« c. drámája 36-szor, Heyermanns Hermann »Remény« c. drámája 34-szer került a magyar műsorbán bemutatásra. Ezek a darabok az egy »János vitéz«-t kivéve, előadásuk számának felerészét vagy még nagyobb hányadát is a társulat székhelyén kívüli vendégszereplések alkalmával érték el.

Van egy sereg darab azonban, melyeket alig néhányszor játszott a magyar társulat székhelyén kívül s mégis igen szépszámú előadást értek meg. Emőd Tamás »Mézeskalács« c. daltjátéka 33-szor, Gow és D'Usseau »Mélyek a gyökerek« c. drámája 31-szer, Bródy Sándor »A tanítónő« c. drámája 28-szor, Dickens-T. Taylor »A házitűcsök« c. drámája 27-szer, Gorkij Maxim »A Zselyeznov-ház asszonya« c. drámája 23-szor, B. Shaw »Warrené mestersége« c. szatirikus színműve 23-szor, Beaumarchais »Figaro házassága« c. komédiája 23-szor ment aránylag rövid idő alatt a magyar társulat műsorán, s túlnyomórészt a székhelyen tartott előadások adták ezt az eredményszámot. Még Ibsen nehéz drámája, a »Kísértetek« is 21-szer futott a magyar társulat előadásainak sorozatában.

A műsorpolitika sorozat-eredményeinek ismertetése is rávilágít a színház nevelő szerepére, az előadások látogatottságának statisztikai fölmérése viszont igazolhatja az intézménynek a tömegekre gyakorolt hatását. De egy más, nagyon érdekes tény világítja meg legjobban a színház nevelő szerepét. Szubotícán, ahol szerb és horvát, valamint magyar nyelven egyaránt rendszeres színházi előadások folynak egy színházépületben, a közönség mindkét nyelvű rétege élesebb elválasztódás nélkül ott található mindkét nyelvű előadásokon. A szlávnyelvű előadásokon nem ritka egymás között magyarul beszélő egész csoportokat megfigyelni. S ugyancsak áll ez a magyarnyelvű előadásokra is, ahol csoportokban található szerb és horvát anyanyelvű látogatókat is. (A Horvát Dráma műsorán szerepeltek magyar operettek is.)

Föltehetjük a kérdést, hogy még milyen darabokat kellene a Magyar Együttesnek játszania? A tapasztalat szerint minél több magyar darabot kell műsorán tartania, mert egyrészt ezen nevelődik föl az új magyar színészgeneráció, másrészt ezek a darabok vonzzák legjobban a közönséget is, s végeredményben egy vezető magyar társulatnak ez a szerepe és föladata. Főleg a klasszikus magyar színműveket kellene előkeresni és fölfrissítve színrehozni, hogy a gazdag magyar kultúrórökséget átadjuk művelődő ifjúságunknak, hogy a szocialista kultúrálódás alapját megvethessük. Gondolunk a XVI. és XVII. századbeli, a magyar hitvitázó korszak idejebeli drámákra és a későbbi barokkorszakbeli iskoladrámákra is, stb., stb. Ehhez azonban a Vajdaságban kiszélesített és megnevelt közönség még jobban megnövelt és kifejlesztett színgárda és egy már erősen kívánatos színiiskola fölállítása is szükséges, valamint a vajdasági magyar írók érdemesebbjeinek közreműködése, az átértékelő munka rendszeresebbé és fokozottabbá tételére. Mindenekelőtt persze a legnagyobb magyar klasszikus tragédiára kellene anyagilag is fölkészülnie a társulatnak, hogy bemutathassa Katona József »Bánk bán«-ját. A kiállításbeli nehézségek miatt halasztgatják jóideje.

A külföldiek közül is jónéhány szerző közeli bemutatása sürgető föladat. Hauptmann, Schillert kellene műsorba iktatni. Már tervbe vette a magyar társulat az »Armány és szerelem« színrehozatalát, de néhány vajdasági színház megelőzte. Remek magyar fordításokban megvan egy sereg Romain Rolland-színmű, ezekből is elő kellene venni valamit. És a klasszikus oroszokból, a testvéri jugoszláv népek még nem játszott szerzőiből... Sok, nagyon sok a föladata a társulatnak de születnek mellette kisebb új magyar színházak Vajdaságban; együttesen talán majd többet adhatnak egyre mohóbban művelődő közönségünknek.

A magyar társulat színjátszó erőinek fejlesztésében döntően működött közre három rendező: Garay Béla, Pataki László és Sántha Sándor, akik tudásuk, tapasztalatuk, tehetségük javát a színészek kiképzésére fordították.

Az utánpótlás a Magyar Drámai Együttes működésének még mindig egyik legégetőbb kérdése. Az idei évben egy kétéves tanfolyam megindítására anyagi lehetőség nyílt, megvolt az oktató-káder is, azonban a növendékek kis létszáma miatt el kellett halasztani a tanfolyam megnyitását. Még nagyobb arányú szervezőmunkára van szükség, hogy a kellő létszámot, tehetségesnek ígérkező ifjakkól összetoborozzuk, mivel a színháznak nem áll módjában ösztöndíjakat is adni. Talán a vajdasági Magyar Kultúratanács külön fölhívása is sokat segíthetne ebben a dologban. De az is kell, hogy a némi színpadi gyakorlattal rendelkező műkedvelő-színjátósok ne higgyék, hogy néhány megtapsolt szerep után már minden fontosat megszereztek a színjátszói munkához, hiszen amatőr-színpadokon ez nem is lehetséges teljes mértékben. S akarjanak tanulni, hogy soraikból is pótolhassuk még nem elég számos színészseregünket.

LATAK ISTVÁN

Vass Péter

Bogdánfi Sándor színműve a szabadkai magyar színházban

Goethe »Fauszt«-jának előjátékában a színigazgató beszél a szerzőhöz és a szereplő színészhez. Kétségei vannak és ezeket mondja:

Ti ketten, kik már emberül
Helytállatok sok bú-bajomban,
Hiszitek e, hogy most e honban
Vállalkozásunk sikerül?

A kétség minden művészi alkotása körül, minden alkotóban — a sikert és a hatást illetően — örök. A versíró, prózáíró nálunk is éppen úgy, mint mindenütt, művészi kétséggel a lelkében ül papír elé, s teszi ezt különösen, aki a színházi kulisszák erdejébe téved alkotásával, ahol egy másik művészet, az előadás, az alakítás lesz művének tolmácsa.

A kétség nálunk különösen indokolt; nálunk, ahol a színpadi ábrázolásnak nincsenek mély gyökerei, hagyományai. Új társadalomban élünk, tetézve helyzetünket a perem-kisebbség sajátos problémáival, amelyben egy szűk környezet centripetális körei életét kell az írónak, az írói megfigyelés eszközeivel, átvágni, átmetszeni és ebben a kis körben tükrözni az élet dolgait. Számítva természetesen azzal, hogy művét nemcsak a művészet síkján mérik és bírálják, hanem mint emberi tettet és társadalmi jelenséget. Egész sor komponens ez és jogos a kételyes sóhaj: vállalkozásom sikerül-e?

Nézzük, mi volt a vállalkozás ebben az esetben. Bogdánfi Sándor színművének »Vass Péter«-nek esetében. Parasztdarab vajdasági környelés színelkülönbségekkel, elég élesen fehér és fekete, ami tendenciával zetben, falurajz; az osztályharc egy szakasza a vajdasági faluban. Elég igazolható. 1948. A fejlődésben még nem jutottunk el oda, ahová ma. A szerző egy szál fejszével bátran nekivág ennek a sűrű nagy erdőnek és döngetni kezdi egyik szálfáját. A kérdés: volt-e ilyen kör, ilyen kép, ilyen jelenségsorozat falvainkban, mint amit a szerző elénk tár? Volt és lehetett — bár hogy éppen ez a tipikus, nem merném mondani, hiszen az egész cselekmény egyetlen család életében játszódik le. A szerző szuverenitását azonban nem lehet olyan ítélettel elmarasztalni, hogy ami nem tipikus, az nem is műbe és nem színpadra való. Az egész — minőség kérdése. Be tudja-e hálózni a cselekményt azokkal a finom aranyszálakkal, melyek a nézőt elkapják és viszik a cselekménnyel, alakokkal. Hogy valóban falut, akkori falut érez mögötte, akkori embereket és elsősorban embereket.

Ezeket a szálakat sokszor érezhetjük a darab előadásán. De nem mindig. Amíg maga a darabcselekmény a műnek jól felépített tényezője: pergő és változatos — különösen az első két felvonásban, hogy a harmadikban egyhelyben topogva kierőszakolja a happy end-et — mondom, amíg a darabcselekmény ügyes és pergő. S igazolja, hogy színpadi kultúrával rendelkező, jó megfigyelővel és ügyes meseszövével állunk szemben, az alak jellemzésnél már nagyobbak a hézagok. Lőrinci András halvány és passzív alak, azzá teszi maga a beállítás, nem segít ezen a negatívumon maga a játék és a rendezés sem. Kicsit savanyújóska. Mellette Erzsike már élénkebb és jobb alak, Lőrincivel való viszonylatában azonban ez a jobban megformáltság is elromlik. Ezt a szerelmet — a két szereplő összetartozását — nem hatja át elég emberi melegség. Több szenvedéllyel kellett volna beállítani — végeredményben a közönség inkább hisz mindig a nagy emberi érzésben, mint abban a félig érdekházasság-féle, a nagybácsi-nősző által támogatott és célhozvitt happy end-ben, mint a milyen a szeme előtt a színpadon megszületett. Felmerül persze a kérdés, hogyan kellett volna, emberibben megoldani, kifejleszteni a darab tengelyét képező szerelmi epizódot? A válasz csak az lehet: azért költő a költő...

Mindamellettt Bogdánfi Sándor nem gyenge emberábrázoló, de nem ám! Megmutatta azt a nagybácsi alakjában — Sánta kitünő tolmácsolásában — magának Vass Péternek figurájában — itt legfeljebb az alakítás hagyott kivetni valót maga után — megmutatta, a vérengző legénynek, a süket öreg rokonasszonynak, Selmecinének, Késmárkinak, sőt a papnak alakjában. S megmutatta az anya alakjában is. Hogyan sikerült aztán az utóbbi alakítás, más kérdés; a sorozatosan fehér-fekete alakfelvillantásban az anyát éppen változó hangulata teszi különösképpen emberivé.

Egy nagy magyar színműbíró mondotta egyszer: egy jó figura megér egy egész színdarabot. Hát sokszor meg is ér. Sokszor meg néhány jól felépített jelenet ad létjogosultságot egy egész darabnak. Vass Péternek, Bogdánfi színművének, vannak ilyen alakjai és vannak ilyen jelenetei. S létjogosultságot adnak, művészi színvonalat az egész műnek.

Szóvá kell tennünk még valamit: a darab nyelvét. Ez a nyelv egyébként jól pergő: »színpadérett«. Parasztdarab vajdasági környezetben, falurajz — ezt írtuk előljáróban. A megfelelő nyelvet azonban a szerző csak helyenként tudja adekvát módon elénktárni: a nyelv, különösen ahol tréfálkoznak, nem elég darabos és vaskos. Az eszrit és a jóízűség között különbség van. A szerző néha elhanyagolja a természetes jóízűséget az eszrit kedvéért; ezzel a városi közönségnek tesz engedményt, mert a nevetés felcsattan minden esetben — de célját, a darab hitelességét kissé elvétí.

A tendencia — ami ilyen harcos daraboknál elkerülhetetlen — helyenként nem elég rejtett s nem eléggé az eseményekbe ágyazott. Mindezek a hibák mégsem olyan kirívóak, hogy zavarólag hatnának a nézőre: kerek egészet ad a darab. Ügyes meseszövéssel lebilincsel, többségében jól ábrázolt alakjaival pedig sodor és visz előre. Sehöl sem vétí el végső célkitűzését: bemutatni az 1948. év egyik vajdasági magyar falujának életét, illetve életének egy darabját, egy jelenségét, ha nem is tipikusan s csak egy családon keresztül, de annyi valószínűséggel és olyan tükrözéssel, hogy eddig legjobb vajdasági magyar színpadi alkotásnak kell mondanunk. Szerzőjének érzéke van a színpadi alkotásokhoz és ez nagy szó nálunk.

A színház nem adott elég támogatást a darab teljes sikeréhez. Nem mondom, hogy ez célzatos volt, azonban elvétett egy fontos körülményt: vajdasági darab előadására, éppen mert ezek nem »márkás«, száz színpadot járt darabok, jól bevált és kipróbált játékstílussal — jobb szereposztást kell biztosítani. Az ilyen darabokat segíteni kell és emelni magával az alakítással, játékkal és előadással. A lapok színházi rovatai már szóvátettek egyes konkrét hibákat, mi csak általánosságban emelnénk kifogást. Dicséretes viszont, hogy a színház vajdasági magyar szerző darabjának műsorratúzáásával segíti általános irodalmi fejlődésünk bemutatását.

Majtényi Mihály

T A R T A L O M :

Debreczeni József: József Attila (vers) — — — — —	753
B. Szabó György: József Attila életműve — — — — —	754
József Attila verseiből: Elégia — — — — —	762
Óda — — — — —	763
Áradat — — — — —	766
Munk Artur: Farsangi játék (elbeszélés) — — — — —	768
Reményi József műfordításai (Ir, angol és amerikai költők) — —	775
Komáromi J. Sándor: Mimóza megsemmisül (elbeszélés) — — —	778
Csépe Imre versei: Egy szűzhöz — — — — —	785
Halott madár — — — — —	785
Ivánka Vujcsics Laszowszki: Sztipán béres és Paulika Kovács (részlet a szerző »Vranýara« című regényéből) — — — — —	787
Galamb János versei: Mosolytalanul — — — — —	794
Ne vess velem — — — — —	794
Quasimodó István: Fehér néger mesél a fiának — — — — —	795
Tél József: Gombosi néptáncok — — — — —	805

K ö n y v s z e m l e :

Majtényi Mihály: Gorkij, Gyermekéveim — — — — —	814
Juhász Géza: Kalászkok — — — — —	815
László Attila: Három ifjúsági könyv — — — — —	819

S z í n h á z :

Laták István: Hetedik munkaévet kezdte meg a szuboticei Magyar Dramai Együttes — — — — —	823
Majtényi Mihály: »Vass Péter« — Bogdánfi Sándor színműve a szabadkai magyar színházban — — — — —	828

K é p e k :

A vajdasági képzőművészek kiállításának anyagából:

Címlapképünk: Oláh Sándor: Szabadkai utca	
Ács József: Falusi út — — — — —	761
Konyovics Milán: Félakt — — — — —	767
Pehán Béla: Telecskai táj — — — — —	774
Baranyiné M. Zlata: Kerámia — — — — —	777
Husvéth Lajos: »Cséplés« — — — — —	784

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszd, Njegoseva u. 2/I. Telefon: 20-63

Kiadja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat

Előfizetési díj: Egy évre 420 D, fél évre 210 D, egyes szám 40 D.

Postatakarékszám 300-904.870. Lapzárta minden hó 10-én

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

»Budutynoszt« nyomdavállalat, Noviszd